1-15 Ağustos 1984 Sayı: 7/150 Lira

YeniGündem

Nazlı Ilıcak'la demokrasi üstüne

"Demirel bir gün siyasete dönerse"

Birleşme: Bir berber bir berbere

ABD'li 'Demokratlar' sıradan bir adamı seçtiler

TIR'lı, trans'lı, transit'li bir taşımacılık

Zati Sungur'la bu konuşmayı ölümünden bir, birbuçuk ay önce yapmıştık. Tembelliğime geldi, nedense bantları uzun süre çözemedim; bu, belki biraz da onun canlı esprili, son derece kendine özgü konuşma üslubunu kağıda geçirmekte zorluk çekeceğimi düşündüğümden olmuştur, kimbilir. Aşağıya aldığım konuşmada daha çok onun anlattıkları ön planda olsun istedim. Bence Zati Sungur'un hayat deneyi ve bunu sürdürmekteki kararlılığı her şeyden ilginç çünkü. Çevremizde onun gibi, bir işe tutkuyla sarılan ve tutkuyla sürdüren insanlar giderek azalıyor. Orhan Duru*'nun da dediği gibi,* "ona yaşamında başarılı olmuş, tuttuğu yolu sonuna kadar götürmüş, öğrendiklerini ve bildiklerini geliştirmiş ve kendi alanında uluslararası düzeyde katkıda bulunmuş bir insan olarak bakmamızda ve bunda gecikmemizde yarar var." *Anısına saygıyla.*

ÖLÜMÜ HİÇ DÜŞÜNMEDİ

"Sayın Zati Sungur, sizin mesleğinizdekilere çeşitli adlar veriliyor: sihirbaz, hokkabaz, illüzyonist, profesör— büyücüye kadar varabiliyor iş bazen. Bunların hangisini benimsiyorsunuz ya da daha doğrusu hangisinden alınmıyorsunuz?"

— Hokkabazdan çok alınırım. Hiç hoşuma gitmeyen kelimedir. Hatta bu yüzden Türkiye'ye uzun seneler dönmedim. Benim gelişim de çok meraklıdır. 1936'da Buenos Aires'de temsil veriyorum. En büyük tiyatroda. Oraya ancak yabancı kumpanyalar, büyük operalar girebilir. *Zati Bey* olarak, bir Türk olarak ben girdim oraya. Türk illüzyonisti diye ilan veriyorlar gazetelere. *Refik Bezmen* vardır, meşhur. O Buenos Aires'de, görüyor bunu. *'Kimbilir gene hangi sahtekârdır, Türk adını koymuştur,'* diyor, karısıyla tiyatroya gelip loca alıyorlar. Ben sahneye çıkıyorum, mükemmel İspanyolca konuşuyorum tabii, *'uydurma Türk bu, bir deneyelim şunu'* diyorlar. Kartvizitine eski Türkçe *'sizinle tanışmak şerefine nail olabilir miyiz'* yazıyor. Antraktta getirdiler. Ben de eski Türkçe olarak, *'çok memnun oldum, oyundan sonra bekliyorum'* yazıp geri yolladım. Kartı alınca şaşırmışlar. *'Sen ne duruyorsun burada?'* Tanışınca bana ilk suali bu oldu. Dedim, ne yapayım, hokkabaz demeleri için gitmiyorum. Türkiye tamamen değişti, dedi. Paran var mı sen onu söyle, dedi. Dedim, tabii var. Hemen geleceksin, dedi. Eğer orada buradakinden fazla kazanmazsan yol paran benden, geri dönersin. 7 Mayıs 1936'da İstanbul'a geldim; büyük bir muvaffakiyet oldu. 1922'den 36'ya kadar ondört yıl, Şili, Paraguay, Brezilya dolaşmış durmuşum. Onu diyeceğim; hokkabaz aslında fena kelime değil, mesleğin ustası demek Farsçada, ama bizde hokkabaz dendi mi hakaret olmuş. Derler *'hokkabaz Zati Sungur geldi'* diye falan, hiç hoşlanmam. İllüzyonist kelimesi başka... Türkiye'de bilmiyorlar bu mesleği, bilmiyorlardı. Sünnetçi hokkabazları vardı; ekserisi Musevi'dir, çıkarlar, güya oyun yapacaklar, yarım saat muhavereleri sürer. Halbuki ben Avrupai kıyafetle, silindir şapka, monokl bilmemneyle çıkınca şaşırdılar, bir yenilikti. Hakikaten, Türkiye'de beni altın harflerle yazmaları lâzım, bu mesleği ben tanıttım.

"Ayrıca illüzyonistliği bir sahne sanatı haline getirdiniz, değil mi? Hatta seyirciyi uyarırmışsınız."

— Evet, evet her çıkışımda *'ilahi bir kuvvet yoktur, bunlar efsanedir, göz aldanmasıdır'* derdim, hatta, *'çok dikkat edin, gözünüzü dört açın, ne kadar dikkat ederseniz o kadar az görürsünüz'* diye latife yapardım. Efendim, bu konuşmalar irticalen olurdu. Bir yere yazıp ezberlersem unuturum. Halbuki tabiat bana bir tatlı dil bahşetmiş, sürükleyici konuşma... Bir başladım mı halk başka birini dinlemez.

"Özellikle eşiniz için yorucu olduğundan bu seneki illüzyonistler kongresine gidemediğinizi söylediniz bize. Oysa Osnabrücken'deki kongreye gitseydiniz, bir yerde başlangıca dönüş gibi olacaktı herhalde. Köln'de başlamışsınız illüzyonistliğe, değil mi?"

— Evet, orada vinç ustasıyken. Fabrikada çalışıyordum.

"Baştan alalım isterseniz, çoğunluğu din adamı olan bir aileden geliyorsunuz. Bu merak nasıl ortaya çıktı diye klasik bir soru sorsam?"

— Mahallede arkadaşlarım oyun oynardı, ben eve gelir kartondan yakalar, manşetler keserdim.

Serüven peşinde

"Böyle bir kıyafet nereden gelmişti o yaşta aklınıza?"

— İçten böyle. Sırf böyle... Bir efendilik kıyafeti olsun diye. Bunları takar, aynada kendime bakardım. Oyun yapardım kendi kendime. Mendil altında para kaybetme falan. Fasulyeleri elden ele aktarma. İptidai mektebinde bunlarla başladım. Rüştiye'de kesildi merakım. Sultani mektebinde hiç birşey yapmadım. Sonra bir gün gazetelerde gördüm ki İstanbul'da yeni bir mektep açılıyor; Deniz assubay -yani gedikli zabiti- mektebi. İki sene Avrupa gezintisi vaadediyorlar talebeye. İmtihanda muvaffak olanlar bir gemiyle dolaşacak.

"Sizi ilk olarak bu cezbetti, öyle mi?"

— Evet. Zaten çocukluğumdan beri avantüre meraklıydım. Hep romanlar okurdum. *Falih Rıfkı*'nın *Avrupa'da Ne Gördüm?* diye bir yazısını hatırlarım, *Çölde Avcılar* sonra *Altın Gölü* diye birşey, seri halinde. *Safiye* diye bir roman çıkmıştı. Hep bunlara aboneydim. Seyahatla ilgili şeyleri okur, acaba ben de nasıl eder de çıkabilirim diye düşünürdüm. Bu ilanı okuyunca babama gittim. Böyle böyle, mektebi bırakıyorum, dedim. Babam olmaz dedi. Aklım fikrim yine de orada. İmtihanı da kaçırmak istemiyorum. Babama rica ettim, araya amcamı koydum olmadı, en nihayet baba, ya beni bu mektebe verirsiniz ya da kaçacağım, dedim. Yanıma halamı verip İstanbul'a gönderdiler. İki sene tahsilden sonra Almanya'ya yolladı mektep. Bahriye mektebindeyken iptidai illüzyonistlik yapıyordum gene. Avrupa'ya gidince gözüm açıldı. Almancayı çabuk kavradım, hep Almanlarla beraberdim, hep bu tip oyunları, ama gizlice seyrederdim. Defter kalem elimde. Ne görürsem not alırım, eve gider mütalaamı yazardım. Bunu ben de yaparım iddiası vardı başta. 1918'de mektep kapanınca Köln'de Humboldt fabrikasında çalışmaya başladım. Bahriye mektebinde boru işi öğretmişlerdi. Ustabaşı vardı bir tane bizim. Ona birkaç iskambil oyunu yaptım, bayıldı. Benden iyisi yoktu.

"Peki ilk sahneye çıkışınız?"

— Kitaplar getirttim bu arada, alet getirttim, illüzyonistlik hakkında Berlin'deki bir fabrikayla temas kurdum. Hatta bir bilardo oyunu vardır onu çalışmak için askerlikten kalma büyük bir paltom vardı, elimi onun cebine sokar, gizli gizli çalışırdım. Herkes bana bakardı, ne yapıyor bu herif diye. Sonra gazeteleri takip ederdim. Cemiyetler vardır, Almanlar üçü beşi bir araya geldi mi cemiyet kurarlar hemen. Aile toplantılarına mektup yazardım. *'Eğlenceye ihtiyacınız varsa, Türk illüzyonisti olarak hizmetinizdeyim, beğenirseniz paramı verirsiniz'* diye. Hasis herifler kabul ederlerdi. Böyle devam ederken, giderek cemiyetler de büyüdü tabii, baktım elbise yok. Bir kıyafet deposuyla anlaştım. Oradan bir cübbe aldım, bir fes, bir şalvar falan. Türk dendikten sonra, malum, başında fes olmazsa, Türk saymazlar orada. Fizikman Almanlara benzediğim için bana *'yapma Türk'* derlerdi hatta; *'gemachter Türke'*. Bir gece gene böyle bir gösteriden sonra Alman illüzyonistlerle tanıştım. *'Hoşgeldin, Kollege'* dediler. *'Humboldt'u hemen bırakacaksın'*. Bir de Türk müyüm Alman mıyım diye iddiaya girdiler. Ben ispat edince çok şaşırdılardı. Ertesi gün beni baştan aşağı donattılar. Birkaç gün sonra sahneye çıktım. Ondan sonra da Allah yürü ya kulum dedi, yürüdüm. Güney Amerika'ya kadar gittim.

"Bütün bunlar olup biterken Türklüğünüzde ısrar ettiğiniz anlaşılıyor..."

— Evet. O zaman Türk ismi çok kötü şöhret salmıştı Güney Amerika'da. Suriyeliler, Lübnanlılar epey dolandırmışlar oraları Türk adı altında. İlk gittiğimde, orada

bir kuzenim vardı *'Bak benim adım Ahmet ama Carlos dedirtiyorum, dünyada tutunamazsın, yabancı ismi alacaksın'* dedi. Sana *Richmond* ismini verelim diye bir sinemacıdan teklif geldi, başka bir sinemacı da yanına bir de *'Kont'* yap dedi. Olduk *Kont (Conde) Richmond*. Ondan sonra üç dört sene geçti aradan, baktım ki tutundum, *Kont Richmond* gitti, *Zati Bey* geldi. Evle de hep irtibatım vardı ama işte burada hor görüleceğim korkusuyla gelemiyordum. Ailem beni resim tahsili filan yapıyorum sanıyorlar. Dönüşüm muhteşem olsun istiyordum. Güney Amerika'da hep bu işin provasını yaptım. Taa *Bezmen*'e görününceye kadar.

Hep okşar gibi

"Peki, mesleğe olan tutkunuz hiç azalmadı mı bu arada?"

— Hayır, aksine... Buenos Aires'de iki sene kaldım, otelden sahneye, sahneden otele, başka yere gitmedim. Komple oyun geliştirdim, çünkü perde arası, iki film arası çıkmak istemiyordum. Bütün aletlerimi kendim yapardım. Meslekte olgunlaşmaya başlamıştım. Ama gene de Türkiye için zayıf buluyordum kendimi; bomba gibi patlamak istiyordum. Yeni oyunlar icad etmek, hep bu. Yatarım elimde meslek kitabı, kalkarım atölye, halâ öyle, hiç sıkılmadım.

"Meslekte beş ana dal ayırıyorsunuz; illüzyonizm, fakirizm, ipnotizma, ispirtizma, manyetizma... Siz hep illüzyonizmle uğraşmışsınız ve bunu vurgulamışsınız..."

— Onun da tatlı tarafıyla. Sahnede bir facia oynar gibi değil. Kadını kesmeden evvel hep söylerdim: *'Bunu göstereceğim, kesilmiş gibi göreceksiniz, hakikatte bu varit değildir'* Bazısı, *'efendim işte ben kızı böyle keseceğim, şöyle kan akacak'* falan derler. Ben hep okşar gibi... Seyirci benim için en mukaddes varlıktır. Bizim sahne nankördür. Bir tek siz ve seyirci. Muvaffak olursanız oldu, yoksa katiyen. Bu *Abrakadabralar* filan, parlıyor sonra sönüyorlar. Meslek ahlâkı yok çünkü. Kendilerini ilahi bir kuvvet zannediyorlar. Halbuki masal. İlahi kuvvet seyirciyi meftun etmektir. Mesleği hep yakından takip ederim, aletlerimi yenilerim. Ben buradayken Diyarbakır'a bir Alman veyahut neyse, illüzyonist mi gelmiş işi bırakır, gider takip eder, not alırım. Sonra atölyeme gelir, tatbik ederim kendi üslubuma göre, ama hiç taklit etmem. Günü gelir adam seyrederse hiç benden çalmış diyemez, hay allah ben nereden tanıyorum der.

> ***"Bundan sonra büyük oyuncu yetişmez. Birincisi bu yaradılış ve merak meselesi; şimdikiler kazanç peşinde, insan keseyim, kaybedeyim falan düşündüğü yok. Artık üzülmüyorum, varyete sanatçıları yetişir ancak. Aşağıda depoda bütün oyunlarım çürüyor benim. Yaptığı oyundan önce illüzyonist zevk almalı. Ruhen tatmin olmak. Yoksa halk zevk almaz."***

Fotoğraf: Ara Güler

"İllüzyonistler birbirlerinin oyunlarını kolaylıkla anlayabiliyorlar mı?"

— Tabii, gayet normal, ama büyük oyun yapanlar. Ama aynını yapabilmek, o başka iş. Şu benim kız kesme oyunu. 1924'de ben icad ettim, 1928'e kadar defalarca değiştirdim, içime bir türlü sinmedi. Gece kalkarım, yeniden çizerim. En nihayet 1930'da kutuyu çiviletmek bir gösteri sırasında geldi aklıma. Büyük bir sükse oldu. Kafa ve kollar dışarıda, tamamen bir yenilikti, eskiden tabut şeklindeydi, bir ip tutardı sadece.

"Dışarıya pek sır verilmiyor galiba..."

— E, bunlar zekâ oyunu. Halk bu trükleri bilirse olmaz. Yayılmaması lazım. Bütün illüzyonistlerde bu fikir birliği vardır. Bazıları seyirciye anlatırdı, bu katiyen yasak edildi. Mesleğe zarar gelmesin, üçüncü şahıs bilmemeli. Profesyonel kitaplar vardır, halka satılmaz mesela.

"Büyük bir anlaşma var meslekdaşlar arasında galiba, dil bilmeseler de oyunlar yoluyla anlaşıyorlar söylediğinize göre. Kıskançlık yok mu peki?"

— Yoktur. Hodri meydan işi bu. Çıksın o da yapsın, yani beni katiyen üzmez. Mesleğe karşı bir heves vardır, o asıldır. Muvaffak olana karşı hürmet vardır, mesele bunda. Şarlatanlar başka... Hipnotizma mesela. Sahnede yapılan sadece mizansendir, bununla gerçekmiş gibi halkı kandırmak olmaz. Gerçek hipnotizör -ki vardır; hipnotizmaya inanıyorum- sahneye zaten çıkmaz. Ben yaparken mizansen olduğunu hep belirttim.

Artık büyük oyuncu yetişmez

"Arşivinize baktığımızda 1940'larla 50'lere kadar hakkınızda çok haber çıktığını görüyoruz, sonra 70'lere kadar gene bir suskunluk, sizce neden?"

— E, insan biraz unutturuyor kendisini. Avusturya, Mısır seyahatlerine çıkmıştım. Bir de benim okul projem vardır. Okuldan maksat şu; aletlerin seri üretimine geçmek, alana öğretmek... Olmadı.

"Sizden sonra hiç kimsenin kalmayacak olması sizi üzmüyor mu?"

— Üzüyor üzmesine ama yapacak birşey yok. Bundan sonra büyük oyuncu yetişmez. Birincisi bu yaradılış ve merak meselesi; şimdikiler kazanç peşinde, ufak tefek oyunlar, hiç birisinin ördek oyunu yapayım insan keseyim, kaybedeyim falan düşündüğü yok. Büyük oyun, bu yok... Sahnede beş tane kızla beraber otomobil kaybettim ben. 1950'de Şan'da. En büyük oyun. Şimdi para da yok. Ne kadar çok malzeme olursa o kadar başarılı olunur. Revüler bitti, iki buçuk saatlik gösteri yok. Artık üzülmüyorum, varyete sanatçıları yetişir ancak. Aşağıda depoda bütün oyunlarım çürüyor benim. Yaptığı oyundan önce illüzyonist zevk almalı. Ruhen tatmin olmalı. Yoksa halk zevk almaz.

"Sayın Zati Sungur, bir nevi halk kahramanı oldunuz bu arada. Eskiden beri halk içinde de numara yaptığınız söylenir, doğru mu bu?"

— Benim yapmadığım şeyleri bana anlatıyorlar. İlk zamanlar reklam olsun diye birkaç numara yapmıştım. Yumurtadan altın çıkarmak filan, gerisini getirdiler. Arkamdan portakallar yuvarlandı, yok berbere geldi kafasını bıraktı gitti. İzmirli bir çocuk; tiyatroya, temsile geliyor, temsil sonunda yağmur yağıyor, ben kağıt boru içerisinden çıkarıp herkese birer şemsiye veriyorum. Eve gelince şemsiye kuru üzüm sapı oluyor. Bunu ben yaşadım diye anlatıyor bu çocuk. Hayır desem, adam gördüm diyor. Yalancı mı çıkarayım, *'eh, olur arasıra'* deyip idare ediyorum. Hastalarını, kaybolan eşyalarını soranlar gene başka. Kitap yazacağım; fal diye bir şey yok dünyada.

"Hayatınız boyunca ülkeden ülkeye sahneden sahneye koşup durdunuz, hiç mi yorulmadınız?"

— Bu meslekten bıkmam ben. En sıkıldığım şey tatildir. Yapacak birşey bulamazsam oturur kağıttan silüet oyarım. Son zamanlarda durmadan silüet oyuyorum.

"Bu kadar dolu bir hayatta ölümü aklınıza getirdiğiniz oluyor mu?"

— Hiç düşünmem.

FATİH ÖZGÜVEN

Gazeteciler ve dergileri...

1950 Nisan'ında Paris'teki gazete bayilerinde ciddi, biraz asık suratlı, fotoğrafsız bir dergi göze çarpıyordu: L'Observateur. *1984 yılında, 500 bine kadar ulaşan tiraj patlamalarını gerçekleştiren* Le Nouvel Observateur *dergisinin ilk formülü olan bu dergi, 20 bin adet basılmıştı. Hedef aktüaliteye sol bir bakış açısı getirmek ve gazetecinin elindeki en önemli güçlerden* "rahatsız etme gücü"*nü, toplumun yararına kullanmaktı. Çağdışı kurumlar, bu kurumların politikalarını üreten kilit yerlerdeki kişilere karşı bu güç eyleme geçirilecekti.* L'Observateur *tabuları sarsıyordu. Gazetecinin objektif olduğuna inanılmıyordu, namuslu bir yayın politikası izlenecekti ve izlendi de... Derginin ilk Genel Yayın Yönetmenlerinden* Gilles Martinet *şöyle diyordu:* "Bir yayın organı, az çok önemli, dar veya geniş bir kitlenin ihtiyaçlarına cevap vermeyi hedeflediği an başarıya ulaşır. Fakat bu kesitin varolması gerekir. Bu nedenle tirajımızı düşük tutmuştuk."

Bu kesit vardı ve 1960 yılına gelindiğinde France Observateur *adını alan derginin tirajı 100 bine ulaşmıştı. Başarı nasıl gelmişti? Dergi kuru habercilik yapmıyordu, gazetecilerin kültür düzeyi çok yüksekti, aktüalitenin yalnız peşinde gitmiyor onu yaratıyordu, kamuoyu oluşturuyordu, cesur tavırlar alıyordu, yorum ağırlık taşıyordu, gazeteciler yalnız tanıklık yapmıyorlar, fikirlerini ortaya koyarak gerektiğinde angaje bir gazetecilik biçimine öncelik veriyorlardı. 1964 yılında derginin başına yeni bir adam geldi:* Jean Daniel. L'Express *dergisinin Amerikan dergiciliğine (yorumsuz haber türü) kayışına karşı olduğundan ekibiyle birlikte oradan ayrılmıştı.* Daniel*'le birlikte* France Observateur, Le Nouvel Observateur*'e dönüşmüştü. Ekip yine soldaydı.* "Totaliter sol" *olarak adlandırılan görüş hariç, hemen her soldan... Hakim olan çizgiyse* "demokratik sosyalist" *görüştü. Fakat her şeyden önemlisi, tümü gazeteciydiler. Olaylar karşısındaki refleksleri bir ideolog değil, bir gazeteci refleksiydi. Dergi yayınıyla siyasal ve sosyal yaşama sürekli müdahale ediyor ve aktüaliteye sol bir yorum getiriyordu. Kamuoyunun ilgisini çeken ve tabuları sarsan dosyalar (anket röportajlar) yayınlanıyordu. Tiraj 300 binlere kadar çıkmıştı. Okurların adlandırmasıyla* Nouvel Obs*'ta başarının temeli "zamanın havası ve düşüncesi"ni yakalayabilmekte yatıyordu.* Jean-Paul Sartre, Michel Foucault, Pierre Mendès-France, François Mitterrand *gibi ünlü adlar yazılarıyla dergiye büyük prestij sağlıyorlardı.*

Türünde dünyadaki en başarılı örnek olan dergiyi bugünkü şekliyle yaratan Jean Daniel*'le konuşmamız daha çok siyasi derginin işlevi ve gazetecilik çerçevesinde yoğunlaştı. Vermiş olduğu büyük gazetecilik dersi, Amerika'nın yeniden keşfine gerek olmadığını da kanıtlıyor...*

Jean Daniel: Kültürel faaliyet her zaman iktidar adamını aşar

"Sayın Jean Daniel, Le Nouvel Observateur dergisi, 34 yıl içinde biçim ve formül olarak pek çok değişikliklere uğramasına rağmen, başlangıçta belirlenen siyasal çizgisine çok sadık kaldı. Bu çizgiyi nasıl tanımlıyorsunuz?"

— Soldayız. Dünyanın, ekonominin, endüstrinin ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte değişimlere uğrayan bir solda... Genel anlamıyla bu çizgi, ilkelerden taviz vermeyen ve yaşam üzerindeki değerlendirmelerde açık ve esnek davranan bir tavır. Bizim için bu ilkeler, sıralayacağım kavramlara olan büyük bağlılıktan oluşuyor: Bireylerin her düzeyde ve en geniş bir biçimde benliklerini bulmalarını sağlayan, tüm yurttaşların —en azından en fazla sayıda yurttaşın— toplumsal yaşama katkıda bulunmasını gerçekleştiren bir 'devlet'in varolmasını gerçek demokrasi olarak değerlendiriyoruz. Bireylerin ayrıcalıklı bir biçimde gelişmeleri ortaya topal bir demokrasi çıkartır; parlamentoda temsil edilmeyen, bir toplu katılma da totaliter tehlikenin egemen olduğu bir demokrasi yaratır. Bizim için demokratik ideal, bireyin gelişmesine, mutluluğuna, şanslarına, aynı anda saygı duyan ve en fazla sayıda yurttaşın ulusla 'devlet'in yaşamına katkıda bulunmasından oluşuyor. Bazı anlarda buna sosyalizm, diğer koşullardaysa sosyal demokrasi diyoruz. Günümüzde sosyalizm teriminin de iyice karmaşıklaştığını görmek gerekiyor. Bir İsveç sosyalizmiyle Portekiz sosyalizminin, bir Çin sosyalizmiyle İtalya sosyalizminin, bir Sovyetler Birliği sosyalizmiyle - hatta bir Macaristan sosyalizminin birbirine hiç benzemedikleri çok açık. Dolayısıyle artık eski etiketler yeterli değil. Sosyalizm adına çok üzücü deneyler yaşandı ve artık her defa, daha önce sözünü etmiş olduğum ilkeler çerçevesinde bu ilkeleri yeniden tanımlamak sabrını ve kararlılığını göstermemiz gerekiyor. Bu ilkeleri yeniden sıralıyorum: Bireyin kendi içinde, ailesi çerçevesinde ve sosyal ortamı içinde en üst düzeyde benliğini bulma şansını kazanması ve topluma, 'devlet'in kararlarına katılabilme hakkının verilmesi. Bütün bunları, ilkeleri aşan ve onunla birlikte düşünülmesi gereken çağın yeniliklerine geçiş, 2000 yılının hazırlanması, yeni teknolojilerin hazmı gibi olgularla algılamak gerekiyor. Tabii ki, daha önceden düşünülmeyen bu konular belli alanlarda değişimleri de beraberinde getiriyor. Bir haber dergisi de olan *Le Nouvel Observateur*, her zaman bu kavramları da savunan bir çizgiyi sürdürdü. Başka bir deyişle, ideolojimize ve kavramlarımıza ters düşen olayları da inceledik. İlkelerimiz buna hiçbir şekilde engel olmadı. Her türlü haberin yayınlanmasına ilkelerimizin engel olmaması gerektiğini düşünüyoruz. Bu nedenle öncelik habere veriliyor.

Başarı = Kültür

"Nouvel Observateur'ün seçmiş olduğu hedef yüzeysel haberciliği aşmaktı. Başka bir deyişle belirleyici olan bir olayı incelemek, yorum yapmak, haberi çerçevelemek ve ortamı içinde değerlendirmek ve hatta gerektiğinde olayları sezinlemekti. Şüphesiz bu, ilkine, yani kuru habere oranla çok daha güç. Böyle bir siyasi dergide gazetecilik başarısını yaratabilmenin koşulları nelerdir?"

— Kültürdür. Yani, biz klasik politikadan daha çok, siyasi düşünceden sözediyoruz. Profesyonel politikadan basın, radyo ve televizyon yoluyla her gün haberdarız.

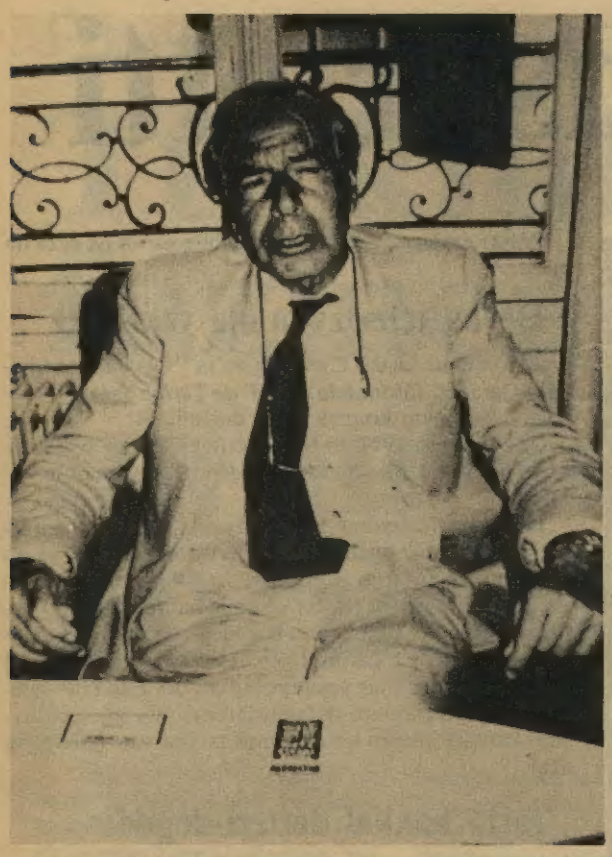

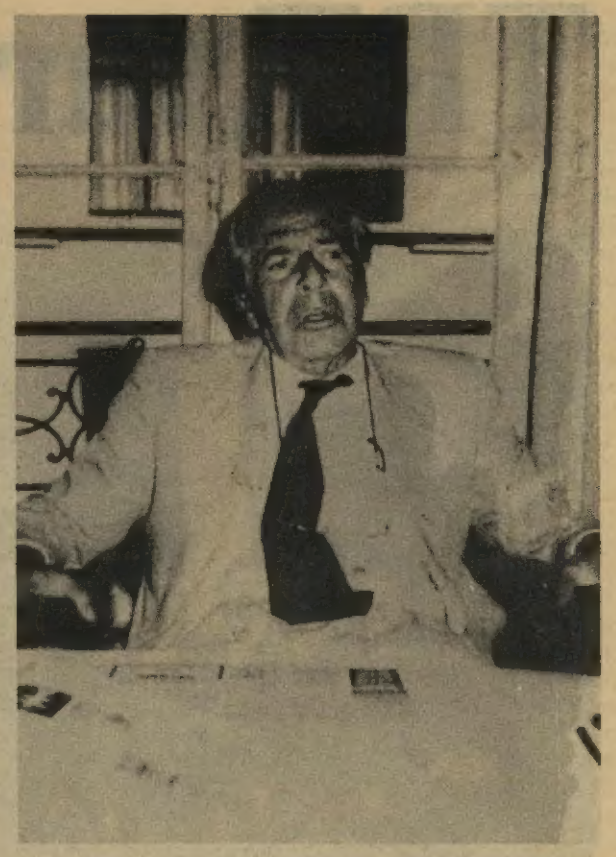

"Başından beri imkânsızı gerçekleştirdik ve en büyük yazarları, en önemli sosyolog ve filozofları çevremizde topladık. Bu kişilerle birlikte çalışıyoruz. Bu kişiler Nouvel Observateur'ün manevi büyükleri ve garantörleridir."

"Politikada, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında, olayları daha önceden yazmak, sezinlemek ihtiyatsızlık olur. Nouvel Observateur gibi, bir derginin misyonu, derinlemesine yorum yapmaktır."

"Dünyanın hangi ülkesinde olunursa olunsun, gazetecilik yapılmak istendiğinde, belirleyici olan tek kanun aktüalitedir. Gazetecilik, dergicilik değildir, aylık dergi değildir, felsefe ve sosyoloji dergisi değildir."

Fakat siyasi düşünce, ancak sürekli bir kültürel etkinlikle yaşanır ve gelişir. Bu nedenle başından beri imkânsızı gerçekleştirdik ve en büyük yazarları, en önemli sosyolog ve filozofları çevremizde topladık. Bu kişilerle birlikte çalışıyoruz. 20 yıldır üniversitenin ve ideolojik yaşamımızın seçkinleri dergimizde yazıyorlar. Bu kişiler *Nouvel Observateur*'ün manevi büyükleri ve garantörleridir. Bu olgu yoruma ağırlık vermemizi sağladı. Fakat bu, sizin sözünü ettiğiniz sezinlemeyi beraberinde getirmiyor. Politikada, özellikle de 20. yüzyılın ikinci yarısında, olayları daha önceden yazmak, sezinlemek ihtiyatsızlık olur. Ekonomi konusunda ve iktisatın belli konularında daha önceden bir değerlendirme yapmak sözkonusu olabilir. Örneğin ekonomik krizin daha ne kadar sürebileceği üzerine düşünebiliyoruz, krizden hangi ülkelerin fazla zarar almadan kurtulacağını, hangilerinin faturayı ödeyeceklerini, fakir ülkelerin daha da fakirleşeceğini, zenginlerinse daha da zenginleşeceklerini biliyoruz. Fakat şöyle diyebiliriz: Derginin kültürel ağırlığı olayın tüm derinliğiyle anlaşılmasını sağlıyor ve yüzeysel haberciliğin içinde kalınmasını engelliyor. Haberin hammaddesi her gün radyo, televizyon ve basın tarafından veriliyor. Hatta gazeteler bile artık yüzeysel haberi aşıyorlar. Bir derginin, özellikle de *Nouvel Observateur* gibi bir derginin görevi (misyonu) derinlemesine yorum yapmaktır. Örneğin, şu anda ülkemizi çok yakından ilgilendiren eğitim sorununu, kavgasını incelediğimizde, ilk olarak konunun tarihçesini veriyoruz, sonradan diğer ülkelerin eğitim sistemleriyle kıyaslıyoruz, en sonunda da yeni sistemin uygulanabilirliğini araştırıyoruz. Çünkü günümüzde artık öğretmen enformasyona hakim değildir, çocuklarımızın oluşmasında bir televizyon, bir sinema, evinin dışında yaşadığı ortam ve çevresi, ailesinden daha etkindir. Derinlemesine habercilikten ne anladığımızı bu örnek gösteriyor.

Tabii bir de siyasi habercilik konusu var. Daha önce de söylemiş olduğum gibi, demokrasi konusunu yeniden düşünmemiz gerekiyor. Bir ülkenin başına birşeyler geldiğinde, bu ülkelerde insan haklarının çiğnenmesiyle ilgili olarak *"Uluslararası Af Örgütü"* (Amnesty International) araştırmalar, istatistikler ve raporlar yayınlar. Biz bunları yalnızca yayınlamakla yetinebiliriz. Ancak bu ülkede insan haklarına indirilen darbenin hangi koşullarda yapıldığını, olayın hikâyesini, çıkış noktasını ve hedeflenen amaçları da araştırarak yazmamız gerekir. *"Dünyanın şu ülkelerinde insan hakları çiğneniyor"* diye böylesine bir haberi kuru bir biçimde vermek bir yerde aydın lüksü olur. Demek ki, böyle bir haberi kültürel ağırlığıyla vermek görevimizdir.

Tek belirleyici aktüalite

"Türkiye'de haftalık haber dergisi geleneği yok. Bu açıdan 50 yıllarındaki Fransa'ya benziyor. Le Nouvel Observateur'ün ilk biçimi olan ve L'Observateur adıyla yayınlanan derginin çıkmış olduğu yıllara... Büyük tecrübenize dayanarak soruyorum: Türkiye gibi bir ülke için siyasi dergi dendiğinde haber dergisine mi yoksa, inceleme ve düşünce dergisine mi öncelik tanımalı?"

— Ben ikisi arasında bir seçim yapılabileceğine inanmıyorum. Böyle bir seçim bizim mesleğimize aykırı düşer. Dünyanın hangi ülkesinde olunursa olunsun, gazetecilik yapılmak istendiğinde, belirleyici olan tek kanun aktüalitedir. Gazetecilik, dergicilik değildir, aylık dergi değildir, felsefe ve sosyoloji dergisi değildir, diğer taraftan radyoculuk - yani saf (pür) habercilik de değildir, saf kavramların yazıldığı teorik bir alan da değildir. Gazetecilik ikisinin arasındadır, aktüalitenin sürekli olarak gelecek perspektifler içinde incelenmesidir. 50 yıllarında bizimle kıyaslanabilecek bir ortamda, bizim temel araştırmamız dönemin koşullarına uyacak bir ideolojiyi yaratmaktı. Bu nedenle ulusal nitelikteki büyük gazeteler bile —aktüaliteyi sürekli olarak gelecek perspektifler çerçevesinde incelemek koşuluyla— siyasal/kültürel seçkinlerin yetiştirilmesine hizmet edebilir.. Artık günümüzde çok önemli bir bulgu var. Bütün ülkelerde, Avrupa ve Akdeniz ülkelerinde —Türkiye her iki kategoriye de giriyor— politika yalnızca politikacılar tarafından yapılmıyor. Politikacılar darbeler yapabilir, ya da onların kişisel siyasal hırsları olabilir; ancak politika siyasal kurumların geçirdikleri ağır değişimdir, siyasi düşüncenin günlük uygulamasıdır. *"Kültürel topluluk"* (population culturelle) adını verdiğimiz bu olgu politikayı besler, geliştirir ve algılar. *"Kültürel topluluk"* nedir? *"Kültürel topluluğu"* yalnızca yazarlar, sanatçılar, aydınlar oluşturmazlar; öğretmenler, öğrenciler ve fikirlerin oluşmasına katkıda bulunan ya da bu fikirlerle beslenen herkes bu topluluğu oluşturur. Bu topluluk artık çok genişlemiştir ve bazı durumlarda büyük baskılar da yapabilir.

"Kültürel topluluk" Batı'da, Avrupa'da ve Akdeniz ülkelerinde görülen yeni bir olgudur ve bu topluluğun oynaması gereken rol çok önemlidir.

Biz hiçbir zaman bir partinin sözcülüğünü yapmadık. Bu gazeteciliğe aykırı bir davranıştır. Bir zamanlar Akdeniz ülkelerinde *"aldatmaca özgürlük"* diye tanımladığım bir gazetecilik biçimi ortaya çıktı. Bunu *"Lübnan türü gazetecilik"* olarak adlandırıyorum. Lübnan'ın büyük, müreffeh, mutlu ve barışçıl olduğu dönemde, çok sayıda gazete vardı ve her gazetenin 5-6 bin, hatta bazılarının 500-600 okuyucusu vardı. Fakat her biri bir klanın yayın organıydı. Bu klanların çıkarlarını yansıtıyorlardı. Böyle bir ortam, beraberinde canlılık ve hareketliliği de getiriyor. Bu da hiç yoktan iyidir. Dahası çok da iyi olabilir. Çoğulculuk sözkonusu olduğunda, bir yerine, pek çok klanın olması yeğdir. Fakat her şeye rağmen yine de birer klandırlar. Özünde, her türlü siyasi örgütten, hatta görüşlerini paylaştıklarımızdan da bağımsız kalmaya çalışmak gerekir. Çünkü, hafta içinde cereyan eden bir olay karşısında özgür tavrın getirdiği bir gazeteci refleksinde bulunmakla, üstün çıkarları yansıtsa bile, bir siyasi örgüte bağlı olarak davranmak arasında uzlaşmaz bir çelişki vardır.

"Düşünce ve basın özgürlüklerinin kısıtlandığı ülkelerde ne tür çıkış yolları bulunabilir?"

— Bu tür bir şey Fransa'da başıma gelmedi. Özgürlük ülkesinde yaşayan bir kişi olarak 'devlet'in müdahalelerine, sansüre, yönetimin tedirgin edici zorlamalarına uğrayan insanlara tavsiyede bulunmayı, ders vermeyi uygunsuz bulurum. Demin söylemiş olduğum söze rağmen yine de bir tavsiyem var: Kültürü kullanmak. Kültür, sanat ve bilim kullanılarak pek çok fikir işlenebilir. Buna şiir, dans ve çeşitli gösterileri de ekleyebiliriz. *"Kültürel topluluk"* kavramına bütün benliğimle inanıyorum. Devlet ve otorite anlayışları ne olursa olsun, hatta keyfe bağlı yönetimlerin dozajı ne ölçüde olursa olsun, yoğun kültürel faaliyet her zaman için iktidar adamlarını aşar. *Libération* gazetesinde, Genel Yayın Yönetmeni *Serge July, Nouvel Obs*'un başlarda yapmış olduğunu uyguladı. Kültürün yerleşmiş değerleri yıkıcı niteliğini kullandı. Temel kavram budur. *July* ve benim aramda büyük benzerlikler var ve kendisi de birçok kez benim daha önceden yapmış olduğuma benzer bir yol izlediğini söylemektedir. Zorlamanın bulunduğu bir ortamda, inandığım kaçış yolları bilim, sanat, edebiyat ve genel anlamıyla kültürdür. Başkaldırının son sığınağı kültürdür.

EROL ÖZKORAY

TRT, tarihi de sansür etti

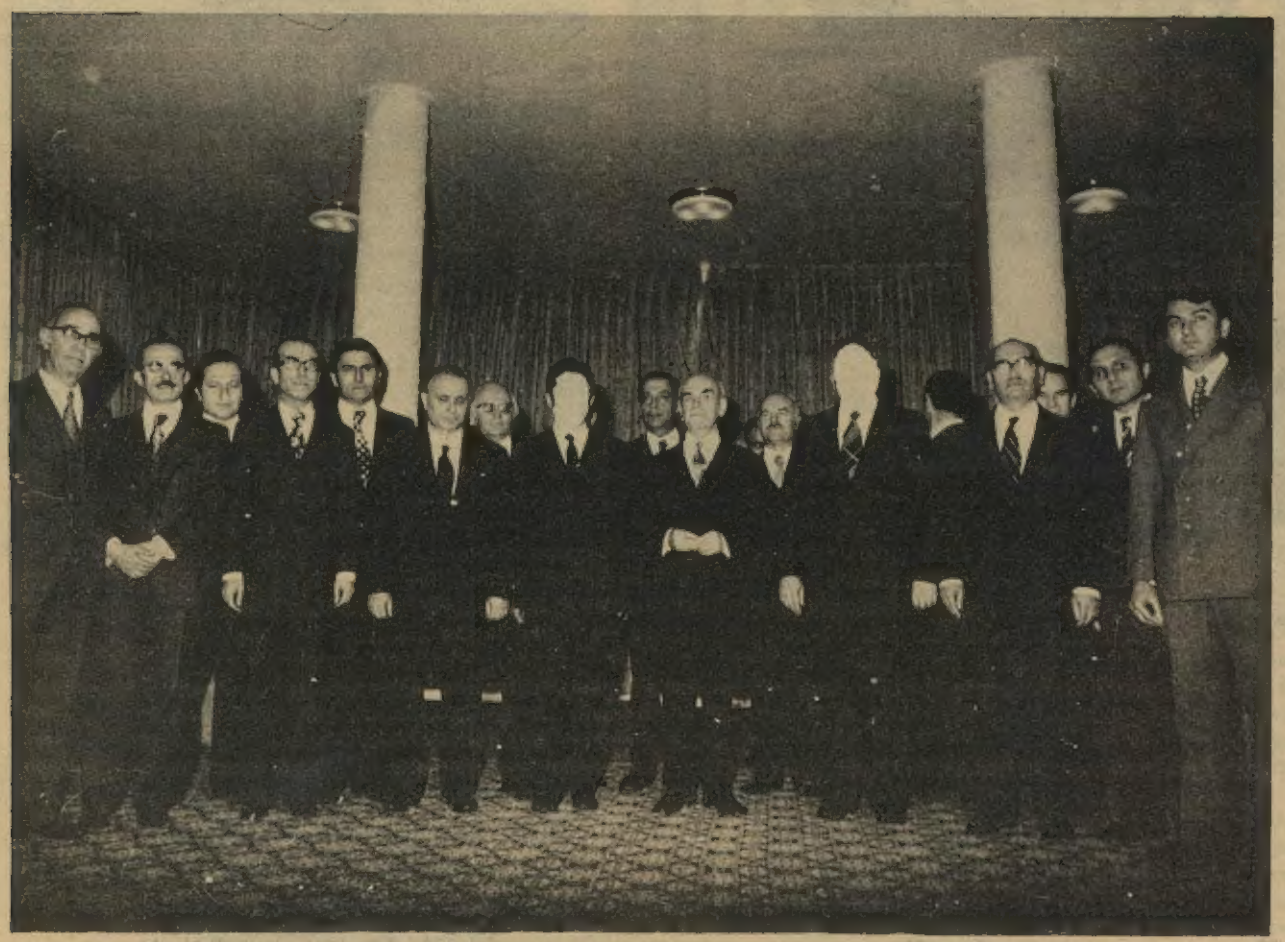

TRT gözüyle Kıbrıs Harekâtı'nı gerçekleştiren Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti.

NEJAT BAYRAMOĞLU

TRT'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'nın 10. yıldönümü dolayısıyla yayınladığı programlar kamuoyunda, basına da yansıyan bir tepkiyle karşılandı. Tepkinin özünü *"çıkarma"* kararını alan o zamanki parlamentoyla başbakanın görüntülerinin ekrana gelmemesi oluşturdu.

Görev ve sorumluluk sahiplerine saygı

21 Temmuz tarihli *Tercüman*'da Rauf Tamer *"Ayşe Tatildeydi"* başlıklı yazısında doğrudan doğruya TRT'ye eleştiri getirmemekle birlikte şöyle yazıyor:

"Önce, 1974 Kıbrıs Harekâtı'ndaki görev ve sorumluluk kadrosunu hatırlatmak ve onları saygıyla anmak istiyorum:

Başbakan - *Bülent Ecevit*
Başbakan Yardımcısı - *Necmettin Erbakan*
Millî Savunma Bakanı - *Hasan Esad Işık*
Dışişleri Bakanı - *Turan Güneş*
Ve parlamentonun tamamı.
Genelkurmay Başkanı - Org. *Semih Sancar*
Genelkurmay 2. Başkanı - Org. *Adnan Ersöz*
Kara Kuvvetleri Komutanı - Org. *Eşref akıncı*
Hava Kuvvetleri Komutanı - Org. *Emin Alpkaya*
Deniz Kuvvetleri Komutanı - Org. *Kemal Kayacan*
Jandarma Genel Komutanı - Org. *Orhan Yiğit*
K.K.K. Kurmay Başkanı - Korg. *Kenan Evren*
1. Ordu Komutanı - Org. *Doğan Özgöçmen*
2. Ordu Komutanı - Org. *Suat Aktulga*
3. Ordu Komutanı - Org. *Hamza Gürgüç*
6. Kolordu Komutanı - Korg. *Nurettin Ersin*
39. Tümen Komutanı - Tümg. *Bedrettin Demirel*
K.K.K. Muhabere Başkanı - Tuğg. *Servet Bilgi*
Mürettep Tugay Komutanı - Tuğg. *Süleyman Tuncer*
Komando Tugay Komutanı - Tuğg. *Sabri Demirbağ*
Ve Mehmetçik."

Çok yanlış davranış

22 Temmuz tarihli *Milliyet*'teki başyazısında Mehmet Barlas, kendine özgü üslubu içinde uzun uzun "nüans"lardan sözettikten sonra sözü şöyle bağlıyor:

"TRT'nin Kıbrıs olaylarının tarihçesini anlatan yayınları, herkesin dikkatini çektiği gibi, bazı önemli isimlere, mesela Demirel ve Ecevit'e yer vermemiştir. (...) Şu anda bu iki eski başbakanın aktif politika içinde bulunmaması ve 10 yıl süreli siyasal yasaklanmanın konusu olması Kıbrıs'tan kaynaklanmamaktadır. (...) Bir süre için eski yaraların deşilmesi zararlı görüldüğünden, böyle bir sınırlama getirilmiştir.

Ama nedense, Türkiye'de tarihi, siyaseti ve idareyi sadece ak ve kara renkler içinde görenler yüzünden belirli dönemlerde bir bölüm geçmiş, yok sayılmaktadır. Birtakım isimler, sanki mümkünmüş gibi, bazı olayların içinden çekilip çıkarılmaktadır. (...) Güncel bir siyasî yasaklamayı, tarihin sansür edilmesi yorumlamıştır TRT yönetimi... Bu çok yanlış bir davranıştır."

Halk isyan etti

25 Temmuz tarihli *Milliyet*'te Mümtaz Soysal, *"İsyan"* başlıklı yazısında televizyon gibi "Birinci sınıf bir arac(ın) üçüncü, dördüncü sınıf insanların elinde" olduğunu söyledikten sonra "Çünkü" diyor "işlerin başına en iyi 'adamı getirmek' yerine 'adamımızı getirmek' düşüncesi, kötüye doğru tersine işleyen seçme mekanizmasıyla, her yerde olduğu gibi orada da bu sonucu doğurmuştur. Televizyonun öbür yerlerden farkı gözönünde oluşudur. Yoksa durum her yerde böyle. (...)

Yine son Kıbrıs programlarını alın. Emin olabilirsiniz ki, TRT yetkililerinin üstünde hiç kimse, yani onlara 'adamımız' gözüyle bakanlardan hiçbiri 'Öyle bir program yapın ki, çıkarma kararını alanların yüzü bile gözükmesin' dememiştir. Bunu diyecek kadar basiretsiz olsalardı, zaten çeşitli mevkilere adamlarını getirebilecek yerlere gelmezlerdi.

Ama 'adamımız' dedikleri, bağlılıklarını ispat etme çabasıyla ve 'Bizi buralara getirenler herhalde böyle bir program isterler' düşüncesiyle öyle bir program yapmışlardır ki, sonuç, halk yığınlarının bu ölçüdeki bir kalitesizliğe isyan etmesi ve onları oralara getirenlere kızması olmuştur. Onları oralara getirenlere verilebilecek en iyi ceza da budur."

Devlet televizyonuna yakışmaz

22 Temmuz tarihli *Cumhuriyet*'in "Olayların Ardındaki Gerçek" sütununda *"TRT'de Tarihe Sansür"* başlıklı yazıda aynı konuya şöyle değiniliyor:

"20 Temmuz 1974'ün 10. yıldönümü(nde) TRT'yi yalnızca programların yetersizliği nedeniyle eleştirmek te yetmiyor.

Devletin televizyonu, Kıbrıs yayınlarında olaya önyargıyla yaklaşmış, tarihsel gerçekleri örtbas etmek ya da saptırmak sınırlarını aşmıştır. (...) TRT programlarında Sayın Ecevit'ten tek bir söz bile bahsetmemiş, o dönemin hükümet başkanının bütün görüntülerini de sansür etmiştir. (...) Tarihsel gerçekleri bile gizleyecek ya da makaslayacak bir yayın politikası devletin televizyonuna yakışmaz.bu tür davranışların yaratacağı tepkiler, serinkanlılık isteyen bir dönemde tersine yatırımlara yol açar."

Tarih bakkal defteri değildir

Yine aynı günkü *Cumhuriyet*'teki köşesinde Uğur Mumcu *"Geçmişe Saygı"* başlıklı yazısında olayı uzun uzun irdelediği gibi, sosyolojik açıdan 'devlet' tanımına da açıklık getiriyor:

"Elli yaşı geride bırakmış olanlar, kolayca anımsayacaklardır. Bir zamanlar tarih kitaplarından İsmet İnönü'nün adı çıkarılır (...) Tarih kitaplarından çıkarılan İnönü adı, böylece unutulmuş mu oluyordu? Hayır, tersine.

Tarihi değiştirmek, geçmişe biçim vermek, yaşanı yok saymak, kimsenin gücü içinde değildir. Bu gücü kendinde gördüğünü sanan, ancak ve ancak kendini aldatmış olur. (...) İktidarların siyasal eğilimlerine göre değiştirilen tarih, tarih olmaktan çıkar ve başlıbaşına bir saygısızlık örneği olur. Bu saygısızlığın hedefi yalnızca yok sayılan kişiler değil, devletin kendisidir. Çünkü devlet, dünden bugüne, bugünden yarına uzanan ve dünkü, bugünkü, yarınki iktidarları kucaklayan bir kavramdır. (...)

Bugün, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın 10. yıldönümünü kutlarken, o gün çıkarma kararını bir hükümetin aldığı, bu hükümetin bir başbakanı bulunduğunu, bu başbakanın adının Bülent Ecevit olduğunu belleklerden ve tarihlerden kazımak hiç olası mıdır? Öyleyse niçin bu sansür, öyleyse niçin, evet niçin bu yasaklar? Evet niçin ve ne adına bu yasaklı tarih anlayışı?

'Devlet adına' denemez, çünkü devlet dünü ve bugünü içine alan bir kavramdır. (...) Makarios'u ekranlara getiren televizyon yönetimi, çıkarma kararı veren hükümeti nasıl yok sayabilir? (...)

Bu sayın Ecevit'e değil, doğrudan doğruya devlete karşı yapılmış bir saygısızlıktır. (...) Tarih, gelip geçici iktidarların keyiflerine göre tutulan bir bakkal defteri değildir. Televizyon ekranlarını da hiç kimse Hacivat-Karagöz perdesi sanmamalıdır.

Kimse unutmasın, sakın unutmasın bugünkü aferinler ve sırt sıvazlamalar geçicidir. Tarihin soracağı hesap ise, hesapların en ağırıdır. Beyler, beyefendiler, tarih saygı ister saygı!.."□

Amatör telsizci kimdir?

Resmi Gazete'nin 24 Temmuz 1984 tarihli sayısında, Ulaştırma Bakanlığı tarafından hazırlanan ve amacı 2813 sayılı telsiz kanununun 9-12. maddelerinde yer alan amatör telsizcilik yönetmeliği yayımlandı. Yönetmeliğin 3. maddesinin b bendinde, amatör telsizci şöyle tanımlanıyor:

"Amatör telsizcilik TGM (Telsizişleri Genel Müdürlüğü) tarafından amatör telsiz istasyonu çalıştırmak üzere verilmiş bir amatör telsizcilik belgesine haiz centilmen, sözüne sadık ve güvenilir, ileri görüşlü, atılımcı, insancıl ve vatansever gerçek kişileri ifade eder."

Demokratik Sosyalizm üstüne

Yeni Gündem'in son sayısında *"Kurultay'da tartışılması gerekenler tartışılmadı"* başlıklı yazıyı, yararlanarak zevkle okudum. Bu arada, yazının son paragrafına özellikle takıldım. Ancak bu paragraftaki "Bu arada Türkiye'de bir 'demokratik sosyalizm' alternatifinin olup olmadığı hemen hemen hiç tartışılmıyor. Bu sosyalizm kadar sosyal demokrasi ve hatta Türkiye'nin bütün politik hayatı için sağlıksız bir eksikliktir" değerlendirmesi üzerinde biraz durmak istiyorum.

Türkiye'de "demokratik sosyalizm" seçeneği üzerinde hem bugün, hem de dün (12 Eylül öncesi) hiç durulmadığı söylenemez kanısındayım. CHP içinde 1975-76 arasında yayınlanan "Demokratik Sol" dergisinde, birçok yazı kurulu üyesi arkadaşla birlikte bu çizgide çalıştığımız ve yazı yazdığımız bir yana; özellikle 1977-79 arasında bir grup genç arkadaşla yayınladığımız "Özyönetim" dergisi, tümüyle bu içerikte ve nitelikte bir çizgi izlemiştir. Dönemin solunda kâbeci ya da tedhişçi akımların büyük şamatası ve kargaşası, öte yandan CHP önderliğinin özellikle iktidardayken açığa çıkan ilkesizliği ve beceriksizliği, yayın yönetmenliğini yaptığım bu derginin olanaksızlıklar içinde ve en elverişsiz koşullar altında demokratik sosyalizmin mücadelesini verdiğini unutturmamalı görüşündeyim.

Son olarak SODEP içinde demokratik sosyalizmi benimseyen birçok kişinin varlığını yakınen biliyorum. Bu ögelerin süreç içinde etkinliklerini duyuracağını ve parti içi gelişmelere yön verebileceğini sanıyorum.

Yunus GÜZTOKLUSU/İSTANBUL

Yalnız değilsiniz

Sayın Enis Batur

(Doğrusu; şöyle sevgiyi içeren, saygıyı da eksik tutmayan bir şekilde başlamak isterdim...)

Yazınızın, yine **Yeni Gündem**'deki yankılarını okuduğumda; sanki susuverecekmişsiniz gibi bir duygu kapladı içimi. Oysa susmayacağını(zı) çok iyi biliyorum. Yazılarınızla tanışıklığımın öyle uzun bir geçmişi yok —bunun bir nedeni de biçemde 'değişik' olmanız—. Yazılarınızı genellikle beğeniyorum (benzer görüşleri paylaşıyoruz diyeceğim ama, bu kendimi büyümsemek olacak).

Amma da ödleri kopmuş ama ha. "Ama bugün yazmak?"mış. 'Diyalektik materyalist ... zorundadır...' dedikleri anda, diğer görüşleri yoketmek istediklerini herkes biliyor; onlar da. Öyleyse niye gereksiz bir yerden karşı çıkış. (Ama ödleri kopmuştu ya ... hem karşı çıkmaları da gerekiyor ... niye unutuyorsun bunları.)

"Şaşkınlıktan ne diyeceğimi bilemiyorum"dan önce gelen soruları, niye size soruyorlar bilmem ki. Yirmibeş yıldır varolduğunu savladığınız 'egemen görüşün' yansılarını üniversitede (1979-80 öğretim yılı; Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. sınıf öğrencisiyim o zaman) çok açık gördük: Marks Allah, fraksiyon militanları peygamberdi...

Amaan, bir de küçük burjuva aydın (?,ı'nın eklenmesi gerekir mi bilmem?) oluverdiniz. Hoş desinler. İsterse öyle olalım (kendimi entelektüelliğe —yoksa aydın mı?— soyunmuş kabul ediyorum: olabilir ya da olamam orası ayrı). Ama küçük burjuva aydın'ını bir küçümseyiş olarak kullandıklarını da...

Hoş: ben neyim ki; sizi size savunmaya kalkışıyorum. Ama bilin istedim: yalnız değilsiniz.

Erol ÖZMEN/ANKARA

Tarih bilinci üzerine

Gündüz Vassaf'ın **Yeni Gündem**'de *"Tarihsiz Bırakılan Toplum Lidere Sığınır, Kolayca Şartlandırılır"* başlıklı yazısındaki açıklamalara, tespitlere fert ve toplum olarak katılmamamız için hiçbir sebep yok. Vassaf kuşakların tarihle,geçmişle bağlarının kopukluğuna, doğurduğu problemlere işaret ediyor. Aslında söylenenler yaşadığımız şeyler. Ne acıdır ki, durum tespitinin doğru yapılmasına bile sevineceğimiz bir ortamda yaşıyoruz. Vassaf Fransa, Japonya, İngiltere gibi toplumlardan ziyade Amerikan toplumlarına benzediğimizi söylerken, aslında aşırıya kaçmış olmuyor. Çünkü Amerika'dan farklı olarak, uzun bir geçmişe sahip olduğumuz halde, Vassaf'ın dediği gibi Cumhuriyet'le birlikte geçmişle bağları koparılmış, hatta kuşaklar arası bağların koparılmış olduğu bir dönem yaşadık, yaşıyoruz. Vassaf bunun izahını yapmaktadır. Böyle olunca, anneye-babaya ihtiyacı olan bir ergen gibi nesillerin eğitim, düşünüş, alışkanlık vs. ihtiyacına cevap verecek nitelikte görülen liderlerin ölmesiyle, o kuşakların devri de bitmiş oluyor.

Vassaf'ın dediği tarih bilincinin olmadığı bir gerçek. Tarih üzerine iki sivri düşünce var. Ya tarih düşmanlığı veya tarihe gözü kapalı hayranlık, özlem. Her ikisinin de tarih bilinci ile ilgisi yoktur. İkinci gruptan, çağın nimetlerine evet demekle beraber, —bunu düşünce planında sonuçlandırmakla birlikte— buna ciddi tahliller, teklifler getirici düşünürler, yazarlar çıkmıştır. Prof. Erol Güngör'ün yazıları, kitapları bu konuda ufuk açıcı oluyor. Bilhassa "Tarih Şuuru" yazısı Vassaf'ın ele almış olduğu meseleleri başka bir bakış açısı ile ele alan ve tarih bilinci konusunda açıklamalar getiren bir yazısıdır. Diğer yazıları da Vassaf'ın işaret ettiği konuların ayrıntılı tahlilleri ve teklifleridir.

Bizce ciddi tespitlerden sonra sıra tekliflere, çözümlere, hâl çarelerine gelmektedir. Nitekim artık şimdi bu yapılmalıdır. Ayrı düşüncelerin ortaya çıkacağı şüphesizdir. Ancak, hiç değilse tarihi olan bir toplum olduğumuz kabul edilince, Güngör ve Vassaf'ın dediği *tarih bilinci* tesis edilince, düşünce ayrılıklarının bile, toplumumuza tahribattan ziyade çok olumlu şeyleri kazandıracağına inanmalıyız.

Ali PEHLİVAN/ANTALYA

Türkiye'nin tarihsizliği üzerine

Yeni Gündem'in 1-15 Temmuz 1984 tarihli sayısında Gündüz Vassaf'ın *"Tarihsiz Bırakılan Toplum Lidere Sığınır, Kolayca Şartlandırılır"* adlı yazısı yayınlandı.

Sormak istiyorum: Türkiye'nin tarihsiz bırakıldığı dönem 1950 sonrasıyla 1923 öncesi miydi, yoksa bu ikisi arasındaki dönem miydi?

Neden 1950'den sonra Cumhuriyet Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi'nin daha önceki İttihat ve Terakki'nin (yani Birleşme ve İlerleme Partisi'nin) devamı olduğu hep gizlendi. Neden hep onlara karşı en iyi padişah II. Abdülhamit olarak gösterilmek istendi. Bulabildiğimiz tek tük tarih kitaplarından ancak, 1923-1950 döneminin tümüyle Birleşme ve İlerleme'nin devamı olduğunun kanıtlarını görüyoruz. İşte o zamanki *birleşme ve ilerleme* coşkusunun sürdüğü önce Türk Ocakları, sonra Halk Evleri; aynı coşkuyu sürdüren Türk Tarih Kurumu ve o zamanki Dil Kurumu. İşte okullarda din dersinin kaldırılması. İşte eğitimin Mustafa Necati'lere göre laik ve mesleğe yönelik yapılmaya çalışılması.

Bugün eğitimde halâ en büyük zaferimiz olan Köy Enstitüleri'nin temel fikirleri Birleşme ve İlerleme Partisi'nce (İttihat ve Terakki Fırkası) atıldığı neden hep saklanıyor.

Türkiye hiç değilse fikir bakımından 1923-1950 döneminden önce çok daha birleştirici, çok daha ilerlemeci bir dönem yaşamıştır. Bu, Meşrutiyet ve Birleştirme ve İlerleme Partisi dönemiydi. Tevfik Fikret'ler, Ziya Gökalp'ler, Mehmet Akif Ersoy'lar, Mehmet Emin Yurdakul'lar ve Atatürk, Prens Sabahattin ve İnönü'ler boşlukta değil *birleşme ve ilerleme* toprağında ve özgür ortamında yetişmiştir.

Neden şimdi rakamsal yalanlarla sanayimizin 1950'den sonra kurulduğu bir gerçekmişçesine öğretilmek isteniyor. Devletçilik ilkesiyle, tekniker, mühendis, zanaatkâr, teknik ressamların bütün eğitimiyle, yapılan yatırımlarla şimdiki sanayinin bütün temelleri 1923-1950 döneminde atılmıştır. Neden Makina Kimya Endüstrisi Kurumları, Şeker Fabrikaları ve o dönemde kurulan bütün kamu iktisadi kuruluşları gözardı edilmek isteniyor. Şimdiki, devletin asalağı durumundan bir türlü kurtulamayan sanayi o dönemin yetiştirdiği teknik ressamların KİT'lerde çizdikleri resimlerle kurulmadı mı?

1950'den sonra yapılan demiryolu kaç metreyi (bin metre demiyorum) bulur?

Türkiye'nin tarihsizliği ve birlik ve ilerlemeye karşı olan her şey 1950'den sonra başlamıştır.

Yüksel DEMİREKLER/ANKARA

Orhan Barlas'a "düzelti"

Orhan Barlas, 6. sayınızın 'okur forumu'nda, benim 4. ve 5. sayılarınızda yayımlanan iki yazımı konu edinmiş, bunu yaparken de benim sözlerimi saptırarak aktarmış; bu notu, bir "düzelti" olarak kaleme alıyorum:

— "Pek çok kitap okumak iyi. Kaç kitap? Hangileri?" sorularını, benim önerilerimmiş gibi sıralamadan önce, 4. sayıdaki yazımda "Bizde çok okumuş olmanın aydın olmak için yeterli olduğu sanılmıştır" demiş olmama bakmak gerekmez miydi?

— E. Cansever'i, T. Yücel'i, Z. Sertel'i, Tanpınar'ı, A. Şinasi'yi, O. Veli'yi, A. İlhan'ı beğenmemeyi yasakladığımı söylüyor Barlas ve "herkesin herkesi beğenmesini mi önerdiğimi" soruyor.

Böyle demiyorum. Edip Cansever'in "Türk şiiriyle ilgisi olduğu belli olmayan biri" olarak anılmasını, hiç içki içmediği halde "Attilâ İlhan'ın imgelerindeki değişiklik bu şairimizin alkolik olmasından ileri gelir" denmesini yarım-aydının örnek davranışları olarak gösteriyorum. Burada beğenmek/beğenmemek konusu işlenmiyor.

— "Üstelik Batur, iki kez bastırarak 'bütün bunların geride kaldığının düşünülebileceğini' de belirtiyor. Nasıl oldu da bu 'mutlu son' sağlanabildi?" diyor Barlas.

5. sayıdaki yazımda, iki kez bastırarak: "Bütün bunların geride kaldığını düşünemeyiz" diyorum.

Orhan Barlas'ı tanımasam, yazılarımı bile bile çarpıttığını düşünebilirdim, oysa, besbelli ki, bu yanlış aktarımlar onun okuduğunu iyi anlayamamış olmasından kaynaklanıyor. **Yeni Gündem**, böyle durumlarda, mektubun dibine bir *"yayıncı notu"* düşüp, okuru aynı sayıda uyarırsa daha iyi olur kanısındayım.

Enis BATUR/MUĞLA

Nazım Hikmet ve bir yaklaşım

19 Temmuz 1984 tarihli Cumhuriyet gazetesinde okudum: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nde yapılan bir sınavın ikinci sorusu şuymuş: "Her milletten gençleri Marksizmin ideolojisi doğrultusunda yetiştirmek için kurulmuş KUTV Üniversitesi tarafından özel olarak ihtilâlci yetiştirilen, hayatının sonuna kadar Türk Devletine ve Atatürk'e düşman, Sovyet ideolojisine sadık kalan, Türklüğü reddetmesine karşı adından dolayı Türk bilinen vatan haini şair.....'tir."

Bu soruyu hazırlayan 'hoca', öğrencilerine yardımcı olmayı bir diğer görevi saydığı için, boşluğa hangi ismin yazılması gerektiğini de söylüyormuş: Nâzım Hikmet.

1984 yılında, Türkiye Cumhuriyeti'nin bir öğrenim kurumunda, bir 'öğretim üyesi' tarafından, böyle bir sınav sorusunun öğrencilere sunulabilmiş olmasını utanç verici buluyorum. Türk edebiyatının bugüne kadar yetişmiş en büyük, en önemli, en usta şairlerinden birinin bir öğrenim kurumunda, genç kuşaklara böylesine onur kırıcı, yanlış, çarpık bir biçimde tanıtılmasını protesto ediyorum. Kültürümüzün, kültürel değerlerimizin, dilimizin, eğitim ve öğrenim kurumlarımızın, düşünce ve siyaset dünyamızın, yıllar yılı, bu türden "ayrıntı olay" 'larla bulandırıldığını, bir kasvet ortamına dönüştürüldüğünü, kurmaktansa yıkmaya alıştığımızı düşünüyor ve yetkililerin bu ve benzeri "ayrıntı"ları küçümsememelerinin sorumluluklarının gereği olduğunu sanıyorum.

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının genç bir temsilcisi olarak, Türkçenin doruk noktalarından birinde burduğuna inandığım Nâzım Hikmet'in böylesi bir tanımla ele alınmasını reddediyor ve sözkonusu yaklaşımın yakın geçmişte içinde yaşadığımız şiddet ortamını hazırlayan üslûbun ta kendisi olduğuna inanıyor, bu konuda verilebilecek en küçük ödünün maliyetini toplumca ödeyeceğimizi düşünüyorum.

Enis BATUR/MUĞLA

Bir tesbit

Yeni Gündem'in 6. sayısında yayınlanan "Sosyal Demokratların Birliği" —Mehmet Burak/Bursa— isimli yazı, *Nokta*'nın 21. sayısının 5. sahifesinde; yine **Yeni Gündem**'in aynı sayısında "SODEP Kurultayı ve Eski Bir Hastalık" —Metin Salihoğlu/Artvin— isimli yazı da *Yankı*'nın 694. sayısının 65. sahifesinde yayımlandı.

Hamdi YAVUZ/KEMAH

Tatilde Tarih ve Toplum Keyfi

Ağustos sayımızda:
Tanburî Cemil Bey
Haliç Köprüleri
Eski Yazı, Güzel Yazı
Pul Öncesi Posta Damgaları ve
İlk Osmanlı Pulları
III. Selim Tragedyası

İLETİŞİM YAYINLARI/PERKA A.Ş. Klodfarer Cad.
İletişim Han Cağaloğlu-İST. Tel: 520 14 53/54/55

Kumburgaz'da apartmanlarla Bodrum'da entelektüellerle Otostop'ta TIR şoförleriyle tatil

Tatil

- Tatil görev mi?
- Sultanahmet-
  Hippiler gitti, turistler geldi...
- Çıraklar-
  Eti senin, kemiği kimin?
- Pink Floyd'un şefi Waters'ın
  eleştirilere cevabı
- Yavuz Aydar yazdı:
  Chick Corea'yla bir gün
- 15 günde bir sevgili:
  Beyaz Dizi
- Gençlik Tarihinden:
  Disko'nun yükselişi
- ve...
  İ.Ü. kulüplerinin, lise tiyatrolarının,
  gönüllü kuruluşların tartışmaları...

GENÇLİK'in
Ağustos sayısında

İletişim Yayınları PERKA A.Ş. Klodfarer Cad. İletişim Han Cağaloğlu-İstanbul Tel: 520 14 53-54-55

Cumhuriyet Dönemi
Türkiye Ansiklopedisi

45. fasiküle 5. Cilt tamamlanıyor

Türkiye'yi öğrenmek için özgün, yetkin ve kapsamlı kaynak: Bilim adamlarımız, yazarlarımız, sanatçılarımızdan oluşan 120 kişilik yazı kadrosu... Bu kadronun yıllar süren çalışmasının ürünü... Toplumumuz üzerine her konuda derinliğine bilgi... Fotoğraflar, belgeler, çizelgeler...

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi: Türkiye'yi öğrenmek için vazgeçilmez bir kaynak.

5. Ciltte yer alan konular ve yazarlar:

İşsizlik: *Türkiye'de İstihdam, İşsizliğin Toplumsal Etkileri, İşçi Göçü,* Prof.Dr. Nusret Ekin, Prof.Dr. Muzaffer Sencer, Tevfik Çavdar.

Kadın: *Kadın, İzmir İktisat Kongresi'nde Kadınlar, Kürtaj Yasası;* Doç.Dr. Şirin Tekeli, Mehmet Şehmus Güzel.

Kamu Harcamaları; Prof.Dr. İzzettin Önder.

Kentleşme; Prof.Dr. İlhan Tekeli, Yiğit Gülöksüz.

Kırsal Yapı; *Kırsal Yapı, Türk Tarımında Küçük Köylü Mülkiyetinin Tarihsel Oluşumu ve Bugünkü Yapısı;* Güven Gülöksüz-Yiğit Gülöksüz, Dr. Çağlar Keyder.

Kooperatifçilik; *Türkiye'de Kooperatifçilik, Ahmet Hamdi Başar ve Kooperatifçilik;* Nabi Dinçer, Mehmet Aslanoğlu.

Kültür; *Kültür, Harf Devrimi Üzerine Bir Değerlendirme;* Murat Belge, İlber Ortaylı.

Kütüphanecilik; Prof.Dr. Jale Baysal, Hasan S. Keseroğlu.

Madencilik; Murat Turan.

Masonluk; İlhami Soysal.

Mezhepler-Tarikatlar; *Mezhepler-Tarikatlar, Mevlevilik, Bektaşilik;* İlhami Soysal, Osman Balcıgil.

Mimarlık; *Cumhuriyet Döneminde Türk Mimarlığı, Cumhuriyet Döneminde Yapı Teknolojisinin Gelişimi;* Afife Batur, Yıldız Sey, Mete Tapan.

Mizah-Karikatür; *Türk Mizah ve Karikatürü;* Ferit Öngören.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi bir İletişim yayınıdır.

İletişim Yayınları/Perka A.Ş.
Klodfarer Cad. İletişim Han, Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 520 14 53 - 520 14 54 - 520 14 55

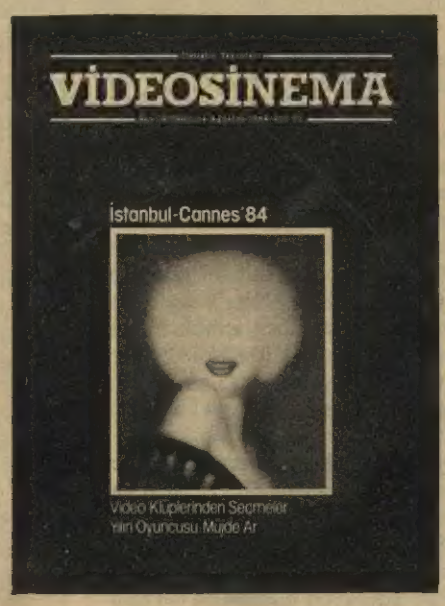

VİDEOSİNEMA

VİDEOSİNEMA'nın
Temmuz-Ağustos sayısında:

İbrahim AKSIN — Ahmet GÜNLÜK
Enis BATUR — Onat KUTLAR
Nezih COŞ — Ziya METİN
Yavuzer ÇETİNKAYA — Bertan ONARAN
Atilla DORSAY — Işıl ÖZGENTÜRK
Ahmet EKEN — Fatih ÖZGÜVEN
Burçak EVREN — Vecdi SAYAR
FÜRUZAN — Nejat ULUSAY

VİDEOSİNEMA Ağustos'tan
itibaren her aybaşı bayilerinizde

İLETİŞİM YAYINLARI/PERKA A.Ş.
Klodfarer Cad. İletişim Han Cağaloğlu Tel: 520 14 53/ 54/55

İNSANLAR

2 Fatih Özgüven: Zati Sungur'la son söyleşi

BASINDAN

4 Jean Daniel: Kültürel faaliyet her zaman iktidar adamını aşar
6 Nejat Bayramoğlu: TRT tarihe de sansür uyguladı

İÇ POLİTİKA

10 Bir berber bir berbere
11 Necdet Calp: SODEP'le kadro anlayışımız farklı
11 Aydın Gürkan: Nihai hedef özdeşlik bunalımını aşmaktır
12 Erdal İnönü: Büyük bir partide DSP'lilerle biraraya gelmemizi engelleyecek bir durum yok
12 Engin Aydın: En büyük engel profesyonel politikacıların kişisel hesaplarıdır
13 Erol Köse: Mesele parti kurmak değil tabanı toparlamak
14 Turgut Sunalp: DYP'nin siyasi anlayışıyla aramızda pek fark yok
14 Bir muhalif: MDP'nin sağda buluşmaya evet demesi lazım
15 Gökberk Ergenekon: MDP'yle demokrasi anlayışımız farklı
16 Halil Şıvgın: Arkadaşlarımızın hepsi bir tornadan çıkmış değil ki
17 Bıyıklı yine "uslu çocuk"
18 Barlas Doğu: Eski bağları ANAP'ta arayanlar davayı kaybedecekler

FIRÇA

19 Latif Demirci: Birleşme teklifi

DEMOKRASİ

20 Emre Kongar: Türkiye'de kurumlaşan anti-demokrasi
21 Rona Aybay: Liberal olamadan demokrat olunamaz
22 Nazlı Ilıcak: Demokrasiden vazgeçişleri bayram gibi kutluyoruz
25 Aydın Köymen: Demokrasiyi es geçen içi boş kavramlar

İKTİSAT

26 Sofu Tuğrul: TIR'lı, trans'lı, transit'li bir taşımacılık
28 Ahmet İnsel: İşin püf noktası ekonomi mi?

DÜNYA'DA

30 Şebnem Atiyas: Demokratlar "sıradan bir adamı" seçtiler
33 Jülide Ergüder: İsrail çözümsüz sorunlarını koalisyon hükümetleriyle yaşayacak

KÜLTÜR/SANAT

35 Ekrem Akurgal: Türklük vasfını fazlaca işlemek bana tehlikeli görünür
36 Bülent Aksoy: Müziğimizin "kökeni" peşinde bir uç görüşten bir başkasına
38 Sait Kızılırmak: İslâm'da reforma gerek yok
38 Enis Batur: "Kahcı"yı seçmek herkesin harcı değil
38 Gerici Defoe'nun maceraları
39 Nedim Gürsel: Burun görmek içindir, gözse koklamak

Yeni Gündem

PERKA A.Ş./İletişim Yayınları adına
Sahibi: Zeki TÜRKKAN
Genel Yönetmen: Murat BELGE

Yayın Yönetmeni: Turhan ILGAZ
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Jülide ERGÜDER

Teknik Yönetmen: Turhan GÜNAY

Yayın Kurulu: Murat BELGE, Seyfettin GÜRSEL, Turhan ILGAZ, Aydın KÖYMEN

Bu sayıya katkıda bulunanlar: Bülent AKSOY, Şebnem ATİYAS, Rona AYBAY, Engin AYDIN, Osman BALCIGİL, Enis BATUR, Nejat BAYRAMOĞLU, Murat BELGE, Serpil BİLDİRİCİ, Latif DEMİRCİ, Jülide ERGÜDER, Turhan GÜNAY, Nedim GÜRSEL, Seyfettin GÜRSEL, Turhan ILGAZ, Ahmet İNSEL, Sait KIZILIRMAK, Emre KONGAR, Aydın KÖYMEN, Tan ORAL, Vecdi ÖRKÜN, Fatih ÖZGÜVEN, Şirin TEKELİ, Sofu TUĞRUL, İbrahim TUNA.

Dizgi ve teknik hizmetler: PERKA A.Ş. Ofset Tesisleri Klodfarer Cad. İletişim Han, Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 520 14 53 - 520 14 54 - 520 14 55
Ankara Bürosu: Necatibey Cad. Kerem Han No: 21/35 - Sıhhiye
Tel: 30 80 73 - 30 46 06

Baskı: Milsan Basın San. A.Ş.
Dağıtım: GAMEDA

Fiyatı: 150 TL. KKTC'nde 200 TL
Abone koşulları: Yurt içi 6 aylık 1.800 TL, 1 Yıllık 3.600 TL
Yurtdışı: Avrupa 6 aylık 6.360 TL ($ 20), 1 yıllık 12.720 TL ($ 40), Amerika yıllık 16.800 TL ($ 50)

Krallar ve gazeteciler

Basınımızın bugün içinde bulunduğu bunalımı, Gazeteciler Cemiyeti Başkanı sayın *Nezih Demirkent*, meslekteki uzun deneyiminin de verdiği yetkiyle sık sık gündeme getiriyor. Duayen'imiz, en eski meslek kuruluşunun da baş sorumlusu sıfatıyla, haklı olarak, basına yöneticilerden, hükümetlerden, giderek Devlet'ten gelen müdahalelerin tehlikesine dikkat çekmektedir.

Ama Türk basınının bir de gazete künyelerine yansıyan perişanlığı var. Ki bunun bir nedeni, girdi fiyatlarını artırarak mesleği zorlaştırdığı için, dolaylı olarak Devlet de olsa, asıl nedeni bizzat gazeteciler... Bir iki istisna dışında, bakın gazetelerin künyelerine. Genel yayın müdürlerinden, yazışleri müdürlerinden önce; genel müdürlerin, genel koordinatörlerin adları yeralıyor patronlardan hemen sonra. Ve patronlar da —yine bir iki istisna dışında— eski patronlar değil. Gazetelerin işlevine, servetlerini derledikleri asıl kazanç alanlarının optiğinden bakan kişiler bunlar. Ya *'dışardan'* geldikleri için öyleler, ya *'dışarıya'* açıldıkları için öyle oldular. Onun için künyelerdeki hiyerarşi değişikliği boşuna değil. Onun için gazete sayfaları boyaya belendikçe içeriğin fersudeliği de, makyajın gizleyemediği bir kokona suratı gibi sırıtıyor... Gazeteciler buna engel olabilmeliydiler. Gazetelerini, yaşadığımız ekonomik, siyasi ve toplumsal bunalımın izdüşümleri haline getirtmeyip, o bunalımın ve sorumlularının cesaretle sergilendiği birer mücadele platformu olarak yaşatabilmeliydiler.

Bu yapılamadığı için, bugün sansürden yakınmak, hükümetlerin, Devlet'in baskısından yakınmak, kanımızca pek de inandırıcı olamıyor.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde, Fransız basınının toplumsal bunalımın, toplumsal çözülmenin tam bir izdüşümü haline gelişini hiç unutmayan *De Gaulle*; kurtuluştan sonra Devlet'i yeniden düzenlerken, meslek okullarından gazetelerine kadar, 4. Kuvvet'e de el atmıştı. Saygınlığı tartışılmaz *'Le Monde'*, *De Gaulle*'ün bu çabasının ürünüdür... Ama *'Le Monde'* , saygınlığını yaratıcısının dümen suyuna girerek değil, onunla hatta düpedüz kavga ederek kazanmıştır. *'Le Monde'*un kurucusu (*De Gaulle*'ün onayı ve iradesiyle elbette) ve 1944'den 1969'a kadar yirmibeş yıl Genel Yayın Yönetmenliği yapan *Hubert Beuve-Méry*'nin bir anısını burada nakletmenin tam sırası...

Generalle gazete arasında iç ve dış politika yaklaşımlarının farklılığından kaynaklanan ciddi bir bunalım vardır. *De Gaulle*'ün Özel Kalem Müdürü *Georges Pompidou*'yla, *Beuve Méry*'nin yakın çalışma arkadaşlarından biri, iki adamı buluşturabilmek için bir senaryo düzenlerler. *Beuve-Méry görüşme talebinin De Gaulle*'den, generalse *Beuve-Méry*'den geldiğini sanmaktadır. Ve *Le Monde*'un yönetmeni 18 Eylül 1958 günü, hayatında ikinci kez, *De Gaulle*'le Elysée Sarayı'nda karşı karşıya gelir.

"Ah! Le Monde..." diye karşılar general, Beuve-Méry'yi. *"...yeteneği, başarıyı, tirajı izliyorum. Herkes sizi okuyor, ben de okuyorum ve çok eğleniyorum. Ne çok şey biliyorsunuz. Pek eğlendirici oluyor gazeteler..."*

Beuve-Méry'nin cevabı hiç duraksamadan gelir:

"Generalim, bu gazeteyi yakından bildiğiniz güçlüklerle gerçekleştirirken gerçi amacımız tam bu değil, ama yine de Fransa krallarının da, kendilerini bir yandan eğlendirirken, bir yandan da onlara epey yardımcı olan soytarıları olduğunu biliyoruz."

*'Soytarı'*yla *'dalkavuk'* arasındaki temel farklılığı irdelemenin gereği yok burada. *Murat Belge, Milliyet Sanat Dergisi*'nde çıkan bir denemesinde konuyu hakkıyla işlemişti. Ama yukarıdaki anektod, gazetecinin toplumdaki işlevini yerine getirebilmek için ne ölçüde dikbaşlı olması gerektiğini, sanırız yeterince anlatıyor.

Yeni Gündem'in bu sayısında iki gazetecinin özel demeçleri var. Fransa'nın tirajı yarım milyona ulaşmış ünlü haftalığı *'Le Nouvel Observateur'*ün Genel Yayın Müdürü *Jean Daniel*'le, *Tercüman* gazetesi başyazarı *Nazlı Ilıcak*'ın demeçleri...

Düşüncelerini, bakış açısını benimseyin veya benimsemeyin, Türkiye'nin tek kadın başyazarı, *Şirin Tekeli*'yle yaptığı söyleşide, resmi otoriteyle uzlaşmazlığın, mesleğimizin doğası gereği olduğunu bağırmaktadır onurla...

Jean Daniel'in *Erol Özkoray*'a verdiği demece gelince. Fransa'daki popüler anılışıyla *'Nouvel Obs'*un yönetmeni, sadece bir yayın organının toplumsal işlevini anlatarak kamuoyuna seslenmekle kalmıyor. Doğrudan doğruya yayıncılara, gazetecilere de bir meslek ve meslek ahlâkı dersi veriyor. *"İdeolojimize ve kavramlarımıza ters düşen olayları da inceledik"* diyor Daniel. *"İlkelerimiz buna hiçbir şekilde engel olmadı. Her türlü haberin yayınlanmasına ilkelerimizin engel olmaması gerektiğini düşünüyoruz."*

Bu kadar değil: *"Siyasi düşünce, ancak sürekli bir kültürel etkinlikle yaşanır ve gelişir"* diyor. *"Bu nedenle başından beri imkânsızı gerçekleştirdik ve en büyük yazarları, en önemli sosyolog ve filozofları çevremizde topladık. Bu kişilerle birlikte çalışıyoruz. 20 yıldır üniversitenin ve ideolojik yaşamımızın seçkinleri dergimize yazıyorlar. Bu kişiler Nouvel Observateur'ün manevi büyükleri ve garantörleridir."*

Dahası da var: *"Özünde her türlü siyasi örgütten, hatta görüşlerini paylaştıklarımızdan da bağımsız kalmaya çalışmak gerekir"* diyor Daniel. *"Çünkü, hafta içinde cereyan eden bir olay karşısında özgür tavrın getirdiği bir gazeteci refleksinde bulunmakla, üstün çıkarları yansıtsa bile bir siyasi örgüte bağlı olarak davranmak arasında, uzlaşmaz bir çelişki vardır."*

Bunlara ekleyecek başka bir şey olabilir mi? *Nazlı Ilıcak*'ın dikbaşlı gazeteciliğine de, *Jean Daniel*'in dersine de, sonuna kadar katılıyoruz.

TURHAN ILGAZ

Bir berber bir berbere...

SODEP Kurultayı'nda HP'yle birleşme konusunda yeni seçilen Merkez Karar ve Yürütme Organı'na tam yetki verilmesinden sonra, sosyal demokrat kanatta birleşmenin, politik gündemin birinci maddesini oluşturması kaçınılmazdı. Ancak asıl merak edilen şey, SODEP'in aldığı kararın ne denli samimi, ne denli bir politik taktik gereği olduğuydu. Öyle ya, eğer bu karar samimi bir arzunun ifadesiyse, karar alınmadan HP tarafından da kabul edilebilecek bir birleşme önerisinin nasıl olması gerektiği inceden inceye düşünülmüş olmalıydı. Ne var ki, SODEP Genel Başkanı'nın HP'ye, onların da eşit katılımını sağlayacak somut bir birleşme projesi götürmemesi; Kurultay kararının bir politik taktiği içerdiği yolunda ciddi endişelerin, Halkçı Parti kamuoyunda yaygınlaşmasına yolaçtı. SODEP'le HP arasındaki birleşme konusu her iki tarafın da birbirini yeniden suçlamasına yolaçıcı bir mecraya girerken, DSP hareketinin gerçekten ustaca bir zamanlamayla kendisini yeniden gündeme getirmesi, HP ve SODEP'in huzurunu kaçıran bir olay oldu. Artık sorun, HP'yle SODEP'in yalnızca birbirlerine karşı değil, ama DSP'ye karşı da varlıklarını koruma ve güçlendirme sorunu haline gelmişti. DSP hareketinin sözcüleri her türlü birleşme önerilerine, yapay oldukları ve kendilerinin HP'yle SODEP'ten farklı oldukları gerekçesiyle karşı çıkarken, "Birleşme tabanda kendiliğinden gerçekleşecektir" *demekten de çekinmiyorlardı. HP'yle SODEP yöneticileriyse, sayfalarımızda da görüleceği gibi* "seçmenin sonuçta kendisini temsil edecek partiyi seçerek bölünmeyi fiilen ortadan kaldırabileceğine inandıklarını" *belirttikleri halde, bunu son çare olarak görmek istediklerini hissettirmekten kendilerini alamıyorlar. Bu durumda insanın kafasına, bu partilerin özgüvenden yoksun olup olmadıkları yolunda bir soru ister istemez takılıyor.*

Sosyal demokrat kanatta birleşme konusu yukarıda özetlemeye çalıştığımız gibi gelişme gösterirken, sağda da aynı konunun birdenbire gündeme getirilmesi gerçekten ilginçti. Çünkü sosyal demokrat kanatta birleşme tartışmalarının yeniden alevlenmesi SODEP'in Kurultay kararına dayanıyordu. Ama sağdaki tartışmanın çıkması böyle bir nesnel dayanaktan yoksundu. Mevcut partilerin yönetimleri bu konuda ne bir karar almışlar, ne de bugüne kadar birbirlerine yakınlaşma konusunda bir adım atmışlardı. Sağda birleşmeyi gündeme getirenlerin, büyük ölçüde "ara rejim kadroları" *diye nitelenebilecek* Kâmuran İnan *vs. ve özellikle DYP'den yüz bulamayan veya yanlış tercihleri nedeniyle şimdi MDP'den de dışlanan bazı eski politikacılar olduğu düşünülünce, ortaya bazı ipuçları çıkıyor. Birincisi, sağda birleşme operasyonu galiba bu kişilerin kendilerini ve yanlış hesap sonucu içinde yeraldıkları MDP'yi kurtarma operasyonu. İkincisi de galiba, sağdaki birleşme operasyonu, bugün bu kesimde en aykırı ve demokratik ses olan DYP'yi bir daha kendini doğrultamayacak biçimde bertaraf etmeyi amaçlıyor.*

Ankara Bürosu'ndan arkadaşlarımız Aydın Köymen, Sofu Tuğrul *ve* Serpil Bildirici*'nin yaptıkları röportajlardan oluşan* "birleşme dosyası"*nın,* **Yeni Gündem** *okurlarına, fikir vereceğini umuyoruz.*

Necdet Calp: SODEP'le kadro anlayışımız farklı

"Sosyal demokratların birleşmesi doğal birşeydir. Bu konuda üzerime düşen herşeyi yaparım dediniz. Aynı şekilde Sayın İnönü de birleşme için her türlü özveriye hazırım, dedi. Bu özveriler neden HP ve SODEP'in kuruluş dönemlerinde yapılmadı?"

— Bu bizim sorunumuz değil. Çünkü biz SODEP'in kuruluş döneminde de birlik çağrısında bulunmuştuk. Ancak bilmediğim nedenlerden dolayı ve ağır suçlamalara maruz kalarak bu çağrımız reddedilmişti. Dolayısıyla 'biz o dönemde de aynı özverili tutumdaydık' demek herhalde yanlış olmaz. Şimdi belki SODEP'e göre şartlar değişmiştir. Bu değişikliğin ne olduğunu izah etmek bize değil, SODEP'e düşen bir sorumluluktur. Biz ta başından beri sosyal demokratların birliğini savunduk, savunuyoruz. Sosyal demokratların birleşmesi, sosyal demokrasinin iktidar olabilmesi için kaçınılmaz bir zorunluluktur.

"HP ve SODEP arasında sosyal demokrasiyi tanımlama açısından hiçbir nitel fark yok mu?"

—Ben HP'yle SODEP arasında bir takım farklılıklar olduğu kanısındayım. Sadece programlara bakarak bir yargıya varırsanız, bu yargı yanıltıcı olabilir. HP'yle SODEP arasındaki önemli farklılıklardan biri, iki partinin kadro anlayışlarıdır. Dikkatli bir göz SODEP'in kadro anlayışının elitist, teknokrat ve bürokratlardan oluşan bir anlayış olduğunu kolayca görebilir. Oysa, Halkçı Parti kadroları halkın bağrından gelen işçi temsilcilerinden, çiftçilerden, köylülerden ve sosyal demokrasiye yürekten inanmış alçak gönüllü, iddiasız aydınlardan oluşmaktadır.

Bakın ben size birşey söyleyeyim: *"sosyal demokratım"* demekle sosyal demokrat olunamaz. Sosyal demokrasiye inanan insan, herşeyden önce bu inancını tavırlarıyla insanlara yaklaşımıyla, sorunların üzerine cesaretle gidişiyle kanıtlamak zorundadır. Sosyal demokratlık adeta bir yaşam biçimidir...

"Birleşme bir yıla yakındır gündemde. Ama bir türlü gerçekleşmiyor. Bu durum bazı çevrelerce 'Birleşemeyeceklerini bilenler, birleşme eğiliminin egemen olduğu tabana hoş görünmek amacıyla sürekli birleşme çağrıları yapıyorlar. Bu salt politik manevradır.' biçiminde yorumlanıyor. Bu yorumlarda haklılık payı var mı?"

— Bu yoruma kendi açımızdan kesinlikle katılmıyorum. Biz birleşmeyi içtenlikle istiyoruz. Çünkü az önce de söylediğim gibi sosyal demokrasi için iktidara giden yolda birleşme çok önemli bir kilometre taşıdır.

Necdet Calp: Bakın ben size bir şey söyleyeyim, "sosyal demokratım" demek sosyal demokrat olunamaz.

"Sayı Calp, birleşmenin gündeminde DSP var mı?"

— Eğer onlar da sosyal demokrat'salar birleşme gündeminde onların da yer almaması için hiçbir neden yoktur...

"Ama onlar kendilerini sosyal demokrat olarak değil demokratik sol olarak niteliyorlar."

— Sayın Köymen, demokratik sol kavramı soldaki çok geniş bir yelpazeyi kapsar. Bu yelpaze içinde sosyal demokratlar vardır, onların sağında olan bir takım sol görüşlüler vardır, sosyalistler, komünistler vardır. Dolayısıyla demokratik sol kavramı tek başına belirsiz bir kavramdır. Ortaya çıksınlar, sosyal demokratlıkla ne denli ilişkileri olduğunu görelim, eğer gerçekten samimi sosyal demokratlarsa onlarla da nihai hedefi birleşme olan bir diyalog içine, yakınlaşma içine girmememiz için hiçbir neden olamaz.

"Sayın Calp, izninizle son bir soru soracağım. Sayın İnönü Anayasanın değiştirilmesi konusunda kesin tavrını ortaya koydu. Oysa benim bildiğim kadarıyla siz bugüne kadar Anayasa değişikliği konusunda bu kadar net bir tavır almadınız. Şimdi bu konuda aynı nitelikte bir şeyi siz de söyleyebilir misiniz?"

— SODEP kuruluş döneminde konuya çok farklı yaklaşıyordu. Bugün vardıkları nokta bir gerileme mi yoksa bir ilerleme mi takdiri size bırakıyorum. Anayasalar değişmez diye bir kural yoktur. Anayasanın nasıl değiştirileceği yine Anayasada belirtilmiştir. Biz bugün Anayasada bir değişikliği gerçekleştirecek güce sahip değiliz. Böyle bir güce sahip olmadan Anayasayı değiştireceğim biçiminde beyanlarda bulunmayı da ciddiyetle bağdaştıramıyoruz. Koşullar müsait olduğu zaman bir anayasa değişikliği isteğini gündeme getirmememiz için hiçbir neden olamaz. □

Aydın Gürkan: **Nihai hedef özdeşlik bunalımını aşmaktır**

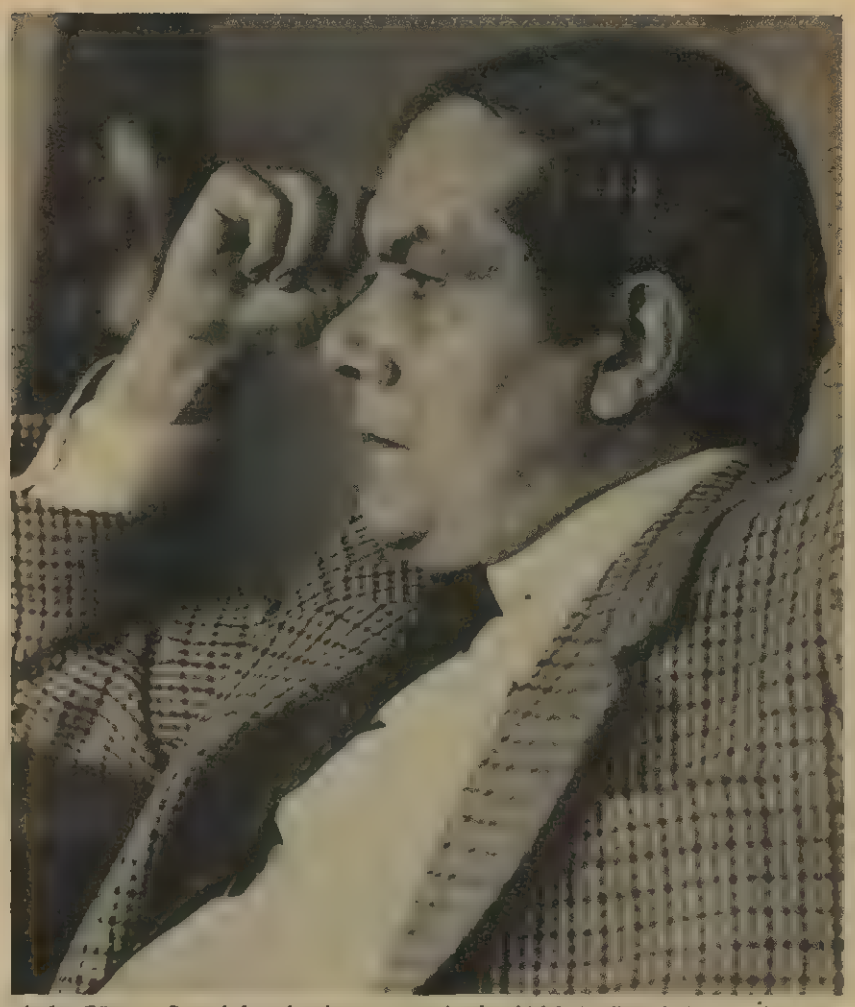

Aydın Gürkan: Sosyal demokratlara oy vermiş olan kitlelerin dirençleri son noktasına ulaşmıştır.

"SODEP Genel Başkanı Erdal İnönü'nün 'her türlü özveriye hazırım' diyerek yaptığı birleşme çağrısını Halkçı Parti olarak nasıl değerlendirdiniz?"

— İlk önce şunu belirteyim ki, SODEP'le birleşme konusunu çok zaman önce biz gündeme getirmiştik. Şimdi *Erdal İnönü*'nün çağrısı bizim yapmış olduğumuz ilk çağrıya olumlu bir yanıt olarak değerlendirilmelidir.

Halkçı Parti ve SODEP'in kurulduğu günlerdeki olağandışı koşulları hatırlarsanız, bu koşullar altında aynı düşünceyi paylaşan sosyal demokratların ayrı ayrı çatılar altında yeralmasını da olağan karşılamanız gerekir. Ancak bugün artık sosyal demokrat güçlerin birleşme zamanı gelmiştir. Herşey bir yana, seçmen birleşmemizi içtenlikle istemektedir. İçinde bulunduğumuz koşullar ayrılığı değil, birliği gerektirmektedir.

SODEP'in birleşme çağrımıza son verdiği olumlu yanıt karşısında, açıkça itiraf edeyim, bir çıkmazla karşı karşıya bulunduğumuzu farkettik. Zira Sayın *İnönü*, bu birleşmenin SODEP'in Halkçı Parti'ye katılması biçiminde olamayacağını açıkça belirtmişti. Oysa SODEP'in Halkçı Parti'ye katılması yoluyla gerçekleştirilecek bir birleşme, birçok sorunun kolaylıkla halli anlamına geliyordu. Ama ben şahsen SODEP'in bu tutumuna hak veriyorum. Çünkü biliyorum ki, kendi kamuoylarının böyle bir çözümü kabul etmesine olanak yok.

Böyle olunca önümüzde tek bir yol kalıyor. O da her iki partinin kendi kendilerini feshederek bir yeni kuruluşa gitmeleri. Ancak bu durumda da karşımıza anayasanın 84. maddesi çıkıyor, Takdir edersiniz bu maddenin yorumlanmasını Meclis yapacak. Meclisteyse, ANAP'ın çoğunluk olduğu bir gerçek. Büyük bir ihtimalle ANAP, bugün sahip olduğumuz milletvekillerinin yeni kurulacak bir partiye geçmelerinin anayasanın 84. maddesine aykırı olduğu yolunda bir görüşü savunacak ve milletvekillerimizin milletvekilliklerinin düşmesi doğrultusunda bir karar çıkartacak Meclis'ten. Ve yine sanıyorum bunun hemen ardından da bir erken seçimi gündeme getirecek.

Böyle bir ortamda yapılacak erken seçimin ANAP için büyük bir avantaj teşkil edeceği inancındayım. Çünkü o noktada Halkçı Parti ve SODEP henüz biçimsel olarak birleşmiş olacaklardır. Organik birleşmeyse, oldukça uzun bir süreyi gerektirecektir. Henüz birleşmenin sancıları içinde kıvranan sosyal demokrat hareketin toparlanmasına imkân vermeden yapılacak bir erken seçimi ANAP'ın kazanacağını söylemek için kâhin olmak gerekmez.

Sosyal demokratların bir kez daha seçim kaybetmeye tahammülleri yoktur. Güçlerini tam olarak kullanamayacakları bir erken seçimi zorlamamaları lazım. Sosyal demokratlara oy vermiş olan kitlelerin dirençleri son noktasına ulaşmıştır. Şu ya da bu biçimde sosyal demokratlar bu işi beceremezlerse, kitlelerin büyük bir hayal kırıklığına uğrayacaklarını sanıyorum. İşte biz bütün bunları en ince ayrıntılarına kadar tartıştık. Böyle bir riski göze almamıza imkân yok. Kaldı ki, SODEP birleşme kararına mümkün olan en demokratik mekanizmaları çalıştırarak ulaştı. Herhalde bu bizim de hakkımızdır. Bizim de bu konuyu kongremize götürmemiz ve nihai kararı kongremizden çıkartmamız gerekmektedir.

Kararımız çok açık ve seçiktir: Biz sosyal demokratların ortak tavırlar içinde bulunmasına, bir dayanışma halinde olmasına ve tüzel kişilikler olarak birleşmeden önce, organik olarak birleşmeyi gerçekleştirmek zorunda olduklarına inanıyoruz. Bundan sonraki politikalarımız, belirttiğim bu hususları gerçekleştirme doğrultusunda olacaktır.

"Sayın Gürkan, birleşmeyi zorlamak yerine sorunun çözümünü seçmene bırakmayı hiç düşündünüz mü? Ayrı ayrı partiler olarak seçmen önünde yarışmak ve kimin sosyal demokrat hareketi temsil edeceğine seçmenin karar vermesini sağlamak çok mu riskli? Seçmenin sağduyusuna güvenmek gerekmiyor mu?"

— Şüphesiz doğal gelişimin bu olması gerekir. Ama ortada şu sakınca da var. Bu ayrı partiler halka ulaşmak için birbirleriyle yarışırlarken aynı zamanda birbirlerinin yolunu da tıkayabilirler. Hedefi şaşırtırabilirler. Açık söyleyeyim bizdeki siyasal olgunluk ne yazık ki bu tür sakıncaları doğurabilecek düzeydedir. Nitekim 6 Kasım seçimlerinde biz SODEP'in ve onun dışındaki bazı sosyal demokrat çevrelerin engellemeleriyle, karalamalarıyla karşılaştık. Bunun tekrarlanmayacağını söylemek çok zor. Onun içindir ki biz ortak tavırlardan, dayanışmadan söz ediyoruz. Birleşmeden önce böyle bir platformu gerçekleştirmeyi kendimize hedef olarak alıyoruz...

> ***"DSP'nin gücünü bir yana bırakın, eğer orada benim birkaç arkadaşım bile varsa DSP'yle bütünleşmek benim sorunum olacaktır. Ben niçin bile bile onları dışlayayım. Biz Halkçı Parti olarak onlarla da diyalog kurmaya, eksiklerimiz konusunda eleştirilerini dinlemeye, ortak birleşme noktaları aramaya hazırız."***

"SODEP'le Halkçı Parti arasında size göre niteliksel olarak ayrılık mı yoksa aynılık mı daha ağır basıyor?"

— Vallahi size şunu söyleyeyim. Biz hem özdeşlik sıkıntısı çekiyoruz. Hem de özdeşlik özlemi içindeyiz. Halkçı Parti ve SODEP iki seçim geçirmişlerdir. Bu seçimlerde birbirlerine karşı olan tavırları bu özdeşlik bunalımını yaratmaktadır. Bu bunalım, ancak zaman içinde, eğer her iki parti de sosyal demokrat çıkarları parti çıkarlarının üstünde tutabilirlerse aşılabilir. Birleşme özleminin ve akılcılığın bunalımı ortadan kaldıracağına inanıyorum.

"Sayın Gürkan, eğer SODEP, Halkçı Parti birleşmesi DSP kurulmadan gerçekleşirse, o zaman ortaya bir de DSP'yle birleşme sorunu çıkacak mıdır? DSP'yi siz nasıl tanımlıyorsunuz?"

— Eğer DSP'yi bir önyargıyla sosyal demokrasinin, bizlerin dışında bir olgu olarak kabul etmiyorsak, ki böyle bir önyargı yapay bir önyargı olacaktır, o zaman DSP'nin de sosyal demokrat hareketin birliği içinde yer almaması için hiçbir neden yoktur. DSP'nin gücünü bir yana bırakın, eğer orada benim birkaç arkadaşım bile varsa DSP'yle bütünleşmek benim sorunum olacaktır. Ben niçin bile bile onları dışlayayım. Onlar özgür iradeleriyle bugünkü aşamada partileşmeyi gerekli görüyor olabilirler. Mevcut iki partiyi yeterli görmüyor, bu partilerin Türkiye'nin sorunlarına sosyal demokrat çözümler bulabileceklerine inanmıyor olabilirler. Bizim bu yargılara saygı duymaktan başka bir düşünce içinde olmamız mümkün değildir. Biz Halkçı Parti olarak onlarla da diyalog kurmaya, eksikliklerimiz konusunda onların eleştirilerini dinlemeye, buradan giderek ortak birleşme noktaları aramaya hazırız.

"Ama sayın Gürken, şu ortamda DSP hareketinin ayrı bir parti kurma kararında olması Halkçı Parti ve SODEP hakkında kesin yargılara sahip bulunduklarını göstermiyor mu?"

— Biz Halkçı Parti olarak gerek SODEP'le ve gerekse DSP hareketiyle olan ilişkilerimizi iyiniyetle yorumlamak zorunda olduğumuz kanısındayız. Şüphesiz, herkes sosyal demokrat hareket içindeki payının fazla olmasını, yönlendirici bir konumda bulunmayı arzular. Bunu ben de istiyorum. Benim partim de istiyor. Bu ağırlığa sahip olmanın yolu örgütlenmedir. Ama nihai hedefin özdeşlik bunalımını aşmak olduğu unutulmamalıdır. Sosyal demokrat hareket eğer iktidar olmak istiyorsa, kendisi için en müsait olacak koşullara ulaşıldığı anda birleşmeyi gerçekleştirmek zorundadır. Ben DSP'nin bugünkü katı tutumu karşısında hiç alınmıyorum. Ama onların da nihai hedeflerinin birleşme olduğuna inanmak istiyorum. □

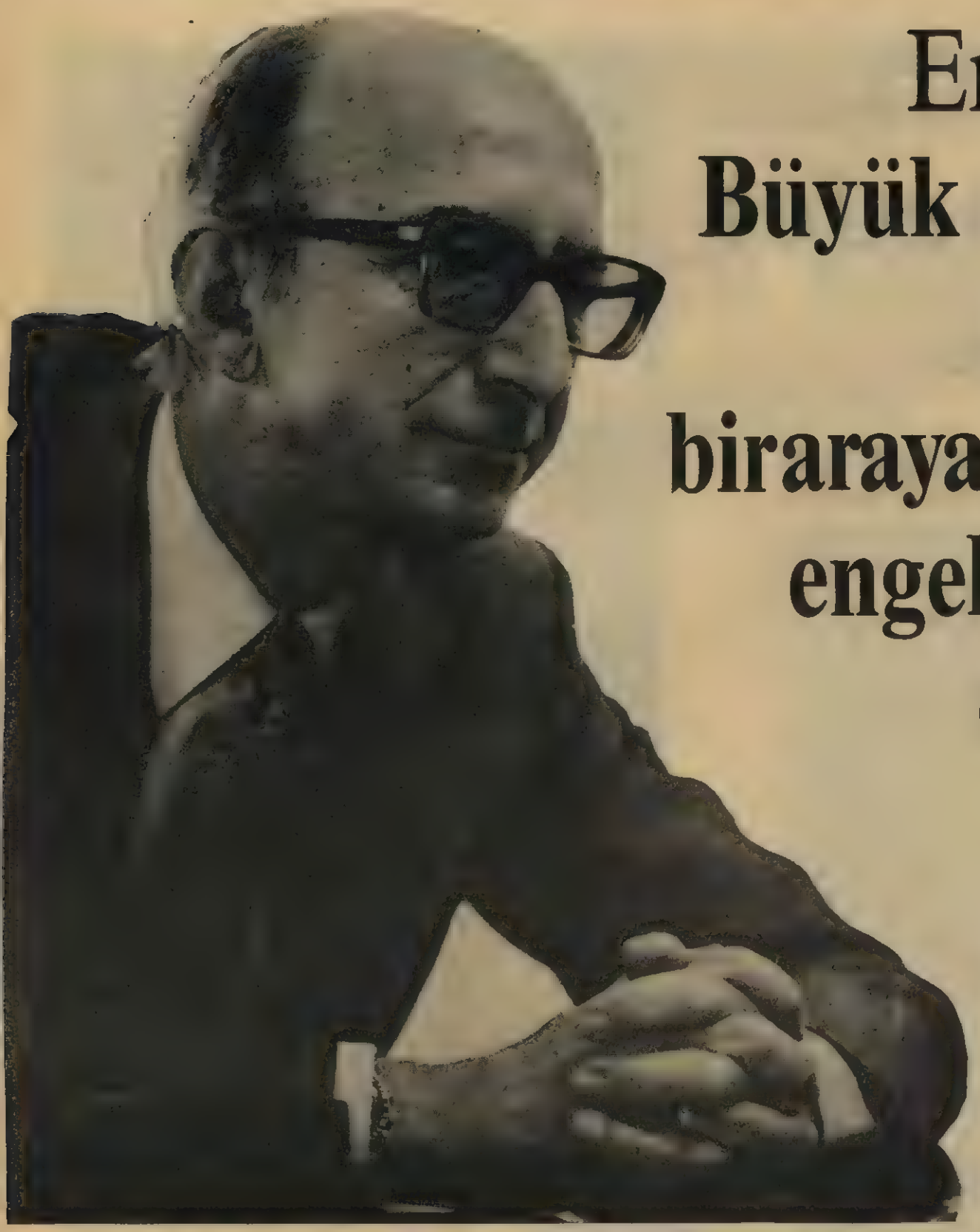

Erdal İnönü: Büyük bir partide DSP'lilerle biraraya gelmemizi engelleyecek bir durum yok

"Kurultayda HP'yle birleşme konusunda her türlü özveriyi göstereceğinizi söylediniz. Bu özveriyi SODEP'in kuruluşu sırasında neden göstermediniz? O zaman HP mevcuttu, niçin HP içinde bütünleşmeyi önermediniz? HP'de mi, sizde mi, yoksa sizlerin dışındaki birtakım koşullarda mı değişiklik oldu da, siz bu denli özverili olabilecek bir noktaya geldiniz?"

— Aslında baştan itibaren söylediklerimizi hatırlarsanız, bunun cevabı ortaya çıkacaktır. Bizim ortaya çıkmamızın nedeni, demokrasiye geçişte üzerimize düşen görevleri, sosyal demokrat anlayış doğrultusunda yapmaktı. Sağlıklı bir demokrasiyi hazırlamak için katkıda bulunmak istiyorduk. O dönemde bütün arkadaşlarım büyük özverilerde bulundular. Yaşantılarını değiştirmeyi göze aldılar. Bu davranışların altında demokrasiye olan inanç ve özlem yatıyordu. O dönemde, şimdi birleşmeye çalış-

En büyük engel profesyonel politikacıların kişisel hesaplarıdır

ENGİN AYDIN

Biz Halkçı Parti olarak birleşmeye açılan kapıyı kapatmamak için elimizden geleni yapıyoruz. Halkçı Partililer sosyal demokrat bir iktidarın sağlanması yolunda kendilerine düşecek her türlü özveriyi, koşulları akılcı bir biçimde değerlendirerek göstermeye hazırdırlar. Türkiye'de 1950'den bu yana uygulanan ekonomik politikalar Türk halkına mutluluk getirmemiştir. Ve bu politikalar giderek siyasi rejimi de tehdit eder olmuştur. 1960'dan bu yana demokrasinin arkasında ordu gölgesi görülür olmuştur. Halkçı Parti olarak bugünkü iddiamız, demokratikleşmeyi hızlandırmaktır. İnancım o ki, sosyal demokratlar iktidara gelmeden Türkiye'de demokrasi kurumlaşamayacaktır. Sosyal demokratların iktidara gelebilmesiyse, bugünkü koşullarda birleşmeyi zorunlu kılmaktadır. Birleşme iktidar için gereklidir. Ancak birleşmenin iktidarı sağlayacak tek koşul olduğunu da söylemek istemiyorum. Sosyal demokratlar Türk halkına somut politika önerileri sunmadıkça, bu halkın kabul edebileceği somut bir toplum projesine sahip olmadıkça iktidara giden yolda büyük zorluklarla karşılaşacaklardır.

Gittiğimiz her yerde halkla yaptığımız konuşmalar, bize yapılan başvurular şu gerçeği ortaya çıkarmaktadır: Türk halkı artık sabrının sonuna gelmiştir. Ekonomik sıkıntı had safhaya ulaşmıştır. Bu gerçek ortadayken, sosyal demokratların ayrı partiler halinde halkın karşısına çıkarak birbirlerine hücum etmeleri, birbirlerini yıpratmaları sosyal demokratlarda olması gereken sorumluluk duygusuyla bağdaşmaz. Biz, birbirimizle didişmek yerine güçlü bir iktidar alternatifi olduğumuza halkı inandırmak mecburiyetindeyiz. Gerek 6 Kasım seçimlerinde, gerekse yerel seçimlerde sosyal demokratlar birbirleriyle didişmenin faturasını ağır bir biçimde ödemişlerdir. Bu acı deneylerin sosyal demokratların tek çatı altında biraraya gelmeleri için yeterli neden olabileceğini ummak istiyorum. Biz, yeni, acemi ama sosyal demokrasiye yürekten inanmış bir kadroya sahibiz. Buna karşılık SODEP kapatılan bir eski partinin deneyimli, profesyonel bazı politikacılarının etrafında örgütlenmiş bir kadronun partisi. Açıkça söyleyeyim, bugün birleşmenin önündeki en büyük engel kişisel hesaplardır. Ve yine altını çizeyim, bu kişisel hesaplar, en çok, bahsettiğim profesyonel politikacılar tarafından yapılmaktadır. Bu hesapların ötesine geçilemediği, içtenlikle masa başına oturulamadığı takdirde birleşme bir hayal [illegible] olarak kalmaya mahkumdur. Hiç kimse biz Halkçı Partililerden kurtla aynı çuvala girmemizi isteyemez. □

tığımız arkadaşlarımızı üzmek istemem ama, ortada bir boşluk vardı; gerçek demokrasiye dönülmesini isteyenlerin ayrı bir parti olarak örgütlenmeleri kaçınılmaz bir zorunluluktu. Yani o zamanki HP'ye girmek Türkiye'de gerçek demokrasiye katkı yapmak anlamına gelmiyordu bence. Ama ben, o zamanki şartların şimdi olmadığına inanıyorum...

"Şöyle diyebilir miyiz? O dönemdeki veri koşulları protesto etmek veya o veri koşullar dışında birşeyler yapılabileceğini ispatlamak için SODEP kuruldu."

— Öyle, pek de olumsuz bir biçimde almak zorunda değiliz meseleyi. Demokrasiye dönülecekti. Yeni liderlere, yeni siyasetçilere ihtiyaç vardı. Kendi mesleklerinde başarı kazanmış, demokrasiye inanmış insanların şimdi siyasette ortaya çıkmalarının zamanı idi. Oysa daha önce kurulmuş olan partilerin bu ihtiyacı karşılayamayacak bir görünümleri vardı. Bu nedenle o dönemde HP'ye girmek benim için sözkonusu değildi. Aradan zaman geçti. Bir genel, bir yerel seçim yaşadık. Ara rejim bitti. Şimdi normal demokratik gelişmeye imkân sağlayacak bir anayasal düzen yürürlükte. Ara rejimde oyunun hangi kurallar içinde gerçekleştirileceği belli değildi. Bu yüzden de daha dikkatli davranmak gerekiyordu. Az önce de belirttiğim gibi gerçek bir demokrasiden yana olan istemleri dile getirebilmek için mevcut partilerden birine girmek yanlış olurdu.

Şimdi anayasal düzen içinde demokrasiyi güçlendirmeye çaba gösteriyoruz. Ve seçmenler inandıkları sosyal demokrat düşüncenin güçlenmesi, iktidar olabilmesi için birleşmeyi öneriyorlar, istiyorlar. Artık siyasal tabloyu seçmenlerimizin istekleri doğrultusunda basitleştirmek göreviyle karşı karşıyayız.

Yarışın sakıncaları

"Sayın İnönü, böyle tavanda birleşme zorlamaları yerine halkın hakemliğine başvurmayı neden yeğlemiyorsunuz? Bırakın sosyal demokrat iddialı partiler birbirleriyle yarışsınlar. Halkın sağduyusu eninde sonunda bir elemeyi zaten gerçekleştirecektir. Bu kadar aceleci olmayı gerektiren koşullar mı var?"

— Eninde sonunda bu olacaktır. Şimdi birleşme çabalarına zarar vermemek için bu konuda daha fazla konuşmak istemiyorum. Ama dediğim gibi sonunda bu olacaktır. Şimdi yoğun bir çalışma içindeyiz. Halka nasıl bir proje sunacağımızı belirlemek için çalışma içindeyiz. Hedeflerimizi, önerdiğimiz politikaları halka sunacağız. Önümüzdeki seçimlerde de halk tercihini yapacak ve kendisine yakın bulduğu partiyi iktidara getirecektir. Yarış zaten devam etmektedir ve halk hakem olarak nihai kararı verecektir. Ama bu noktaya ulaşmadan bir birleşme olsa, bu yarışın ortaya çıkaracağı birtakım sakıncalar ortadan kalkar, yanlış yönelmeler engellenebilir diye düşünüyorum. Bu yüzden de biran önce birleşilse iyi olur diye düşünüyorum. Yerel seçimler sonucunda ortaya bir tablo çıktı. Parlamentonun sağlıksız bir yapıya sahip olduğu çıktı. Bu sağlıksız yapıyı ne kadar çabuk değiştirirseniz, halkın parlamentoda temsil edilmeyen tercihlerini ne kadar çabuk parlamento içine kanalize etseniz o kadar iyi olur diyorum ben. Bu yüzden ben birleşmenin yararlarını fırsat buldukça dile getiriyorum.

"Başta HP'ye girmek Türkiye'de gerçek demokrasiye katkı yapmak anlamına gelmiyordu. Şimdi anayasal düzen içinde demokrasiyi güçlendirmeye çaba gösteriyoruz. Ve seçmenler inandıkları sosyal demokrat düşüncenin güçlenmesi, iktidar olabilmesi için birleşmeyi öneriyorlar, istiyorlar. Artık siyasal tabloyu seçmenlerimizin istekleri doğrultusunda basitleştirmek göreviyle karşı karşıyayız."

"Sayın İnönü, birleşme niceliksel bir avantaj sağlayabilir. Ama bu avantajdan vazgeçmeyi gerektiren niteliksel farklılıklar yok mu iki parti arasında?"

— Ben kurultayda da söyledim. Aynılıkların ayrılıklardan daha fazla olduğuna inanıyorum. Şüphesiz aramızda davranış farklılıkları vardır. Ama mevcut iktidara aynı ortak eleştirileri yapıyoruz. Aynı endişeleri taşıyoruz. Kaldı ki bir büyük partide ilkeler düzeyinde olmayan görüş ayrılıklarının bulunmasını da gayet doğal karşılamak gerekir.

"Peki DSP'yle birlikte olup olmamak konusunda neler söyleyebilirsiniz?"

— DSP diye adı geçen parti henüz kurulmuş değil. Bugün elime *"Çağrı"* diye bir broşürleri geçti. Dikkatle okudum. Oradaki fikirler de bizim düşüncelerimizden pek farklı değil. Sosyal demokrat dayanışma dışında kalmalarını gerektiren düşüncelere sahip değiller. Belki yöntemleri farklı olabilir. Ama büyük bir parti içinde bu insanlarla da biraraya gelmemizi engelleyecek bir durum sözkonusu değil. Ancak bir parti olarak ortaya çıkmadan önce, DSP hakkında daha fazla bir şey söylemeyi doğru bulmuyorum.

"HP'yle SODEP'in birleşeceklerini varsayarsak, bu durumda bir erken seçim ihtimali ortadan kalkmış olmuyor mu? Çünkü parlamentonun sağlıksız yapısı bir ölçüde giderilmiş ve parlamento bir bunalım odağı olmaktan kurtulmuş olacak..."

— Böyle düşünenler kadar, bunun aksini savunanlar da var. Bir birleşme halinde muhalefetin parlamentodaki gücü daha da artar ve bu güç bir erken seçimi gündeme getirebilir diyenler de var. Bence ne olacağı önceden bilinemez. □

Erol Köse: Mesele parti kurmak değil taban toparlamak

Erol Köse: Halkçı Parti tabanı SODEP'le bütünleşecektir.

"SODEP geçtiğimiz Kurultay'da Halkçı Parti'yle birleşme konusunda bir karar aldı. Parti üst yönetiminde görev alan bir kişi olarak bu karar için ne diyorsunuz, bu birleşmenin olabileceğine inanıyor musunuz?"

— Ben, partilerin birleşmesinden çok sosyal demokrat tabanın birleşmesi olarak bakıyorum olaya. Bu amaca yönelik olarak evvelâ Kurultay daha sonra da Merkez Karar ve Yürütme Kurulu'nda bir karar alındı. Karar, sosyal demokrat kanadın bütünleştirilmesi hususunda SODEP'in üzerine düşecek özveri ve girişimleri içermektedir. Şimdi bizim beklentimiz, sosyal demokrat kanadın öteki unsurlarından bir talebe olumlu bir yanıtın gelmesidir.

"İyi de Halkçı Parti'de tam ters bir hava esti. Ve parti meclis grubu bu konunun konuşulmasını bile çok ileri bir tarihe erteledi. Sizin talebiniz, bir yerde olumlu bir yanıta ulaşamadı. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?"

— Olağan değerlendiriyorum. Parti üst kademesinde bu tür sıkıntıların rahatsızlıkların olabileceğini tahmin ediyorum. Ama, Halkçı Parti tabanının da bizim gibi düşündüğünü ve sosyal demokrat bir bütünleşme istediğini biliyorum. Tabandan gelen bu istek, ister istemez birgün gerçekleşecek, Halkçı Parti tabanı SODEP'le bütünleşecektir.

"Siz biryerde Halkçı Parti'yle birleşme çabasını sürdürürken yeni bir sol parti yani DSP şu anda kuruluş aşamasında. Doğaldır ki yeni bir taban sorunu daha ortaya çıkıyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?"

— Onun da aslında istenen bütünleşmeye katkı sağlaması gerek. Sağdaki partiler, iktidar partisi dahil, kesimlerini toparlama girişimi içindeyken yeni bir parti oluşumuna girmek Türkiye'nin bugünkü koşullarında pek sorumluca bir hareket değil bence.

Bugün DSP henüz kurulmadığına ve bir seçim de sözkonusu olmadığına göre, tabanla ilgili kesin birşey söyleyemeyiz. Çünkü tabanın ölçüsü seçimlerdir. Ama bir parti kurmak için yola çıktıklarına göre bir tabanlarının olacağı varsayımından hareket ettiklerini kabul etmek gerekir. Her partinin üç aşağı beş yukarı bir tabanı olacaktır. Ben gene ısrarla söylüyorum ki mesele parti kurmak değildir. Esas olan sosyal demokrat tabanın bütünleşmesidir. Ama kaçınılmaz olarak, böyle bir parti kurulacak olursa kuşkusuz SODEP'e sosyal demokrat kanadı toparlamak için daha fazla ve daha aktif bir çaba göstermek sorumluluğu düşmektedir. □

Turgut Sunalp: DYP'nin siyasi anlayışıyla aramızda pek fark yok

"Yerel seçimlerden sonra şöyle bir değerlendirme yaygın: MDP tabanını kaybetti, buna karşın DYP'de bir taban güçlenmesi söz konusu. Seçim sonuçları da bunu bir yerde doğruladı. Siz, nasıl bir yaklaşımla bunu açıklayacaksınız?"

— Genel seçimlerle yerel seçimlerin birbirinden çok farklı olduğu düşüncesindeyim. Genel seçimler daha ziyade siyasi, ve partilerin rol oynadığı seçimlerdir. Yerel seçimlerse mahalli hizmetlerin ve şahısların rol oynadığı seçimlerdir. Bu sebeple güç kıymetlendirilmesine esas olamazlar. Partimiz genel seçimlerde 4 milyonun üzerinde oy almıştır. Ve biz bu oyların homojen olduğu iddiasını muhafaza ediyoruz. Ancak genel seçimlerde umduğumuzu bulamamamız, daha doğrusu iktidar yolunda süratle ilerlerken, artık bilinen sebeplerle iktidara gelememiz partide bir sarsıntıya sebep olmuş, bunu takiben dış kaynaklı tasallutlar parti teşkilatının güçlenmesine mani olduğu gibi yer yer zayıflamalara da yol açmıştır. Bu esnada, yersiz, mevsimsiz meydana çıkan mahalli idareler seçimleri, MDP'nin birçok yerde seçime girmemesi gibi bir netice doğurmuştur. İktidar partisinin, siyasi tarihimiz boyunca görülmemiş bir şekilde partizanlık ve siyasi baskıya başvurması, bu arada *'Sağda birleşelim, yoksa SODEP geliyor'* sloganıyla *'Oylarınızı heba etmeyiniz'* fetvası, halkımız üzerinde etkili olmuş, böylece MDP'nin bilhassa girmediği yerlerde ve sloganların etkili bulunduğu mahallerde oylar geçici olarak ANAP'a kaymıştır. DYP'yse eski bir partinin devamı olduğunu iddia etmiş ve vaktiyle ANAP'a emanet olarak verdiği oyları geri toplamaya çalışmış, ancak eski oy potansiyelinin üçte birini dahi alamamıştır. ANAP da genel seçimlerde yüzde 45 olan oy potansiyelinden kaybederek yüzde 41.5'a düşmüş, bu alandaki uzmanların ifadelerine göre, yüzde 20 oy iktidara teveccüh edeceğinden ve daha önce belirttiğim gibi bir kısım oy da MDP'den emanet alındığından, koruyabildiği oy potansiyeli yüzde 10'lar civarına düşmüştür.

"MDP'yle DYP arasında siyasal görüşler açısından büyük farklılıklar var mıdır?"

— Mahalli seçimlerde kıyasıya mücadele verdik. Ancak bizim mücadelemiz o partide karar sahibi muayyen kesimlere tevcih olunmuştur. Ve asla isim olarak o partiye kendini bağlı hisseden vatandaşlara, o partinin yöneticilerinden bir kısmına müteveccih değildi. Bizim mücadelemiz, önce o parti tarafından sataşma sonucu başladı. Esasta, DYP'nin büyük kesiminin intibak ettiği siyasi anlayışla biçim inanç felsefemizin arasında pek fark mevcut değildir. Biz, bildiğiniz gibi, *Atatürk* milliyetçiliğine bağlanmış, demokrasiye inanan, milli ve manevi değerlere çok önem veren, ciddi, dürüst ve seviyeli bir politikayı, keza, ciddi, yetenekli ve saygın politikacılarla yürütmeye azimli; anti-komünist, özel sektör ağırlıklı karma ekonomi taraftarı, serbest piyasa ve rekabete imkân veren, kartellere ve tekellere karşı ekonomi anlayışı olan bir partiyiz. DYP'ye rey veren vatandaşlarımızın da başka türlü düşündüğünü zannetmiyorum.

"Efendim, bu yanıtınızla, DYP'yle aranızda siyasal görüş ve öteki konularda farklılık yok demiş oldunuz. ANAP iktidar olduğuna göre, iktidara talip sağda iki partisiniz. Bunun gerçekleşmesi için DYP'yle bir güçbirliği, yaygın deyimiyle birleşme sizce mümkün mü?"

— Anayasanın 84. maddesi, mevcut hukuk anlayışı ve siyaset tekniği her türlü parti birleşmesinde bazı zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bunu SODEP'le HP denemeye girişti, akıbetini hepimiz gördük. Ben daha bidayette birleşemezler dedim, mucip sebepleri söyledim. Sonra kendileri de tehire karar verdiler.

Ben umumiyetle şekli bir birleşmenin bu yolda mütalaa edilmesi düşüncesindeyim. Şimdiye kadar ne partimizin yetkili organları tarafından diğer bir partiye, ve ne de diğer bir partinin yetkili organları tarafından partimize, bir birleşme müracaatı olmuştur. Ancak SODEP'le HP arasındaki, değişik bir ifadeyle sol kesimdeki bu birleşme teşebbüsü milliyetçi kesimi de gündeme getirmeye zorlamıştır. Yetkili organlarımız dışında münferid şahısların yaptığı beyanlar, şüphesiz ki partileri bağlamaz, kendilerini bağlar. Her partide olduğu gibi, bizlerin de diğer partilerde dostları vardır ve zaman zaman karşılaştığımız sıralarda aramızda konuşmalar olmaktadır. Bu arada gazeteci arkadaşların da sorularına muhatap oluyoruz. Durumu her defasında açıklıyoruz ama, gazetecilik tekniği bakımından sözlerimizle alâkalı kılınan bazı manşetleri gördüğümüz zaman biz de hayretler içinde kalıyoruz.

"Sizin 82 anayasasına bağlı olduğunuzu biliyoruz. DYP'yse zaman zaman 'bu Anayasa değişmelidir' diyor. Bu çelişki de birleşmenize engel teşkil eden bir husus mu oluyor?"

— Bizim için söylediğiniz doğrudur. Diğer partilerin sözleri hakkında fikir beyan etmek istemem. Hükmü siz verin.□

Bir muhalif * MDP'nin sağda birleşmeye evet demesi lâzım

"MDP'yle DYP'nin birleşmeleri sizce olası mı? Özellikle birleşme çabalarının sol kesimde sürdüğü bugünkü ortamda, bu birleşme hangi koşullarda gerçekleşebilir?"

— DYP'nin böyle bir birleşmeyi istemesi normaldir. Çünkü, parlamentoda temsil edilmek ihtiyacından kaynaklanıyor bu istem. MDP'ninse birleşen veya birleşmek üzere olan sol karşısında, sağdaki yerini alabilmesi için, yani sağın da bir bütün olarak temsil edilebilmesi için, DYP ve onun dışında kalmış tüm sağ kesimi biraraya getirmesi ihtiyacından kaynaklanan bir düşünceyle bu birleşmeye evet demesi lazımdır ve bence mümkündür. Eğer bugün DYP'nin yönetiminde bulunanların kişisel kaygıları mevcut değilse, onların da bu müsbet görünüme evet demeleri gerekir.

"MDP'nin sayın genel başkanı Turgut Sunalp'ın, 'Ben sağken böyle bir birleşme olmaz' dediğini hatırlıyoruz. Siz bu görüşe ne ölçüde katılırsınız?"

— Demokratik tercih sisteminde fikir, düşünce ve isteklerini topluma veya bir parti kuruluşuna aktarırken, yetkili organların müsaade ve müsamahası olmadan, onlar adına beyanda bulunmak demokrasiyle bağdaşmaz. MDP'nin en büyük zaafı olarak gözüken bu husus sayın genel başkan tarafından çok kez kullanılmış ve hatta yönetimdeki bu yanlış tutum MDP'nin handikapı olmuştur. Bunu, seçim kaybında ve MDP'nin gelişme yerine, gerilemesinde etkin olan sebeplerden birisi şeklinde de mütalaa edebiliriz.

"Birleşme için çeşitli engeller var. Anayasa'dan tutun, Partiler Yasası'na kadar yasal engeller ve daha başkaları sayılabilir. Bunlar nasıl aşılacaktır?"

— Mevcut olan yasal engeller parlamentonun yetki alanını ekseriyet partisi olan ANAP'ın istekleri doğrultusunda bir kısıtlama ve sınırlamaya tabi kılmıştır. Yani, ANAP'ın işine geldiği zaman salt çoğunlukla alacağı karar, hukukçular arasında tartışma konusu olsa bile, belli bir sonucu doğurabilecektir. Bu nedenle her türlü kısıtlama ve sınırlamanın dışına çıkabilmek için sağı toparlayacak ve temsil edebilecek yeni bir partinin kurulmasında mutlak bir zaruret mevcuttur. Bunun bir faydası da iki partinin birleşmesine engel teşkil eden psikolojik baskıdan her iki partiyi de kurtarmanın tek çaresi olmasıdır. Tabanla yaptığımız bütün görüşmelerden edindiğimiz izlenim odur ki, sağda mevcut olan bu bölünme her gün biraz daha derinleşmekte ve tabandaki partililer diğer partiye gitmemek ve onunla birleşmemek için belli bir görüşe sahip bulunmakta ve tercihlerinin yeni bir parti olduğunu kesinlikle ifade etmektedirler.

"DYP'nin serbest piyasa ekonomisini daha çok benimsemiş olduğu ve daha liberal bir ekonomik görüşe sahip bulunduğu kanısı yaygın. Siz de aynı ekonomik görüşü paylaşıyor musunuz? Paylaşmıyorsanız, bu farklılık nasıl giderilir?"

— Tüzük ve program bakımından konuyu değerlendirmeye tabi tuttuğunuz zaman, iki partinin ekonomik görüş bakımından farklılık arzeden bir durumu olmadığı görülür. Beyanatlar arasındaki fark, yukarıda temas ettiğim, yönetimdeki zevatın kişisel düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü, alışılagelmişin dışına çıkamayan MDP'nin sayın genel başkanı, parti bünyesi içindeki uygulamasında olduğu gibi yazılı metine değil, kendi heves ve isteklerine itibar etmektedir. Bu kadar kısa süre içinde dört defa tüzük tadilatı yapmış olmaları da bunu kanıtlamaktadır.

"DYP, kendilerinin belirli bir tabanı olduğu, MDP'ninse böyle bir tabandan yoksun bulunduğu iddiasındalar. Buna siz ne diyorsunuz?"

— DYP'nin değil, DYP'ye sempati duyan bazı kişilerin tabanı olduğuna inanıyorum. Bunun da ne kadar sınırlı ve kısıtlı olduğunu seçimler göstermiştir.

MDP'ye gelince, Türkiye'de en iyi teşkilatlanmış partiydi. Bu olgu, tabanın ne kadar iyi hazırlanmış olduğunun ifadesidir. Fakat, teşkilat kurmuş olanların gözden çıkarılması ve yönetimin kadrolaşmada tek şef sistemiyle yönetmek istek ve hevesi, tabandaki bu gücü gevşetmiş durumdadır. Tabiidir ki, MDP lider değil, bir kitle partisidir. Bu nedenle hakimiyeti temsil yetkisi bu kitlenin daima bünyesinde kalacaktır. Bünyenin, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, yeni bir doğuşa, sol karşısında mevcut boşluğu dolduracak yeni bir doğuşa yöneleceğini rahatlıkla söyleyebilirim. □

(*) Birleşmeye ilişkin görüş açıklayan bu MDP yetkilisi adının açıklanmasını istemedi. Kendisi parti kurucularından ve partinin parlamento dışı muhalefet kanadındandır.

Gökberk Ergenekon: MDP'yle demokrasi anlayışımız farklı

"Sayın Ergenekon, son haftalarda Türkiye'nin politik gündeminin birinci maddesi sağda ve solda mevcut siyasal örgütlenmelerin birleşmesi. İsterseniz konuyu tartışmaya belki de en son sorulması gereken bir soruyla başlayalım. 12 Eylül döneminde Türkiye'yi yönetenlerin kafasında Türkiye'nin hayrına olduğuna inandıkları şöyle bir model vardı: Parlamentoda güçlü bir merkez partisi olsun. Bunun yanında ana muhalefet partisi olarak solda bir parti yeralsın ve küçük bir gruba sahip bir de üçüncü parti bulunsun. Türkiye'de politik istikrarın böyle bir parlamento yapısına sahip olmakla sağlanabileceğine inanılıyordu. Oysa bu model tutmadı. Modele aykırı örgütlenmeler ortaya çıktı. Bu örgütlenmelerin başında da DYP ve SODEP geliyorlar. Bugünkü parlamento üç partili bir yapıya sahip olmasına karşın, seçmenlerin tercihlerini tam anlamıyla yansıtmıyor. Yüzde 50'ye varan orandaki seçmen tercihi parlamentoda temsil edilmiyor. Şimdi acaba solda HP ve SODEP, sağdaysa DYP ve MDP birleşmelerinin gündeme getirilmesini sözkonusu ettiğim modelin yeniden inşası olarak değerlendirmek size göre çok mu yanlış olur?"

— 6 Kasım seçimlerinden önce nasıl bir model düşünülüyordu bunu bilemem. Ama bizim 6 Kasım seçimlerinden sonra sık sık söylediğimiz bir söz var. Diyoruz ki: Türkiye yanlış bir raya oturtulmuştur. Neden? Çünkü 25 Mart'ta bir baskın şeklinde yapılan yerel seçimlerde, seçmenin aşağı yukarı yarısının bu parlamento kompozisyonunu tasvip etmediği ortaya çıkmıştır. Bu durum, bizim iddiamızın en somut kanıtıdır. Biz Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu sorunların temelinde siyasi istikrarsızlığın yattığı kanısındayız. Siyasi istikrarsızlık iki noktadan kaynaklanmaktadır. Birinci nokta, millet iradesinin serbest bir biçimde tecelli edememesidir. İkinci noktaysa, her türlü olumsuz şarta rağmen yerel seçimlerde ortaya çıkan seçmenin tercihlerine saygı duyulmamasıdır.

Acaba bazı çevrelerce arzulanan birleşmeler gerçekleşirse Türkiye politikası oturtulmuş olduğu yanlış raydan çıkacak mıdır? Size bir şey söyleyeyim: Türkiye oturtulduğu yanlış raydan ancak ve ancak hür ve eşit bir genel seçimle çıkabilir. Biz bugüne kadar basına yaptığımız açıklamalarda, işte bu nedenle, hep serbest ortamda hür ve eşit genel seçim arzumuzu dile getiriyoruz. Serbest bir ortamda yapılacak hür ve eşit genel seçim, siyasi istikrarın olduğu kadar demokrasinin de vazgeçilmez temel koşuludur. Bütün ana demokrasi belgeleri bunu böyle kaydeder. Şimdi birtakım siyasi partilerin birleştirilmesiyle varılmak istenen nokta, zaten yapay olan, gerçeği aksettirmeyen siyasi tabloya yeni bir yapay boyut kazandırmaktan başka bir sonuç yaratmaz. Bu yapay tabloyu değiştirmenin demokrasiye de uyan tek bir yolu vardır. Türkiye'de seçmenin üçte ikisi sağ partileri tercih etmektedir. İşte bu seçmen, birleşmeyi gerçekleştirebilecek tek güçtür. Seçmenin sağduyusuna neden güvenilmiyor? Bırakın serbest bir ortamda yapılacak hür ve eşit genel seçimlerle bu seçmen ana tercihinin ne olduğunu belirlesin. Sağı kimin temsil edeceğine bırakın seçmen karar versin. Türk milletinin hür iradesinden kimse korkmasa, Türk milleti bu iradeyi serbestçe kullanabilse, sorun kendinden çözülecektir. Bırakın Türk seçmeni herkesi yerli yerine oturtsun. O zaman ortaya çıkacak neticeden kimsenin şikayet etmeye hakkı olmayacaktır. Demokrasilerde elemeyi seçmen yapar, birleşmeleri seçmen gerçekleştirir. MDP'yle DYP'yi birleştirme çabası içinde bulunanların istekleri, acaba bizim bu suni tabloyu onaylamamız mıdır? Ben böyle bir amaç seziyorum. Ve DYP olarak biz bu amaca hiçbir zaman hizmet etmeyeceğiz. Bizim bu tür bir birleşmeyi onaylamamız, bugüne kadar yaptıklarımızı inkâr anlamına gelir.

"Birleşmenin gündemine ANAP'ın getirilmemesi son derece anlamlıdır. Çünkü istenen şey sağın birleşmesi değil ama MDP'nin kurtarılmasıdır. Biz ne MDP'yi ve ne de ANAP'ı, geleneksel Türk sağının çerçevesi içinde gördüğümüz için bunlarla birleşmek diye bir sorunumuz yoktur."

"Sayın Ergenekon, yapılan bazı değerlendirmelerde, birleşmeleri gerektiği gündeme getirilen DYP'yle MDP'nin gerek programlarında ve gerekse politika anlayışlarında farklılık olmadığı iddia ediliyor. Bu konuda sizden bir değerlendirme rica edebilir miyim?"

— MDP'yle DYP arasında çok temel bir farklılık vardır. O da demokrasi anlayışıdır. Geleneksel Türk sağının, seçmenin birçok seçimde iktidar yaptığı Türk sağının üç temel vasfı vardır. Birinci ana vasfımız gerçek demokrasiye olan sarsılmaz inancımızdır. MDP böyle bir inanca sahip değildir. MDP yöneticileri demokrasi kelimesini telâffuz etmede hürdürler. 6 Kasım seçimlerinde biz, MDP'nin demokrasiye hangi oranda inandığını herkesle birlikte gördük. Demokrasi konusunda bizim MDP'yle bir tek bile ortak noktamız yoktur. Demokrasi himaye, lütûf ve tavizle kesinlikle bağdaşmaz. MDP varlığını bunlara borçludur. Keşke öyle olmasaydı.

Geleneksel Türk sağının ikinci temel vasfı milliyetçiliktir. Şimdi burada şu soruyu soralım: Sağ partilerin birleşmesi gündeme getirilirken niçin ANAP da bu birleşmenin içine sokulmuyor. Sokulamaz. Çünkü ANAP milliyetçi bir parti değildir. Bu kavramı telaffuz bile etmekten korkmaktadırlar. Bunun yanında ANAP'ın demokrasi anlayışı da MDP'ninkinden farklı değildir. Yine de birleşmenin gündemine ANAP'ın getirilmemesi son derece anlamlıdır. Çünkü istenen şey sağın birleşmesi değil ama MDP'nin kurtarılmasıdır. Biz ne MDP'yi ve ne de ANAP'ı geleneksel Türk sağının çerçevesi içinde gördüğümüz için bunlarla birleşmek diye bir sorunumuz yoktur.

Geleneksel Türk sağının üçüncü temel vasfı da vatandaşın şikayetlerine karşı son derece duyarlı olmasıdır. Ne ANAP ve ne de MDP bu vasfa sahip değildirler. ANAP ve MDP her nasılsa sağda olarak nitelendirilmektedirler. Açıkça söyleyeyim, her ikisi de geleneksel, demokratik Türk sağının itibarını zedelemektedirler.

"DYP'nin birleşmeye karşı olan tutumu, DYP'nin tepesindeki bir avuç yöneticinin kaprisi olarak nitelendiriliyor. DYP tabanının aksi görüşte olduğu savunuluyor..."

— Herkes istediği yorumu yapmakta serbesttir. DYP her şeyden önce bir hak mücadelesi yapıyor. İktidar ya da belediye başkanlığı mücadelesi yapmıyoruz biz tek başına. Hak mücadelesinin ne anlama geldiğini, bahsettiğiniz türden yorumlar yapanların anlayabilmelerine olanak yoktur...

Meclis'te alternatif üretme arzusu

"Şöyle bir değerlendirmeye katılır mısınız: Son yerel seçimlerde ortaya çıkan sonuçlar Türk seçmeninin önemli bir kısmının tercihinin parlamentoya yansımadığını gösterdi. Bu durum tek başına bir erken seçimin gerekçesini oluşturuyor. DYP ve SODEP'in parlamentoda temsil edilmemeleri bir erken seçimin objektif gerekçesini oluşturuyor. Oysa SODEP'in HP'yle ve DYP'nin de MDP'yle birleşmesi erken seçimin nesnel gerekçesini ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla bu birleşmeden yana olanlar bir anlamda bir erken seçimin olmasını da istemeyenlerdir."

— Şüphesiz olabilir. Ama ben bu girişimleri sadece böyle bir gerekçeye bağlayamıyorum. Bu girişimlerin altında başka amaçlar da yatıyor. Biz 6 Kasım seçimlerinin Türkiye'nin hiçbir derdine çare getiremeyeceğini, bu seçimler sonunda ortaya çıkan meclisin hiçbir soruna çare bulamayacağını söyledik, söylüyoruz. Sonuç ortadadır. Bu meclisten çıkan iktidarın sorumsuz tutumu birtakım çevreleri de rahatsız etmektedir. Şimdi, birleştirme çabalarının altında, mecliste bulunan çaresiz muhalefetin, tabansız muhalefetin birleşme sonunda güçlendirilerek bu meclisten yeni bir iktidar alternatifi üretme arzusu yatmaktadır. Böylece 6 Kasım da aklanmış olacaktır. Bizim böyle bir oyuna gelmemiz beklenemez. İçinde bulunulan sıkıntıların tek bir çözüm yolu vardır. O da serbest ortamda yapılacak olan hür ve eşit genel seçimlerdir.

Biz, milli iradeyi dışlayan her türlü çözümün karşısındayız.

"Gökberk Bey, izninizle konu dışında bir son soru sormak istiyorum. Sayın İnönü SODEP kurultayında şimdilik Anayasa değişikliğinin gündemlerinde olmadığını söyledi. Sizin bu konudaki net tavrınız nedir? Mevcut Anayasa'nın çizdiği yasal çerçevenin durmadan tekrarladığınız gerçek demokrasiyi sağlayabilecek nitelikte olduğunu söyleyebilir misiniz?"

— Söyleyemeyiz. Söyleyemeyiz, bugüne kadar bazı vesilelerle de bu kanımızı ifade ettik. Ancak biz her şeyden önce meşruiyetçi bir partiyiz. Bundan şunu kastetmek istiyorum: Madem ki bir Anayasa vardır. Biz bu Anayasa'yı beğensek de beğenmesek de onun sınırları içinde politik faaliyetimizi sürdürmek mecburiyetindeyiz. Ama bu, bizim, Anayasa'nın değiştirilmesi yönünde isteklere sahip olmamızı hiçbir şekilde engellemez. Anayasa'nın nasıl değiştirileceği Anayasa'da belirtilmiştir. Biz bir siyasi parti olarak bu mekanizmayı işletebilecek güce sahip olduğumuz takdirde Anayasa'yı değiştiririz. Anayasalar tabu değildir. Ancak muhalefetin bundan önce de yapması gereken işler vardır. Bugün meclisteki muhalefet TRT Yasası'ndan yakınıyor. Sadece şikayet hiçbir sorunu çözmez ve inandırıcı olmaz. Madem TRT Yasası'ndan yakınıyorlar, öyleyse niçin bugüne kadar yeni bir yasa tasarısı hazırlayıp meclise sunmadılar? Niçin bu yola giderek kamuoyunu TRT konusunda daha fazla bilgilendirmek ihtiyacını duymadılar? Etkin muhalefet şikayetle değil, somut tasarılar üreterek, somut politikalar önererek yapılır. □

ANAP içinde gizli seyredip zaman zaman ortaya çıkan bir hastalık MHP'lilik, MSP'lilik suçlamaları. İlk kez Ankara il başkanının kimliği konusundaki tartışmalarla kendini gösteren bu hastalık geçtiğimiz günlerde Artvin Milletvekili Nevzat Bıyıklı*'nın açıklamasıyla yeniden gündeme geldi.*

Ankara ilinin kurucuları Barlas Doğu, Ogan Soysal, Muzaffer Atılgan*'la genel merkezde* "militan sağcı" *olarak tanınan gurup arasında* "Ankara il başkanının kimliği" *konusunda çıkan tartışmayı* Özal*'ın* "kimseyi karşısına almadan uzlaştıran" *bir formül bularak sona erdirmesinden sonra,* Bıyıklı *eski yaraya yeniden parmak bastı. ANAP Artvin milletvekili* Bıyıklı *bir gün aniden gurupta herkesi hayrete düşüren bir konuşma yaparak,* "ANAP içinde MHP-MSP tartışmasının sürdüğünü" *söyledi.* Bıyıklı*'nın niye feryat ettiği bir yana, açıklaması ANAP'ın önünde ANAP'lılaşmanın halâ güncelliğini koruyan bir sorun olduğunu ortaya koydu.*

Halil Şıvgın*'ın ısrarla karşı çıkmasına rağmen, bazı ANAP'lılar genel merkezce görevlendirilen partililerin il ve ilçe teşkilatlarının üye kayıtlarını dört eski siyasi eğilimin dağılımı açısından değerlendireceklerini ve büyük kongreye bu bilgilerle hazırlanacağı görüşünü savunuyorlar.*

ANAP cephesinden kamuoyuna yansıyan bir diğer tartışma konusu da kabine değişikliği. Bir görüşe göre, hükümet listesinin açıklanmasından sonra Özal*'ın gurupta yaptığı konuşmada* "hiç kimsenin gücenmemesini, kabineyi tanıdığı kişilerden oluşturduğunu, ancak zaman içinde herkesi tanıyacağını" *söylemesi neden oluyor bu beklentilere. Konuyla ilgili sorumuzu* Şıvgın "henüz erken" *olarak yanıtladı. Görüşünü aldığımız bir kabine üyesi de* Şıvgın*'la aynı görüşleri paylaşarak,* "Turgut Bey enaz bir altı ay daha böyle bir değişiklik yapmaz" *dedi. Bu kabine üyesine göre,* "Özal'ın çalışma sistemi adamlarını tanımasına engel oluyor" *ve bu nedenle Başbakan kabinenin bugünkü durumunu altı ay daha korumak niyetinde.*

Halil Şıvgın: Arkadaşlarımızın hepsi bir tornadan çıkmış değil ki

"ANAP'ın genel kurula nasıl hazırlandığını, meclisin tatile girmesinden sonra yapılması planlanan çalışmaları anlatır mısınız?"

— Görevlendirmiş olduğumuz arkadaşlarımız 1 Ağustos 1984 tarihine kadar bütün teşkilatımızı üye kayıt yönetmeliğindeki esaslara ve daha önce göndermiş olduğumuz genelgelere göre dikkatli bir şekilde tanzim edecekler. Zaman zaman bazı ilçelerden, bazı illerden değişik noktalarda şikayetler iletilmektedir. Tabi iktidar partisi olmanın avantajları var. Bazı kimselerin bazı şahısları yıpratmaları sözkonusu olabilir. İşte bunun için Türkiye'de 67 ilin ve bu illere bağlı ilçelerin kongreye gitmeden önce görevlendirilmiş olan arkadaşlarımızca denetlenmesi hedeflenmiştir. Bu incelemeler tamamlandıktan sonra rapor halinde genel merkeze getirilecek ve Başkanlık Divanı tarafından yeniden gözden geçirilecektir. Eğer uygun görülürse, hangi ilçeler hazırsa, onlardan başlanarak kongreler yapılacak. Daha sonra il kongrelerine geçilecek ve bu kongreler de tamamlanınca büyük kongremiz yapılacaktır.

Bizim bir hedefimiz vardı. Almış olduğumuz oyların yüzde 10'una yakın üye kaydedilmesi. Biliyorsunuz yeni yasaya göre partiye kayıtlı ne kadar üye varsa, milletvekili seçimlerinde onlar oy kullanacaklar. Dolayısıyla insan sayısı ne kadar çok artarsa tercihlerdeki ihtilaflar da o kadar azaltılmış olacak. Bu bakımdan bizim üyelerimizin sayısını hızla artırmamız için teşkilata talimat verildi. Bu talimatlara kim de kadar uydu, ne kadar uymadı? Bu denetlenecektir.

Bazı şikayetler alıyoruz. Diyor ki adam: İlçe başkanı ne kadar akrabası varsa onları kaydediyor. Bu belki doğrudur, belki de yanlıştır. Fakat yerine varıp şikayetlerin doğruluk derecesini anlamak lâzımdır.

"İlçe başkanlarının akrabalarıyla istekte bulunan diğer kişileri de kayıt etmelerinin ne gibi sakıncası olabilir?"

— Hayır. Tabi bir sakıncası yok. Yani şudur genelde. Bizim parti programımız var. Bu programı benimseyen kim olursa olsun, ANAP'a gönül vermişse ilçe başkanı onu kaydetmek durumundadır. Eski siyasi düşüncesine şu ya da bu şeye bakmaksızın parti programını benimseyen herkesi kaydetmek durumundadır. Partimizce benimsenen, milliyetçilik, muhafazakarlık, ekonomide serbest rekabet ve akılcı sosyal adaletçilik ilkelerini benimsemiş kim olursa olsun ANAP'ın kapıları o kimseye açıktır. Kimse kapatamaz. 50 milyonluk Türkiye'de değişik yapıda insanlar vardır.

"Üye kayıtlarıyla ilgili olarak çok fazla şikayet geliyor mu genel merkeze."

> ***"ANAP'ta bir MHP-MSP çekişmesi yoktur, olamaz. Bir kere arkadaşlarımızın hepsi, iki defa Milli Güvenlik Konseyi'nin incelemesinden geçti. Kurucu olmayıp, milletvekili olan arkadaşlarımız bir kere Milli Güvenlik Konseyi'nin incelemesinden geçti. Şimdi ANAP'ın ilerlemesinden tedirgin olanlar, partiyi küçültmek için gayret sarfediyorlar. 211 arkadaşımız genel başkanımız çevresinde kenetlenmiştir."***

— Var. Ama bu kadar çok değil. Tabi şundan kaynaklanıyor şikayetler. ANAP kurulduğunda parti programını benimsemiş, ancak o günün siyasi şartlarında partide yer almamış, şimdi partide yer almak isteyen kimseler var. Bu geleneğin oluşturduğu bir yapı var. Bu yapıdan Türkiye henüz tam manasıyla kurtulmuş denilemez. Ama eski çizgileriyle var da denilemez. Oralardan kaynaklanan bazı ufak tefek sıkıntılar var. Bunu zaman içinde aşacağımıza inanıyoruz. Türkiye yeni anayasasıyla yeni siyasi partiler kanunuyla yeni bir yola girmiştir. Bu anayasanın ve siyasi partiler kanununun getirdiği yeni yapıyı eskiler henüz tam manasıyla anlamış değiller. Hadise biraz oradan kaynaklanıyor. Bu farkedildiğinde mesele büyük ölçüde hallolacaktır.

Diyelim 100 bin nüfuslu bir ilçede ANAP 75 bin oy almışsa, buradan 4500-5000 üye istiyor. İlerde bu kadar kişiye kim hakim olabilir? Kimse hakim olamaz. Ama delege sistemi olsaydı ne olacaktı? 10-15 delege olacaktı. Bir kişi hakim olacaktı. Delege sistemiyle bu sistem arasında biraz farklılık var.

"Yani sorun yeni yasanın anlaşılamamış olmasından mı kaynaklanıyor? Bu nedenle mi üye kaydetmekten çekiniyorlar?"

— Bazı ilçelerde bu yolda şikayetler var. İşte şimdi arkadaşlarımızı görevlendirdik. Oralara gidip, tetkik edecekler. Durumlarına, üyelerine bakacaklar.

"Üye kayıtları değerlendirilirken dört eski siyasi eğilimin dağılımı da araştırılacak mı?"

— Şimdi bakın burada bir mesele var. Genel başkanımız, ANAP Türkiye'de 12 Eylül öncesinde mevcut olan dört siyasi eğilimden de oy alacak dedi ve aldık. Şimdi üyelik meselesinde, 12 Eylül'le birlikte eski siyasi yapı ortadan kalkmıştır. Genel başkanın deyimiyle siyaset tarlası sürülmüş, eski dört kalın çizgi kaybolmuştur. En azından ANAP için durum budur. Bizim açımızdan, partiye gönül vermiş, gönüldaş olmuş, en başında genel başkanımıza sevgi ve sempati duymuş kim olursa olsun partiye girebilir. Türkiye'nin birliğini ve beraberliğini biz bunda görüyoruz.

Bizim memleketimizin Batı tipi bir sağ-sol ayrımına tahammülü yoktur. Günkü sağ-sol ayrımı bize dışarıdan gelmiştir. Batı'da bu çizgiler kesindir, hatları çizilmiştir. Batı'nın yapısı da buna müsaittir. Bizde yapımıza uygun özellikler vardır. Batı'nın yapısı içinde hadiseyi değerlendirmek mümkün. Ama bizde bu mümkün değil. Size bir örnek vereyim. Almanya'da ya da İngiltere'de bir işçi işinden çıkarıldığı zaman eğer işsizlik sigortası yoksa, bu adam sokakta ölebilir. Kimse de aldırış etmez. Türkiye'de işsizlik sigortası yok. Ama bir işçi fabrikadan çıktığı zaman açlıktan ölmez. Mümkün değildir bu. Bunun belli başlı iki sebebi vardır. Birinci sebebi Türkiye'nin yapısıdır. Her işçinin az çok köyüyle, yakınlarıyla temasları vardır. Ve işçiler sadece işyerinden aldıkları gelirle geçinmezler. Mutlaka bir ek geliri vardır. Bir bahçesi vardır, domatesi gelir, peyniri gelir. Halbuki Batı'da bu yoktur. İkincisi eğer böyle birşey yoksa, işçinin yakınları biraraya gelerek onu korurlar. Bunun en tipik örneği gecekondulaşma faaliyetlerinde görülür. Bir günde bir gecekondu dikiliyor. Nasıl dikiliyor? İşçiye para vermiyor, komşuları biraraya geliyor. Batı'da olmayan bir hadise bu. İmece usulü geliyorlar, bir gecede adamın evini yapıyorlar. Osmanlılardan bugüne gelen bazı örnekler vardır. Bir esnaf karşı komşusunun siftah etmediğini görünce, gelen müşterisine benim bugünkü rızkım tamam, lütfen karşıdan alış-veriş edin der. İşte bizim işçi-işveren ilişkilerinde, esnaf ilişkilerinde anlayış budur. Bizde dayanışma vardır. Batı ferdiyetçidir. Böyle örneklere rastlamak mümkün değildir. Bu da gösteriyor ki, bizde kendimize has uygulamalar olması gerekir. Kendimize özgü bir kültür yapımız vardır, bu yapıyı koruduğumuz sürece bizi içerde ve dışarda kimse yıkamaz.

"Teşkilat içinde 12 Eylül öncesindeki çeşitli siyasi görüşlerin militanlığını yapmış ve halâ aynı görüşleri taşıyan kişilerin yer alıp almadığı denetlenecek mi?"

— Genel başkanımız dünyada ve Türkiye'de ekonominin mimarı olarak tanındı. Şimdi ekonominin mimarı olmanın yanısıra Türkiye'nin siyasi mimarıdır. Genel

başkanımız bir yol çizmiştir. Bir parti programımız vardır. Burada en önemli unsur hoşgörüdür. Genel başkan partiyi kurarken bize Türkiye'de yüzde 10 oy alamazsınız diyorlardı. Görüldü ki Türkiye'de iktidar olunmuştur. Şimdi biz Türkiye'de birlik ve beraberlik sağlanmasının yolunu ANAP'ın güçlenmesinde görüyoruz. ANAP şu anda güçlüdür. Biz bunu daha ileri noktalara götüreceğiz. Batı'da en çok üyesi olan partiler İtalyan Komünist Partisi, Fransız Komünist Partisi ve sosyalist partilerdir. Bunların yaklaşık 4 milyon üyeleri vardır. Biz bunların sayısının üzerine geçeceğiz. Biz demokratik yapı içinde ANAP olarak dünyanın ençok üyesi olan partisi olacağız. Doğu bloku ülkelerini kastetmiyorum. Hedefimiz budur. Bu da milletimizin tümünü kucaklayan, hoşgörülü bir yapıyı gerektirir. Bizim hareketimiz gönül hareketidir. Ve dolayısıyla genel başkanımıza gönül vermiş, gönüldaşı olmuş herkese partimiz açıktır. Ama 12 Eylül öncesi çizgiye geçmek isteyen kimseye de müsaade etmeyiz. Geçit yok.

"Hoşgörünün sınırları var demek ki"

— Tabi. Hoşgörü de şu: Bir sistem kendini ortadan kaldıracak kimselere izin vermez. Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi, birlik ve beraberliğin sağlanması ve hem de ekonomik büyümenin olabilmesi için artık eski çizgilere gitmeye tahammül yoktur. Biz böyle kişilere izin vermeyiz.

"Üye kayıtları değerlendirilirken böyle üyelerin varlığı tespit edilirse nasıl bir çözüm getirilecek?"

— Çözüm şudur. Biz parti olarak kimseyi karşımıza almayız. Genel başkanımız kimseyi karşısına almaz. Hep hoşgörülü hareket eder. Başından itibaren hep böyle getirdi ve böyle götürdü. Prensiplerimiz neyse onu yaparız biz.

"Bu prensipler neler?"

— Prensipler parti programında vardır.

"Bu çalışmalar için özel olarak konan prensipleri soruyorum."

— İşte ben de ifade ediyorum.

"Mesela bu doğrultuda bazı parti örgütlerini feshetmeyoluna gidilebilir mi?"

— Tüzüğümüz neyi gerektiriyorsa onu yaparız.

MHP-MSP çekişmesi var mı?

"Parti içinde MHP-MSP çekişmesi vardır yolundaki söylentileri nasıl değerlendiriyorsunuz?"

— Onu ifade edeyim. Başından beri bu partiye şans tanımayan, 12 Eylül öncesi siyasi çizgilerde belirli noktaları tutan, 10 yıl, 20 yıl, 30 yıl belli istikametlerde çalışma yapıp belli köşeleri tutan kimseler var. Bunlar şu ya da bu düşüncede olabilirler. ANAP bu tip insanların Türkiye'de yeniden güçlü hale gelmesini engellemiştir. Yani Türkiye'yi 12 Eylül'e getiren, ama perdenin arkasında olup öne çıkmayan ve bana göre de -bu şahsi değerlendirmemdir- memleketi kısır çekişmelere sürükleyen kimselerdir bunlar. Onların ANAP'ın yeni siyasi yapısıyla bir takım menfaat hesapları bozulmuştur. Bu hesapları tekrar yapıyorlar, yapacaklar. Bunun için en uygun yol nedir? ANAP'ı belirli noktalara götürmektir. ANAP'ta ifade ettiğiniz anlamda bir MHP-MSP çekişmesi yoktur, olamaz. Bir kere arkadaşlarımızın hepsi, bu döneme has özellikler nedeniyle, iki defa Milli Güvenlik Konseyi'nin incelemesinden geçti. Kurucu olmayıp, milletvekili olan arkadaşlarımız bir kere Milli Güvenlik Konseyi'nin incelemesinden geçti. Şimdi ANAP'ın ilerlemesinden tedirgin olanlar, partiyi küçültmek için gayret ediyorlar. 211 arkadaşımız genel başkanımızın çerçevesinde kenetlenmiştir. Bu arkadaşlarımızın hiçbirini genel başkandan ayırmak mümkün değildir. Genel başkan sen milletvekilliğinden istifa et desin, ederler. Çünkü bizim arkadaşlarımız milletvekili olmak için yarışa girmediler. Dedikodular, sıkıntılar olacaktır. Ama bu da bir yere kadardır diyoruz. Programımız, felsefemiz ama en başta da genel başkanımızın hoşgörülü davranışı menfi çalışmaların hepsini akamete uğratacaktır. Netice alamazlar. Dışarıdan suni olarak enjekte etmeye çalışıyorlar.

Halil Şıvgın: Bizim memleketimizin Batı tipi bir sağ-sol ayrımına tahammülü yoktur.

"Partinin dışındaki söylentilerden başka, partililerin basında yer alan bazı sözleri var..."

— Geçmişte de olmuştur her parti içinde. Her partinin kendi yapısına uygun bir gelişmesi vardır. ANAP'ın özelliği yeni bir parti olmasıdır. Ve yeni bir parti olmasına rağmen, ciddi özellikleri yüzünden milletimiz tarafından seçilmiştir. Böyle büyük bir partiyi milletin gözünden düşürmek, zaafa uğratmak için çeşitli çalışmalar yapılacaktır. İkincisi arkadaşlarımızın hepsi tornadan çıkmış değil ki. Biz zaten bunu istemiyoruz. Genel başkanımız bunu istemedi. ANAP'ın ciddi çalışmalar yapan bir kadrosu vardır. Gelecekte sosyologların ciddi olarak inceleyecekleri, felsefi araştırmalar yapacakları bir konu olacaktır. Partileşme açısından dünya tarihinde bir örnek teşkil edecektir. İşte bu nedenle de genel başkanımız ekonomi mimarlığının yanısıra siyasi mimardır.

"Gurupta söylenen basına yansımış sözler var"

— Bizde parti içi demokrasi bugüne kadar Türkiye'de görülmemiş bir özelliktedir. Bu kadarını söyleyebilirim.

"Peki üç bakanın kabineden ayrılması konusunda bir açıklama yapar mısınız?"

— Öyle birşey yok. Ben de gazeteden okudum. Ben size birşey söyleyeyim. Yeni evli bir çift düşünün. Bu çift evini ne kadar zamanda düzenler? Masanın, sandalyenin yerini değiştirir. Olmaz, yeniden değiştirir. Sürekli de değiştirir. Kalıbına oturuncaya kadar. Üç dört ayda yeni bir eve girilmez. Bakan arkadaşlarımız bakanlar kurulunun ilan edilmesinden hemen sonra çalışmaya başladılar. Arkasından mahalli idareler seçimleri geldi. Bu seçimlerde partinin yeni bir uygulamasıyla bakanlar uğramadık yer bırakmadılar Türkiye'de. Bu arkadaşlar 1-1.5 ay sürekli Anadolu'yu dolaştılar. Seçimler yapıldı, bitti. 15-20 gün tebrik faslı devam etti. Gelen vatandaşa niye geliyorsun denemez ki. Bu bir hadisedir. Türkiye'de yeni bir demokratik hayat başlamıştır. Bir bunun sevinci var. Bakan arkadaşlarımızın şahıslarına kendi yakın çevrelerinden, parti çevrelerinden ilgiler var. Dolayısıyla daha ciddi bir çalışma içine girmeden tenkitler başladı. Şu şöyledir, bu böyledir. Olabilir. Arkadaşlarımız hata yapmaz diye birşey yok. Yaparlar ama iyiniyetlidirler. Çalışıyorlar, gayret ediyorlar. Değerlendirme için henüz erkendir.

"Basında yer alan haberler var..."

— Gazetecilik olayıdır, yazarlar. Birşey diyemeyiz. Böyle bir şey yok. Erken yani. Tabii daha ileride, hele birkaç sene geçsin. Arkadaşlarımız otursun. Nöbet değişikliği gerekiyorsa yapılır. □

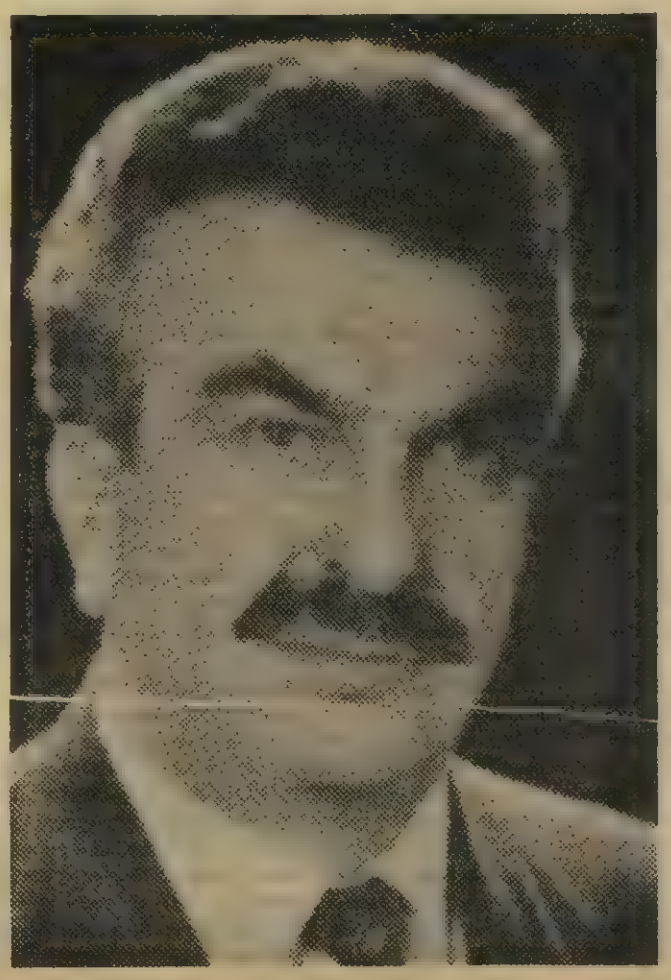

Bıyıklı yine "uslu çocuk"

ANAP'IN uslu çocuklarından biriydi *Nevzat Bıyıklı*. Köşesinde oturur, *"etliye sütlüye"* pek karışmazdı. Birgün bir yaramazlık etti ve günün adamı oldu. *Bıyıklı, "parti içinde MHP-MSP kavgası vardır"* diyordu, *" Çalışma Bakanı kapalı kapılar ardında çalışmalar yapıyor"* diyordu.

ANAP Artvin milletvekili *Bıyıklı* bu kadarla kalmadı ve bu açıklamalarının hemen ardından, *"ben onu demek istememiştim"* diyerek yine hayrete düşürdü çevresindekileri. *Bıyıklı* anlaşılan susmaya karar vermişti. Bir başka görüşe göreyse *Bıyıklı*'nın yanlış hesabı *Özal*'dan geri dönmüştü.

Bıyıklı milletvekili olmadan önce TES-İŞ'in teşkilatlanma sekreteri olarak görev yapmıştı. Daha sonra bu işten elini ayağını çekerek parlamentoya ANAP milletvekili olarak girdi. Birgün eski işine dönmek kararında olacak ki, eski Ülke-İş Konfederasyonu başkanlarından *Bayram Sökmen*'in Bağımsız BES-İŞ Sendikası adına Atatürk Barajı işçilerini örgütlemezini hazmedememişti *Bıyıklı*. *Sökmen* BES-İŞ'e mahkeme kararıyla işkolu yetkisi alarak enerji iş kolunda çalışmalara başlamıştı. *Bıyıklı*'nın hoşuna gitmeyen gelişmeler bununla da bitmiyordu. Çalışma Bakanlığı, teşkilatlanma sekreteri olarak görev yaptığı TES-İŞ'ten 46 sendikacının 400 milyon tazminat almasıyla ilgili olarak bir soruşturma açmıştı. Bu 46 sendikacının içinde *Nevzat Bıyıklı*'nın da adı geçiyordu. *Bıyıklı* işte tüm bu gelişmelerden sonra, biraz yaramazlık ederek isteklerini kopartmaya karar vermişti. Ancak *Özal*, bu ani muhalefet kararının sebebi hikmetini öğrenince söylentilere göre, *Bıyıklı*'nın parti disiplin kuruluna verilmesini istedi. Genel başkanının böyle bir tavır koyacağını hesaplayamamış olan *Bıyıklı* ilk kararı kadar ani bir kararla muhalefet etmeyi bıraktı. □

Barlas Doğu: Eski bağları ANAP'ta arayanlar davayı kaybedecek

"Sayın Doğu bize Anavatan Partisi'nin öyküsünü kuruluşundan bu yana kısaca özetleyerek anlatır mısınız?"

— Anavatan Partisi'nin kuruluş günlerinde sayın genel başkanın parti için koyduğu ilkeleri aynen benimsemek bizi bu partinin saflarında yer aldırdı. Partinin otuzyedi kurucusu, genel merkezin üç dört çalışanı... Soldan sağa, sağdan sola bakıyorsunuz kırkbeş kişi var. Bu kırkbeş kişi partinin her türlü yükünü çektik. Böyle günlerden geldik. ANAP'ın güçlenmesi için bir avuç arkadaş büyük emekler verdik. O günlerden bu yana birlik beraberlik içinde olmayı ve bu şekilde çalışmayı amaçladığımızı defalarca dile getirdik. Bugüne kadar olmadık bir şekilde, çok koyu kırmızı renkli köşelerden Anavatan bayrağını dalgalandırdık. Yalnız Türk siyasi tarihinde değil, sanıyorum dünya demokrasi tarihinde de zor görülen bir başarıyı sergiledik. Ne yatıyor bunun altında? Vatandaşımız önceki siyasi eğilimlerden, siyasi tercihlerden bıkmıştı. Vatandaşımız gerçek manada demokratik bir parlamentoya susamıştı. Öyleyse vatandaşlarımızın verdiği destek ve görev ortadadır.

25 Mart seçimlerinden bugüne kadar ANAP teşkilatları giderek büyüdü, yaygınlaştı, yenilendi. Soracaksınız başarı ne oldu? Ben bu kadar kısa zamanda başarı beklemiyorum. Bu kadar kısa zamanda teşkilatın çarkının ancak döneceğini ve ivme kazanacağını zannediyorum. Bu ivme için mutlaka 5-6 ay daha sabretmek gerekir diyorum.

Anavatan Partisi'nin teşkilatları içinde ve dışında üzgünüm ki bulanık suda balık avlamak isteyenler halâ var. Ne diyorlar bunlar? Falanca hükümet üyesi filanca ekibin adamıdır. Önceki eğilimlerden bahsedilmektedir. Bir ANAP kurulmuştur. Önceki eğilimlerden bahsetmemek gerekir. Ama bu kısa periyotda dilden düşürülmeyen *"önceki eğilimlerin adamı"* sözcüğünü mutlaka unutmak gerekir. Zaman zaman siyasi platformlarda hepimiz söylemişizdir, biz dört eğilimden de oy aldık diye. Bu dört eğilimi oy almadan önce yasal olarak 12 Eylül'de kapatmıştık. Mutlaka kendisini o eğilimlerin temsilcisi gibi görenler ya o kafa yapılarını değiştirecekler, ANAP'lı olduklarını idrak edecekler, ya da mutlaka bu platformdan ayrılacaklardır. Bunun da ilk görüntüsünü önümüzdeki kurultayda, il ve ilçe seçimlerinde yaşayacağız, göreceksiniz.

"Ama ANAP gurubu içinde çeşitli tartışmalar olduğu, partide MHP-MSP guruplarının çekiştiği gibi bazı konular basında yer aldı."

— Bir gurup, o gurup üyelerinin görüşlerini, düşüncelerini hiçbir tesir altında kalmadan açıklayacakları bir mekândır. Bu mekân içinde konuşulanların bu mekân içindeki tartışmaların limiti, hududu o gurubun kapılarında biter. Kapıların dışına taşmamak kaydıyla bütün fikir alış-verişinin gurup içinde yapılmasından yanayım.

Bizim kulağımıza da çok çeşitli söylentiler geliyor. Küçük guruplar halinde gizli toplantılar, küçük guruplar halinde ileriye dönük birtakım siyasi girişimler... Ben bunları bir lise öğrencisinin, orta tahsil döneminde sınıf arkadaşları arasındaki guruplaşmalarına benzetiyorum. Bizim bir amacımız var. Bu amaç Türk ekonomisini, Türk milletinin refahını en kısa zamanda çağdaş uygarlıklar düzeyine çıkarmaktır. Bu amaçtan sonra partimizin diğer ilkeleri doğrultusunda çalışmak esası gelir.

"Parti içinde dört eski siyasi eğilimin devam ettiği hep söyleniyor. Ankara il başkanlığı üzerine çıkan tartışmalarda adı geçen bir partili olarak şu anda ANAP'ın içindeki bu çalkantıları değerlendirir misiniz?"

— ANAP bugüne kadar Türkiye'de hiçbir partiyle ilişkisi olmayan kişilerden oy alıp da geldi demek mümkün değildir. Mutlaka önceki seçimlerde başka tercihler kullanmış olan vatandaşlarımız bu seçimlerde tercihlerini ANAP'a yöneltmişlerdir. Kimdir bu önceki seçmenler? Mevcut dört partiye oy veren vatandaşlarımızdır. İşte biz bu vatandaşlardan oy aldığımızı söylüyoruz. O dört parti eğilimlerinin bizde devam ettiğini söylemiyoruz. O dört parti mensubunun mutlaka bize oy verdikleri, aksi takdirde Türkiye genelinde yüzde 46 gibi bir orana ulaşmanın mümkün olmadığı gerçeği vardır. Şimdi Anavatan Partisi kurulduktan sonra, birtakım klikleşmelerin, birtakım gruplaşmaların birtakım dar bölge çalışmalarının hiçbir yararı yoktur. Onların çekişmelerinden Türk ulusu hiçbir yarar görmemiştir. Demek ki onların varlığından ve onların yandaşlarının bizim partimiz içinde devam ettiğinden bahsetmek gereksizdir. ANAP'lı olmayan ama ANAP içinde kendine yer aramaya çalışanlar varsa, siyasi sahadan itilmiş birtakım politik görüşleri, birtakım politik bağları ANAP'ta arayanlar varsa, bunların önümüzdeki kongrelerde davalarını kaybedeceklerini göreceğiz. Belirli post kavgasına düşenlere tavsiyem mutlaka ANAP'lı olduklarını hatırlamalarıdır. Aksi takdirde yarış pistinin dışında kalırlar. Sayın *Özal*'ın başkanlığında bu parti gurubunun başka bir eğilime itibarı bahse konu olamaz.

"Şimdi bir de ANAP'lılaşmadan sözediliyor. Bu nasıl gerçekleştirilebilir?"

— İnsanlar şartlanmış olarak bir platforma geliyorlar. Ama zaman içinde mutlaka kafa yapılarını değiştiriyorlar. Zaten değişmezlerse öldüler demektir. Yaşıyorlarsa mutlaka değişeceklerdir. Neye göre değişeceklerdir? Zannederim genelin kabul ettiği doğruya göre. Şimdi bu görüntüyü ANAP içinde arayalım. Nedir doğru? Bir bütün oluşturmak, bir dostluk çalışması, bir ülkü birliği... Bu doğruyu mutlaka görmek lâzımdır. Buna niye ihtiyaç vardır? Türkiye üzerindeki oyunlar Haçlı Seferleri'nden bu yana bitmemiş hatta artarak devam etmiştir. Türkiye'nin Türk'ten başka dostu yoktur. Bunu idrak eden siyaset adamı olarak mutlaka Türkiye'nin içinde güçlü olmak ihtiyacı vardır diyorum.

Bizi dışardan amaçsız destekleyen birinin bulunacağını ben sanmıyorum. Bu görüşler altında onlara hizmet etmekten başka birşey olmaz parçalanmak. Tarihte de bu böyle olmuştur. Türk devletleri kendi içlerinde çelişkiye düştükleri anda etrafındakiler tarafından yok edilmişlerdir.

"TBMM birinci yasama yılını kapayarak tatile girdi. Bu yılı ANAP açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?"

— Herşeyin bir yeniliği, bir acemiliği var. İçimizde önceki dönem milletvekilliğinden gelen o kadar az kişi var ki, bizatihi başbakanımız bile ilk kez milletvekili olmuştur. Milletvekilliğinin sorumluluğunu, bilincini gerçek manada, açıkça ifade ediyorum, belki ilk üç ayda ancak öğrenebildim, adapte olabildim. Bu birinci dönemi ihsari dönem gibi görüyorum. buna rağmen birinci yasama yılı Türkiye yararına çok gerçekçi girişimlerle kapanmıştır

"Hükümetin çalışmalarını değerlendirir misiniz? Sizce hükümet başarılı olmuş mudur?"

— Hükümeti kritik etmenin herhangi bir yararı yok. Hükümeti methetmenin de bir yararı yok. Ancak Türk demokrasisinin çıkış yolu bu parlamentonun 5 sene çalışmalarına devam etmesindedir. Bunu söyleyebilirim. Aksi takdirde iktidarıyla, muhalefetiyle başarıya ulaşamayan bir parlamento Türk halkına istediği, beklediği demokrasiyi getiremez. Bilinçli muhalefet, bilinçli iktidar, ama başarılı parlamento. Bunun getirecekleri Türk demokrasisinin geleceğidir. Yersiz kritiklerin, yersiz iğnelemelerin hiç kimseye ve Türk milletine de bir yararı olmaz.

"Tüm ANAP'lılardan zaman zaman duyduğumuz bir söz var. Son söz Özal'ındır diyorlar. Son sözün hep genel başkana ait olduğu bir parti içinde demokrasiden söz edilebilir mi?"

— ANAP'ın kuruluşundan bu yana hiç kuşkusuz genel başkanın bütün çalışmalardaki rolü azımsanmayacak kadar çoktur. Bu geçiş döneminde yepyeni bir prensibi uygularken, yepyeni bir ekibi lânse ederken, takdir edersiniz ki iş taksimatından ziyade görev taksimatı yapılır. Bu göreve gelen arkadaşlar, önce milletvekili sonra bakan olarak, sonra parti teşkilatı olarak, sonra giderek kamu sektöründeki görevliler olarak işleri kendi üzerlerine çekecekler, sorumluluklarına müdrik olacaklar ve çarkı prensipler doğrultusunda hareket ettireceklerdir. Ondan sonra bazı meyveler toplanacaktır. Bu meyveler içinde Türk demokrasisinin görüntüsü de vardır. İşte o görüntü bir parça daha ilerde hazır olacaktır. Zannederim Amerikân iş idaresinden gelen bir söz vardır. En iyi idareci kendini işin dışında tutan idarecidir denir. Ama kuruluş anında galiba geçerli değil bu. Kuruluş anında en iyi idareci, konusuna bütünüyle hakim olan idarecidir.

Hiçbir zaman bir empoze, istenmeyeni kabul söz konusu değildir.

Ben il başkanlığından gelen bir milletvekili olarak zaman zaman arkadaşlarıma telkinlerde bulunuyorum. Aramızdaki dostluklarda kesinlikle hümanist sempatinin dışına çıkmayalım diye. Bir manâda apolitik milletvekili olmaya gayret ediyorum. ANAP içinde çatlak değil ama hoşa gitmeyen söylentileri başka türlü ortadan kaldırmanın imkanı yoktur.

SERPİL BİLDİRİCİ

YEŞİL PANCURLARI OLAN UFACIK Bİ EVİMİZ OLUCAK BAHÇESİNDE DOMATES MARUL YETİŞTİRİCEZ TAVUKLARIMIZ, KEÇİLERİMİZ HERBİŞEYİMİZ OLUCAK MİNİK KUŞUM..
OOH SAHİ Mİ EKREM...
IIIIHHH OOOOH VUUUH
İLHAN DEMİRCİ

Türkiye'de kurumlaşan anti-demokrasi

Toplum son derece acımasız, vefasız ve güçlü bir varlıktır. Önce hatayı yapar. Sonra buna bir sorumlu bulur. Onu cezalandırır. Böylece, eski hatalarından aklanmış olarak başka hatalar yapmaya devam eder. O hatalar için de başka sorumlular bulur, ve bu sorumluları da cezalandırarak aklanır. Böylece yeniden, yepyeni hatalar yapmaya veya eski hatalarını tekrarlamaya devam eder.

EMRE KONGAR

Türkiye yine bir geçiş döneminde. Belli kavramlar yine gündemde.

Aslında Türkiye, hemen hemen her zaman *"geçiş dönemi"* yaşıyor. Bu nedenle de *"gündem"* pek fazla değişmiyor.

Örneğin, 1923 sonrası da, *"geçiş dönemi"* yaşıyordu Türkiye, 1938 yılında *Atatürk*'ün ölümünden sonra da! Çok partili demokrasinin kurulduğu 1946 yılı tipik bir *"geçiş dönemi"* simgesi değil miydi? Ya, 1950 sonrası? Yeni bir iktidar, yeni uygulamalar! 1960 sonrasının da bir *"geçiş dönemi"* olduğunu kimse yadsıyamaz. Onu izleyen 1971 sonrası da böyleydi, 1980 yıllarını kapsayan günümüz dönemi de böyledir.

Her *"geçiş döneminde"* duyarsınız: *"Aman dış güçlere fırsat vermeyelim!"*. Ya da, *"Şimdi sırası değil!"*.

Bu sözler artık, Türk siyasal, toplumsal ve kültürel yaşamının değişmez sloganları haline geldi.

Üstelik durum, düzeleceğine gittikçe bozuluyor: Eskiden yalnız *"Moskof"* ya da *"Komünist"* tehlikesinden ve *"Turancılar"* ya da *"Faşistler"* tarafından oluşturulan *"ihanet şebekelerinden"* söz edilirken; günümüzde bu konulardaki *"en masum"* varlık olan *"Batı Avrupa"* ve onun örgütü olan *"Avrupa Konseyi"* bile *"hain dış mihraklar"* arasında sayılmaya başlanmıştır.

Aslında, özellikle Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra Türkiye üzerindeki *"dış baskıların"* arttığı bir gerçektir. Ermeniler adına cinayet işleyen katillerin eylemleri de, Rumların oyunları da, bu olaydan sonra çok yoğunlaşmıştır. Fakat unutmamak gerekir ki, Türkiye, dış müdahaleler konusunda en büyük darbeyi, *"büyük dostu ve müttefiki"* Birleşik Amerika'nın *"silah ambargosu"*'yla yemiştir. Kıbrıs Harekâtı sonrası Türkiye'yi *"cezalandırmak"* için başvurulan Amerikan Silah Ambargosu, Türk ekonomisini, uzun süre belini doğrultamayacak biçimde sarsmıştır.

Aslında bu yazıda amacım, *"Türkiye'ye kimlerin kötülük ettiğini"* saptamak değil. Tam tersine, *"Türkiye'nin düşmanları"* ana fikri etrafında yapılan düşünsel baskıların alanının gittikçe arttığına dikkati çekmek. Böylece, *"anti-demokrasi"* için uygun ortamın beslendiğini belirtmek. Yukarıdaki paragrafı, sadece, bu baskılara ve ortama yol açan bazı gerçeklere de işaret etmek için yazdım.

İşte, *"Şimdi sırası değil"*, ya da *"dış düşmanların işine yarar"* diye, hem sınırlanmak hem de kısıtlanmak istenen düşünce ve eylem konuları artık çok yaygın hale gelmiştir. Soğukkanlı bir biçimde düşünürsek, insana *"hain"* damgasının vurulmasına yol açabilecek konuların envanteri, uygar bir insanın tüylerini diken diken edebilir. Örneğin, işkenceden söz etmek ve işkenceye karşı çıkmak, sanki bir suç haline gelmiştir. Salt insan haklarından söz ettiğiniz zaman bile pek çok kişi size kuşkuyla bakmaya başlamıştır.

Bütün bu sınırlama ve kısıtlamaların gerekçesi olarak kullanılan *"kritik durum"*, *"tarihin en büyük bunalımı"*, *"geçiş dönemi"* tanımlarıysa, artık Cumhuriyet tarihimizin *"sürekli özelliği"* haline gelmiştir.

Cumhuriyet tarihi, *Mustafa Kemal Atatürk*'ün de yönlendirişiyle, demokrasi tarihimiz biçiminde algılanabilir. Daha doğrusu, Cumhuriyet tarihi, demokrasinin günümüze dek uzanan *"kuruluş"* dönemini kapsar. Ne yazık ki, bu kuruluş dönemi henüz *"tamamlanmış değildir."*

Anti-demokrasinin temellerini besleyen ortama ilişkin durumu şöyle özetlemek istiyorum: Türkiye sürekli olarak bir *"geçiş dönemi"* yaşamakta ve bu gerekçeyle, demokrasi, durmadan askıya alınmaktadır. Türkiye'de pek çok *"temel demokratik hak ve özgürlük"*, hem düşünce hem eylem plânında *"şimdi sırası değil"* ve *"düşmanlarımızın ekmeğine yağ sürer"* gerekçesiyle ya resmen yasaklanmakta, ya da gayrı resmi olarak *"hainlik"*le eşdeğerde tutulmaktadır.

Demokrasi niçin hâlâ kurulamadı?

Çok partili düzene geçeli beri, demokrasinin normal yollarla ürettiği üç başbakanımız oldu. Menderes, Demirel ve Ecevit. Menderes'i astık, Demirel ve Ecevit'in de siyasal haklarını kısıtladık. (İnönü'yü ve *"geçici"* başbakanlık yapanları, ya da *"normal dışı"* yollardan atananları saymıyorum). Yani çok partili düzene geçeli beri, normal demokratik ortamlarda Başbakan olmuş tüm siyaset adamlarını cezalandırdık.

Bu üç politikacı da, yalnız kendi kişisel hatalarının değil, hatta örgüt olarak kendi partilerinin yanılgılarının da değil, toplum olarak tüm Türk Milletinin yaptığı yanlışların kurbanı olmuşlardır.

Ne yazık ki, *"toplum"* son derece acımasız, vefasız ve güçlü bir varlıktır. Önce hatayı yapar. Sonra buna bir sorumlu bulur. Onu cezalandırır. Böylece, eski hatalarından aklanmış olarak başka hatalar yapmaya devam eder. O hatalar için de başka sorumlular bulur ve bu sorumluları da cezalandırarak aklanır. Böylece yeniden, yepyeni hatalar yapmaya veya eski hatalarını tekrarlamaya devam eder.

Nedir toplum olarak yaptığımız hatalar? Bunları esas olarak iki grup altında toplamak olanaklı: Biri, çoğunluğun, ötekiyse, azınlığın yaptığı hatalardır. Bu hatalar o denli yaygınlaşmıştır ki, artık gerek çoğunluk, gerek azınlık karşısındakinin hata yapacağı inancı içinde, kendi payına düşen hatayı işlemekten kaçınamamakta, daha doğrusu kaçınmamaktadır. Böylece, tarihten gelen birçok *"yanlış"* tutum ve davranış sonucu, Türkiye *"hataların kurumlaşması"* aşamasına ulaşmıştır.

Çoğunluğun diktatörlüğü ve azınlığın egemenlik savaşı

Türkiye'de Demokrasi yerine *"kurumlaşmış"* olan iki hatadan biri, iktidara gelen *"çoğunluğun"* kendi dışındaki düşünceleri yok sayması ya da (daha kötüsü) zararlı görmesi ve ezmesidir. İkinci hataysa, muhalefette kalan *"azınlığın"*, şu ya da bu biçimde, topluma egemen olmak yani iktidarı ele geçirmek hakkını kendinde görmesi ve bu yolda eylem yapmasıdır.

Birinci hatayı işleyen *"çoğunluk"*, *"diktatörlük"* yanlışına, *"madem ki biz seçildik, o halde bırakın ülkeyi bildiğimiz gibi yönetelim"* anlayışı içinde sürüklenmektedir. İkinci hatayı işleyen azınlıksa, *"bizim düşüncelerimiz daha doğru, daha güzel ve daha haklıdır"* anlayışı içinde yanlış yapmaktadır. Aslında her iki yanlış da birbirinden kaynaklanmakta, ya da en azından birbirini desteklemektedir.

İktidardaki çoğunluk, azınlıkta kalan düşüncelerin *"iktidarı ele geçirmeye yönelik faaliyetlerini"*, kendi dışındaki düşünceleri ezmek için bir gerekçe olarak kullanmaktadır. Muhalefette kalan azınlıksa, topluma egemen olma çabalarının haklılık gerekçesi olarak, iktidarın, çoğunluk dışında kalan düşünceleri sınırlamasını ve kısıtlamasını göstermektedir. Böylece iktidarla muhalefet, azınlıkla çoğunluk arasındaki *"hatalar kısır döngüsü"* bir *"tavuk-yumurta"* hikayesine dönüşmüş olarak, kurumlaşmaktadır.

Sonuç: korku, güvensizlik ve bağnazlık

Yukarıda kısaca açıklamaya çalıştığım siyasal durumun tek sonucu vardır: O da herkesin birbirini düşman görmeye başlamasıdır. Zaten herkes birbirini düşman görmeye başlamasaydı, 12 Eylül öncesi, tüm Türkiye bir kan gölüne dönüşmezdi.

"Karşı tarafa" güvensizlik, hele hele *"karşı taraftan"* korku da ancak tek bir sonuca yol açar: Düşünce softalığı, katı gurup kuralları ve kendi düşüncesinden farklı olan herkese *"hain"* damgasını vurmak. İşte Türkiye'nin sorunu budur.

Softalık, yalnız dinsel değildir. İnsan, sağda da, solda da, ortada da *"softa"* (bağnaz) olabilir.

Nitekim, kardeşi kardeşe vurduranlar, bu *"kardeşleri"*, ya *"Türk olan-olmayan"*, yahut *"müslüman olan-olmayan"*, ya da *"solcu olan-olmayan"* diye bölmüş, böylece *'kendinden olan-olmayan"* ayrımıyla bir kamplaşma yaratmışlardır. Ya da (ki bu yol artık cinayete giden yoldur), yine kardeşleri *"hain komünistler"* veya *"hain faşistler"* diye damgalayarak, hedef göstermişlerdir.

Cinayet konusunda ne denli başarılı olduğumuz, katillerimizin uluslararası ün yapmış olmalarıyla da bellidir. Ne yazık ki, aynı başarıyı *"sevgi"* ve *"kardeşlik"* konusunda gösteremedik.

Sosyal-psikolojik alanda, bu durumun tek çözümü kendi düşüncelerinden başka düşüncelere de hoşgörüyle bakabilmekte yatar. Fakat, sizden farklı düşünen insanın sizi öldürmek istediğini bilirseniz, ona nasıl hoşgörüyle bakabilirsiniz ki?

İşte bu noktada, bu *"ölüm tehdidini"* ortadan kaldırmak gerekliliği belirmektedir. Bunun için de her türlü şiddete *"kesinlikle karşı çıkılmalıdır."* Bağnazlık, (softalık) ulusca, pençesinden kurtulamadığımız bir özellik gibi gözüküyor. Bari bu bağnazlığı, sahip olduğumuz düşünce ve inançlar konusunda olduğu kadar, şiddete karşı da yönlendirelim. Kendi düşüncelerimizin bile şiddet yoluyla savunulmasına izin vermeyelim.

Unutmayalım ki bir insan yaşamının haysiyeti, ancak demokrasi içinde savunulabilir.□

Liberal olamadan demokrat olunamaz

Liberalliği ekonomik yaşamla sınırlayıp sadece 'bırakınız geçsinler' ilkesine dayalı girişim özgürlüğüne ağırlık vermek yerinde değildir. Gerçek anlamda liberallik, ekonomik alandan önce düşün alanında geçerlidir. Gerçek liberal, gelenek görenek denilen şeyler olsun, yerleşmiş kurumlar ve inançlar olsun, herşeyin eleştirilmesini açık yürekle karşılayan kişidir.

RONA AYBAY

"*Liberal*" sözcüğü, son zamanlarda siyasal yaşamımızda oldukça sık kullanılır oldu. Pek çok benzeri gibi "*liberal*" sözcüğünün de, anlamı açıklığa kavuşturulmadan, yerli yersiz ağızlardan, kalemlerden döküldüğü görülüyor. Buna dikkat çeken yazarlarımız olmadı değil. Ama, "*liberallik*" denilen şeyin ne olduğu, ne olmadığı konusunun hiç değilse "*ansiklopedik*" bilgi düzeyinde gözden geçirilmesi yine de yararlı olacak sanırım. Çünkü, kimi temel siyasal ve tarihsel kavramların anlamı açıklığa kavuşturulmadığı zaman ortaya çıkan "*kavram kargaşası*" ve "*kördöğüşü*" topluma her bakımdan pahalıya malolmaktadır. Yurdumuz, bunun acılarını çok çekmiştir. Bu gibi konulardaki bilgisizlik, her zaman *M.Ş.Esendal*'ın "*Feminist*" öyküsündeki "*sevimli*" düzeyde kalmıyor. *Esendal*'ın öyküsündeki adam, bir yerden duyduğu "*feminist*" sözünün anlamını öğrenmek için herkese sorar durur, ama bir türlü öğrenemez. Üstelik de, bu arada adı "*feminist*"e çıkar; feminist derneklerin toplantıları için çağrılar almaya başlar!

"Türk Ansiklopedisi" Ne Diyor?

Liberallik konusunda en temel ve nesnel bilgileri almak için başvurulacak ilk kaynak "*Türk Ansiklopedisi*" olmak gerekir. Çünkü bu ansiklopedi, Milli Eğitim Bakanlığı'nca "*Devlet Kitapları*" dizisi içinde yayınlanmaktadır. Ama, bu kaynağa başvuranlar, bir ansiklopediden (hele devletçe yayınlanmış bir ansiklopediden) beklenilen ciddiyetten çok uzak bir "*liberalizm*" maddesiyle karşılaşacaklardır. Okuduklarını başka bilgilerle karşılaştırıp değerlendirme olanağı bulunmayanların, Türk Ansiklopedisi'ndeki "*liberalizm*" maddesi karşısında kafalarının oldukça karışması kaçınılmazdır.

Bir ya da birkaç yabancı ansiklopedinin ilgili maddelerinden yararlanılarak hazırlandığı anlaşılan ve fena halde "*çeviri kokan*" bu maddeden kısa bir paragrafı aynen aktaralım.

Türk Ansiklopedisi'nin bu garip anlatımla yazılmış "*liberalizm*" maddesinde adı geçen düşün adamları *Voltaire, Locke, T.Jefferson, Rousseau, A.Smith, Montesquieu, B.Franklin* gibi, liberal düşünceye gerçekten büyük katkılar yapmış kişiler. Ama, bu büyük adamların katkısı konusunda bakın Türk Ansiklopedisi ne diyor:

"*Bunlar feodal bağlarla bağlı olan, monarşi ve kilisenin otoritesi altında bulunan, aristokratik imtiyazlara sahip olan bir cemiyetin yapısının madencileri ve istihkam neferleridir.*"

Feodal, monarşik ve aristokratik toplum yapılarını sarsıp, çökertmeye çalıştıkları doğru olan büyük liberal düşünürlerin, bu toplumların "*madencileri*" ve "*istihkam neferleri*" olması ne demek acaba? Sakın, İngilizce metindeki "*miner*" (ya da Fransızcadaki "*mineur*") sözcüğü Türk Ansiklopedisi'ne aktarılırken yanlış anlaşılmış olmasın! Çünkü bu söz, madenci anlamına da gelir ama, buradaki anlamı "*mayın döşeyen*" ya da "*lağım kazıcı asker*" olsa gerektir. (Merak edenler için belirtelim: Türk Ansiklopedisi'nin bu fasikülü 1975'de basılmış. "*Liberalizm*" maddesinin yazarı *Orhan Yüksel*, ansiklopedinin beş kişilik yazı kurulunda da üyeymiş.)

Nedir liberallik?

Liberalliğin ne olduğunu araştırırken, önce "*liberal*" sözcüğünün etimolojik kökenine bir göz atmakta yarar var. Liberallikten kim neyi anlamaya çalışırsa çalışsın, şu gerçek gözardı edilemez: bu söz, Latince "*liber*" sözcüğünden kaynaklanmıştır. Latince "*liber*" de "*özgür*" demek oluyor. Buradaki "*özgür*" kavramını ekonomik yaşamla sınırlayıp, sadece "*bırakınız geçsinler*" ilkesine dayalı girişim özgürlüğüne ağırlık vermek yerinde değildir. Liberallikten bu anlaşıldı mı, kavram sadece sosyalist ya da karışmacı (müdahaleci) ekonomi politikalarının karşıtlığına indirgenmiş olur. Buysa, çeşitli ülkelerin sosyal siyasal yaşamında onurlu bir tarihi olan ve günümüzde de etkilerini sürdüren bir düşün akımına karşı insafsızlıktır. Çünkü, gerçek anlamda liberallik, ekonomik alandan önce düşün alanında geçerlidir. Bu anlamda liberallik, başkalarının görüşleri karşısında gerçek bir hoşgörüyü gerektirir. Bu hoşgörüyü içine sindirebilecek olgunluğa erişebilmiş birey için, başkalarının görüşleri, siyasal ya da dinsel açıdan ne denli aykırı görünürse görünsün, dinlenmeye (ya da söylenmeye) değer. Gerçek liberal, gelenek görenek denilen şeyler olsun, yerleşmiş kurumlar ve inançlar olsun, her şeyin eleştirilmesini açık yürekle karşılayan kişidir. Bu anlamda liberalliği en güzel özetleyen söz belki de şu:

"*Söylediklerinizin hiçbirine katılmıyorum; ama, düşüncelerinizi açıklama özgürlüğünüzü sonuna kadar savunurum!*"

Muhalif mi, hain mi?

Bu geniş açıdan bakılınca liberallik, en başta düşüncelerini açıklama özgürlüğü olmak üzere, azınlığın çoğunluktan gelebilecek zulme karşı korunması gibi siyaset ve ahlâk ilkelerini kapsar. Öte yandan, insan usuna inanıp güvenmesi dolayısıyla liberallik sınırsız bir araştırma ve öğrenme özgürlüğünü de gerektirir.

Batı ülkelerinde liberal diye bilinen kişilerin ve siyasal partilerin, liberalliğin bütün gereklerine her zaman uygun davrandıklarını ileri sürmek elbette büyük bir yanlış olur. Ama "*liberal*" gereklere, en zor koşullarda bile, uymuş kişiler de yok değildir. Bir örnek verelim mi? 1895 yılında *Oscar Wilde*, ahlâka aykırı davranışlarda bulunduğu suçlamasıyla tutuklandığı zaman, yıllarca yazarın "*ekmeğini yemiş*" hayranları, onun sırtından para kazanmış yayıncılar, tiyatro sahipleri filan, kefalet parası ödeyip yazarın salıverilmesini sağlamak için ortaya çıkamamışlardı. Çünkü, kamuoyu —basının da etkisiyle— daha yargılama sonuçlanmadan *Oscar Wilde*'ı mahkûm etmiş gibiydi.

Kamunun baskısı karşısında, en yakın dostlarının bile ortaya çıkmaktan çekindiği sırada, bu durumu içine sindiremeyen ve yazarın salıverilmesi için kefalet parası ödeyen kim olmuştu dersiniz? İngiltere Kilisesi'ne mensup Rahip *Steward Headlam*. 1847-1924 yılları arasında yaşayan bu rahibi *Oscar Wilde* tanımıyordu bile! Bu yüzden, azgın bir kalabalık tarafından evinin taşlanmasını da göze alarak, yazarı tutukevinden kurtarmaya çalışan rahip *Headlam*, davranışının nedenlerini şöyle açıklamıştı:

"*Bay Oscar Wilde'a kefil oluşum kamusal nedenlere dayanıyordu: Basının geniş bir kesiminin, oyunlarının oynamakta olduğu tiyatroların yöneticilerinin ve yayıncısının davranışı, Oscar Wilde'ı daha duruşması bile başlamadan önce mahkûm etmeye yönelmişti. Bense, yazarın karakterine değil, yargılanmak üzere mahkeme önüne geleceğine kefil oldum. Kendisi hakkında şahsen pek az şey biliyordum: sanırım sadece iki kez karşılaşmıştık; ama onun onuruna ve dürüstlüğüne güvenmiştim...*"

Oscar Wilde, kendisine kefil olan rahibi mahcup etmemiş, kaçmaya filan kalkışmadan duruşmalara gelmiş, sonunda iki yıl ağır hapse mahkûm olmuştur. Rahip Headlam, yazarın mahkûmiyetinden sonra, "*Kilise Reformcusu*" adlı dergide yayınladığı yazısında şöyle diyordu: "*Yargılama bitmiş, Bay Wilde suçlu bulunmuş, mahkûm olmuştur. Ama ben, yine de davranışımın kesinlikle doğru olduğuna inanıyorum.*"

Daha sonraları katıldığı bir toplantıda, dinleyicilerden biri rahibe, "*Sen, şu şaibeli mahkûm Wilde için kefalet ödeyen adam değil misin?*" diye bağırınca rahip şu yanıtı verecekti: "*Evet, o dediğin adam benim! Çünkü, İngiliz yasalarına göre, suçluluğu kanıtlanmadıkça, herkes masum kabul edilir!*"

Birleşik Amerika'da (Anayasa Mahkemesi görevini de yapan) Yüksek Mahkeme yargıçlarından *William O.Douglas* da gerçek liberalliğin örneklerini vermiş kişilerdendir. 1939-1975 yılları arasında tam otuzaltı yıl Yüksek Mahkeme yargıçlığı görevini sürdürerek rekor kıran *Douglas*, Vietnam Savaşı'nın en hararetli günlerinde yayınladığı bir makalede özgürlük kavramını Birleşik Amerika'nın tarihsel ve anayasal gelenekleri açısından işlerken, Vietnam Savaşı'na karşı olanları "*hain*" diye nitelemenin yerinde olup olmadığını da kısaca incelemişti. *Yargıç Douglas*, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'ni hazırlayanlardan *Jefferson*'la Anayasa'yı kaleme alan *Madison*'un "*hainlik*" konusundaki görüşlerini özetle şöyle açıklıyordu: "*İhanet'i tanımlama girişimleri, 'hükümete karşı eylemler'le 'hükümetin baskılarına karşı eylemler' arasındaki farkı, çoğu zaman gözden kaçırır. Düzeni her şeyin üstünde tutuyoruz diyenlerin, Vietnam politikamıza muhalif olanları 'ihanet'le suçlayacak kadar ileri gitmeleri Madison ve Jefferson'un görüşlerine yabancı bir tutumdur.*"

ABD Yüksek Mahkemesi yargıcı *Douglas* böylece, en aykırı gibi görünen görüşler karşısında bile "*ihanet*" suçlamasına gitmenin yanlışlığını belirtirken, hiç kuşkusuz, gerçek liberalliğin örneğini vermiş oluyordu. Çünkü, siyasal planda liberal tutum için, azınlıkta görünenler ve muhalefetlerini dile getirenler zorla susturulacak değil, ne kadar aykırı görülürse görülsün düşüncelerini açıklama özgürlüklerine saygı gösterilmesi gereken kişilerdir. Bunu en başta bir *ahlâk ilkesi* olarak benimsemeden liberal olunamaz. □

Nazlı Ilıcak: Demokrasiden vazgeçişleri bayram gibi kutluyoruz

Nazlı Ilıcak'la üniversite öğrenciliğimiz sırasında tanıştık. Siyasi görüşlerimiz o zaman da farklıydı, ama iyi dosttuk. Üstünden onbeş yılı aşkın süre geçtikten sonra, onunla, demokrasi anlayışı, Türkiye'de demokrasinin neden yerleşemediği, ileriye dönük beklenti ve umutlarımız çevresinde uzun bir sohbet yaptık. Ne var ki **Yeni Gündem***'in sayfaları bu sohbetin ancak bir bölümünü yayınlamaya yetti.* Ş.T.

"Nazlı, sen, Cumhuriyet'in ilk yıllarını, yani tek parti dönemini bir yana bırakırsak, çok partili demokrasi deneyine geçilen dönemin ilk kitlesel siyasal suçlu ve mahkûm dalgasına mensup, bir eski bakanın kızısın. Bunun acısını çektiğini biliyorum. Kendin de bir yazın nedeniyle 1980 sonrasında kısa bir süre hapse mahkûm oldun. Sana, bu deneylerin ışığında siyasi suç, giderek düşünce suçu kavramlarını bugün nasıl anladığını sormak istiyorum."

— Düşünceden kastımız ne?.. Türkiye Anayasası, komünizmi suç sayıyor, faşizmi suç sayıyor, laikliğe aykırı anlayışları suç sayıyor... Bir de diktatörlük yolunda çalışmayı suç sayıyor...

Komünizm propagandası yapmak bir düşünce suçu mudur? Ben şahsen Türkiye için iki önemli tehlikeden birisinin komünizm, diğerinin laikliğe aykırı davranışlar olduğu kanaatindeyim ve Atatürk'ün getirdiği en büyük reformun da laiklik olduğuna inanıyorum. Bugün komşularımızın durumu da Atatürk'ün ne kadar doğru hareket ettiğini gösteriyor. Müslüman bir ülke olmak başka, laik bir ülke olmak başka. Yalnız laikliğin bir başka, yanlış yorumu da olabiliyor. Meselâ şu eşarp meselesi... Zorluyorlar, ille başından eşarbını çıkaracaksın. Bence bu, laikliğe aykırı bir davranış. İnancı doğrultusunda başını örtecekse, örtebilmeli...

"Başını örttüğü gibi, örttüğü başın içerisinde değişik fikirler de taşıyamaz mı?.."

— Tabii ki birtakım fikirler taşıyabilir. Kimse kafanın içindeki düşünceye zaten karışamaz. Bilemez de... Ama o düşünce, propagandası yapılmaya başlanınca, bir eylem niteliği kazanıyor. Çünkü aslında, o düşüncenin içinde bizatihi eylem var. Yani gerek komünizmi, gerek faşizmi, gerek laikliğe aykırı bir düşünceyi benimseyen insanların aklında, bu düzeni yıkma düşüncesi var. Bu işte eylemdir, sadece düşünce değildir. Şimdi mesela komünizmi ele alırsak, komünizm her ülkeye şiddetle yerleşmiş. Çünkü hakikaten, içinde bir düzen yıkma hadisesi var. Ve hiçbir ülkede de seçimle işbaşından ayrılmamış...

"Bugüne kadar, adına 'komünist' denegelen ülkelerdeki geçişte haklısın. Ama mesela bir Avrupa komünizmi akımı var..."

— Çekoslovakya'da da bunu böyle yaptılar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, *'Biz yepyeni bir komünizmi benimsedik'* dendi, hür demokrasi içinde bir komünizm fikri savunuldu. Fakat ondan sonra, Rus orduları da çekilmiş olduğu halde, komünizm Çekoslovakya'da şiddetle yerleşti. Sovyetler Birliği'nde de böyle oldu. *Kerenski* de, daha demokratik ilkelere inanmış bir insandı ama sonra *Lenin* geçti. Tarihin tekerrür etmeyeceğine dair bir delil ve teminat yok elimizde. Çünkü mümkün değil; kurdukları sistem zora dayanması gereken bir sistem. Ne bileyim ben, özel sektörün elinden bütün mallarını alacak, devlet üretecek vs... Öyle bir düzen değişikliği ki bu, geri dönülemeyecek bir değişiklik. O nedenle seçimle ayrılmasına imkân yok. Proletarya diktatörlüğünü kaldırsa da ekonomik sistemi tamamen değiştireceği için olmuyor. Nitekim *Allende*'nin tutumu... Elbette o şekilde devrilmesini icabettiren bir durum yoktu ama, demokrasinin dışına kaçan davranışları oldu ve bunun giderek de daha artacağı görüldü...

"Yalnız seçimle iktidara gelmişti. Yani toplumda, çoğunluk o doğrultuda bir düzen değişikliği yapılmasını istiyorsa, bu, zor'u gerektirir mi?"

— Zor gerekmez. Fakat dönüşü yok. Mesela seçmenin iki sene sonra görüşü değişse ve yapılanın aksini talep etse, işte orada dönüşü yok komünizmin. Yoksa seçimle gelebilir komünizm. Bir komünist parti vardır ve seçimle işbaşına gelir. Fakat ondan sonra, hedefleri doğrultusunda bütün strüktürü değiştirmeye koyulduğunda ve halk da bundan geriye dönülmesini istediğinde, onun geri dönüşü yok işte... O zaman ne oluyor? Devreye diktatörlük giriyor ve getirdiği düzen zorla uygulanıyor.

Faşizm tehlikesine karşı

"Tarihin gidişine, gelişmeye ayak uyduramayacak bir düşünce gibi bakıyorsun. Avrupa komünizminin, Doğu Avrupa'daki komünizme bir eleştiri şeklinde ortaya çıkmış olması, bence aslında bir gelişmenin emaresi..."

— İki cephesi var olayın. Bir, ben demokrasiye aykırı görüyorum davranışları itibariyle... İkincisi, bağımsız bir hareket olarak göremiyorum komünizmi. Türkiye gibi, Sovyetler Birliği'ne komşu bir ülkede, komünizmi tehlike addediyorum. Bir ideolojik ilişki içinde, bir ülkenin istilası hadisesini görüyorum, o bakımdan komünizmi Türkiye için tehlikeli buluyorum. Şimdi, düşünce suç sayılmalı mı diye sorduğun için söylüyorum; Türkiye'nin geleceği açısından tehlikeli gördüğüm için, komünizm propagandasının, zihindeki düşüncenin değil, ama propagandanın suç sayılmasında büyük mahzur görmüyorum...

Faşizme gelince... Bizde faşizm zaten suç, fakat suç sayılmasına rağmen fiili durumlar da oluyor. Faşizmi kanunla dahi yasaklasan, bazı fiili durumlar, Türkiye'yi hürriyetlerin kalktığı bir ülke haline getiriyor bir bakıma. Eğer bu sürekli olsa, zaten faşist bir yönetim var denecek, ama sürekliliği olmadığı için, böyle, kendine mahsus bir yönetim tarzı deniliyor... Şimdi, bir tehlike midir, değil midir? İyi bir şey değildir bana göre bu müdahaleler. Ama tam bir faşist çizgiye gelemiyor Türkiye. Bunun da sebebi Türk ordusu. Çünkü Türkiye'ye faşizm, orduya dayanarak gelebilir benim kanaatimce. Ama Türk ordusu bu ideolojiyi benimseyemez, çünkü

"12 Eylül döneminde, Türkiye belki faşizme sürüklenebilirdi. Büyük bir terör olayı devam etseydi, bir faşizm gerçek manada yerleşebilirdi Türkiye'ye. Yani sağ cenah kazansaydı savaşı... O bakımdan fikri yasaklamakla faşizmi önlemek mümkün değildir. Çünkü onların fikirleri vatan, millet, bayrak, Türk büyükleri, Türkün geçmişi vs... Bu fikirleri yasaklamak da mümkün değil."

"12 Eylül'den sonra da, belirli bir zaman geçince, bütün olaylar tartışılacaktır. Bu hadiseden yıpranan kitleler vardır, bunlar hadiseyi anlatacaklardır. Bu dönemden kazançlı çıkmadığına halk inandırılacaktır tahmin ediyorum..."

"Türkiye'de işbaşına gelen iktidarlar hep ekonomiye önem vermiş. Eğer Türkiye'de senelerce en önemli meselenin demokrasi olduğu vurgulanabilseydi, liderler de, demokrasi tehlikede olmadığında bile bu temayı işleselerdi başka olabilirdi gibime gelir."

"Bence Süleyman bey olaya, çok değişik bir tarzda bakacaktır. Eğer bir gün politikaya gelirse, elbette ki demokrasinin önemini vurgulayarak hadiseye girecektir tahmin ediyorum. Ve herşeyin başının demokrasi olduğunu söyleye söyleye ilerleyecektir."

Atatürk'ün verdiği çizgi Batı tipi bir demokrasi çizgisidir. *Atatürk* kendi döneminde bunu uygulayamamıştır ama, verdiği hedef budur. O bakımdan, mezarından Türkiye'yi kurtarmakta ve devamlı demokrasi çizgisine getirip oturtmaktadır.

O bakımdan faşizmi, şu an için büyük bir tehlike olarak görmüyorum. Ama 12 Eylül öncesinde, Türkiye belki öyle bir ortama da sürüklenebilirdi. Bunu da söyleyeyim... Büyük bir terör olayı devam etseydi, bir faşizm gerçek manada yerleşebilirdi Türkiye'ye. Yani sağ cenah kazansaydı savaşı... O bakımdan fikri yasaklamakla faşizmi önlemek mümkün değildir. Çünkü onların fikirleri vatan, millet, bayrak, Türk büyükleri, Türkün geçmişi vs... Bu fikirleri yasaklamak da mümkün değil.

Demokrasinin hedefi insandır

"Faşizmin de bir iktidara geliş yöntemi var: silahlı mücadele. Öyle olunca, asıl yasaklanması gereken düşünce mi, yoksa o düşünceyi işbaşına getirmede başvurulan —ve bence de kesinlikle yasaklanması gereken— yöntem mi, yani şiddet eylemi mi?"

— Düşünce, eylemi doğuruyor. Kendi kendine doğmuyor bana göre eylem. Kendi kendine sokağa dökülüp de adam öldürmüyor ki... Ferdi bir terör yok. Eskiden, ne bileyim, işte *Abdülhamid*'i öldüreceğiz, Osmanlı İmparatorluğu'nu kurtaracağız türü eylemler vardı. Ferdi terör eylemleri bunlar, bir mana da ifade etmiyor. Halbuki, bugün gördüğümüz, terör dediğimiz eylemler, bir fikri gerçekleştirmek için yaratılan eylemler... Şimdi eğer Türkiye bir Kanada olsaydı, ben belki bu düşünce suçunun üzerinde o kadar durmayacaktım. Diyecektim ki *'Çok daha müsamahakâr olalım, herkes istediği gibi düşünüp, hareket etsin'*.. Biliyorsun, İngiltere'de bölücülük diye bir suç yok. Bağımsızlık hareketi bölücülük sayılmıyor. İskoçya bağımsız olsun mu diye referandum yapılabiliyor... Bizim bünyemiz böyle bir şeyi kabul edemez. *'Doğu bağımsız mı olsun?'* Bunu Türkiye referanduma sunabilir mi? Ülke paramparça olur. Biz daha kendi dar ölçülerimiz içindeki demokrasiyi bile otuz sene yürütememişiz. O bakımdan önce, hele bir şu demokrasi yürüsün...

"Nazlı, seninle tanışmamız üniversite yıllarımıza gider. İkimiz de Lozan'da, Jean Meynaud gibi, demokrasiyi derinden tahlil etmiş büyük bir hocanın öğrencileri olduk. Kafa yapımızın oluşmasına en uygun gençlik yıllarımızda İsviçre'de yaşadık. İsviçre, federatif devlet yapısı, kültürel desantralizasyonu, referandum hakkıyla, demokrasinin en ileri boyutlarına ulaştığı toplumlardan biri. Aynı zamanda da çok istikrarlı bir toplum. Yetişmemizde kuşkusuz etkisi olan bu faktörlere bağlı olarak, senin benimsediğin demokrasi anlayışını anlatabilir misin? Demokrasinin tek kriteri 'milli iradenin sandıktan çıkması' olabilir mi?"

— Bence sandıktan çıkmak tabii ki en önemli unsur. Çünkü milli irade, ancak sandıkla kendisini belli edebiliyor. Fakat sandıktan çıktıktan sonra, bu milli iradeye saygı da duyulması lazım. Aynı zamanda sandıktan yalnız iktidarın değil, muhalefetin de çıktığının bilincinde olarak hareket edilmesi lazım. Çünkü her rejimde bir iktidar var, ama muhalefet demokrasinin bir unsuru...

Bu referandum sisteminin de faydasına inanıyorum. Çok önemli konularda, büyük kararlar alınırken bir referandum tertip edilip, millete bu konuda ne düşündüğünün sorulması gerektiğine inanıyorum. Fakat sık sık referandumlar da, istikrarı bozduğu ölçüde zararlı olabilir.

Demokrasi başlı başına, kendi başına bir hedef değil. Yani hedef insan. Ve demokrasi de, insanı mutlu ettiği için bizim seçtiğimiz bir rejim. Demokrasiye istikrar getiren bir rejim diye bakmamız lazım. Çünkü insan, ancak istikrar içinde mutlu olabilir... Seçim sistemini de seçerken, adalet ve istikrar arasında bir tercih gerektiğinde, ben sık sık istikrar açısından tercihimi yapmışımdır. Çünkü biz Türkiye olarak istikrarsızlığı yaşadık, insanların, bu istikrarsızlık içinde nasıl mutsuz olduklarını gördük. Mesela bizim seçim sistemimiz, yüzde 10 baraj getirmiştir. Demokrasi açısından bu ters düşebilir; yani yüzde 10 oy heba oluyor. Ama, öte yandan istikrarı sağladığına göre, bence demokrasinin hedefi açısından fevkalade doğru bir tercih olmuştur. Yani demokrasiye bu açıdan bakıyorum, demokrasinin hedefi insandır...

Müdahale iyi sistem getiremez

"Demokrasinin hedefi insan dediğin için sorayım. Bizde demokrasi sadece siyasetle ilgili bir kavram gibi anlaşılıyor. Oysa çok daha kapsamlı anlamak gerekir. Yalnız siyasi partilerde değil, sendikalarda, derneklerde, hatta ailede demokrasiden sözetmek gerekmez mi?"

— Serbest bir tartışma düzeni içinde demokrasi fikri herkese yerleşebilir düşüncesindeyim. Fakat halka intikal etmiyor. Mesela sendikalarda, partilerde kalıyor.

"Türkiye'de demokrasinin bir türlü yerleşememesinde çok geniş kitlelerin kendi başlarına harekete geçemeyişinin, örgütlenemeyişinin rolü yok mu acaba?.."

— Muhakkak var ama başka şeyler de önemli. Türkiye'de işbaşına gelen iktidarlar hep ekonomiye önem vermiş. Yol yapılacak, baraj yapılacak, büyük bir ekonomik kalkınma olacak. Bugünkü iktidar bunun daha da fazlasını yapıyor; tamamen ekonomi, depolitize olmuş bir toplumda, tamamen ekonomiye ağırlık veriyor. Eğer Türkiye'de senelerce en önemli meselenin demokrasi olduğu vurgulanabilseydi; sadece okuduğumuz, okutulan kitaplarda değil, liderler de, demokrasi tehlikede olmadığında bile bu temayı işleselerdi başka olabilirdi gibime gelir. Nasıl bizde bazı fikirler yerleşmiştir, işte bölücülük kötüdür, Atatürk önemli insandır vs.. gibi, birtakım fikirler topluma yerleşmiştir; demokrasinin de öyle yerleştirilmesi gerekirdi. Ama, demokrasiden vazgeçmeyin, demokrasi senin istikbalinin teminatıdır, kalkınmanın teminatıdır, insanca yaşamanın teminatıdır fikri, Türkiye halkına yerleştirilmemiş. Bizde bilakis, demokrasiden her vazgeçtiğimiz noktada, bunu bir bayram gibi kutluyoruz. Demokrasi kesiliyor, ondan sonra o kesilmenin bayramı kutlanıyor. Bayram olmazsa yıldönümleri kutlanıyor. Ondan sonra tekrar demokrasiye geçildiğinde, o ara dönemin eleştirisi, yargılanması yapılmıyor. Bu sefer adam, demokrasiden vazgeçme gibi bir müdahale olunca sevinmeye başlıyor, yine bayram geliyor diye...

Bir demokrasi mücadelesi vermeden önce, bir ara dönem kapanınca, o dönemi tartışacaksın; yani yazarak, çizerek, ama açıkça. Bugün böyle bir şans var. 27 Mayıs'ta, bir siyasi partiye dayandığı için olay, bu şans olmamış. Bir siyasi kanat bu müdahaleyi savunmuş.

"Peki, Demokat Parti deneyini nasıl değerlendiriyorsun? Babanın partinin önderlerinden olması senin 1950-1960 dönemi yönetici elitini yakından tanımana olanak verdi. Gerçekten demokrat olabildiler mi? '1946 ruhu'na gerektiği gibi sahip çıktılar mı?"

— Demokrat Parti ilk tecrübeydi demokrasi konusunda, onun geldiği noktaya bakmak lazım. 1950'den önce rejim neydi, 1950'den sonraki neydi, bu ikisinin mukayesesini yapmak lazım. Bu mukayeseyi yaptığımız zaman Demokrat Parti dönemi daha hür bir dönem olarak göz-

üküyor. En azından, bir kere sandıktan çıkmış bir rejimdir. Evet, sandıktan çıkmak yeterli değil ama, herhalde çok önemli bir faktörüdür demokrasinin. O dönemi ben tam siyasetin içinde olarak yaşamadım. Şimdi, bugünkü şartlar içinde dönüp baktığım vakit, demokrasi mefhumuna ters düşen bazı davranışları, elbette ki görüyorum. Fakat bunun sadece bir siyasi sorumluluk yarattığına inanıyorum. Darbeyi gerektiren bir durum olduğuna da hiçbir zaman inanmadım ve inanmıyorum. Çünkü seçimlere daha bir sene var. Seçimlerin yapılmayacağını iddia etmek de mümkün değil. Bu seçimlerin yapılması beklenseydi, Türkiye çok daha uygun ve yumuşak bir şekilde bir iktidar değişikliğine ya geçecekti, veyahut iktidar değişikliği olmasa dahi, diyecektik ki, eh halk bunu istemiş, demek ki razı bu sisteme... Ve böylece, sarsıntısız bir şekilde rejim devam edecekti.

Nedir sonra Demokrat Parti'ye atfedilen? İşte bu Tahkikat Komisyonu'nun kurulmuş olması, gazetelerin, sıkıyönetim içinde kapatılmış olmaları filan... 1960'dan sonra getirilen sistem, yeni seçimlere kadar, çok daha kötü bir sistemdi. Sadece gazeteleri kapatmakla kalmamış —yine kapatılmış gazeteler—, politikacıları hapse atmış, adamları idam etmiş, çok acılı bir sistem getirmiş. Halbuki böyle büyük bir sarsıntıya gerek yoktu. Demokrat Parti'nin yaptıkları bir siyasi sorumluluk doğurur. Yani, *'Anayasa çiğnenmiştir efendim'* gibi, politikacıları 146/1'den yargılamaya lüzum yok. Bence iktidarların siyasi sorumluluğu vardır, bunun da cezası seçimle verilir. Dışardan müdahaleye lüzum yoktur ve onun getirdiği sistem de, hiçbir zaman, daha iyi bir sistem olmamıştır. İşte Türkiye ilk defa 60'da denemiş bunu, sonra bir daha denemiş, sonra bir daha denemiş... Her seferinde, getirilen sistemin, tenkit edilen sistemden daha iyi olmadığı da görülmüş...

Şimdi daha önce söylediğime dönmek istiyorum: Niye demokrasi fikri bir türlü yerleşemiyor? 27 Mayıs'ta bir askeri müdahale olunca, getirdiği Anayasa'yla, seçim sistemiyle, sol buna sahiplenmiş ve halkın bir bölümünde, müdahaleler sevinçle karşılanabilir, siyasi iktidarlar da hata yaptığında, bunun müeyyidesi müdahaledir gibi bir fikir yerleşmiş. Daha sonra 12 Mart dönemini görüyoruz. Aynı şey. Bana göre müdahaleyi gerektiren hiçbir durum yok. Ne terör geniş boyutlara ulaşmış, ne demokrasi aleyhtarı bir durum var. Hiçbir şey yokken, o alınan dersten, 27 Mayıs'tan alınan dersin devamı olarak orduda birtakım kaynaşmalar meydana gelmiş. Ve aşağıyı bastırmak için yukarının müdahalesi. Tabii yukarının da birtakım iktidar hevesleri olabilir... Şimdi 12 Mart olduğu vakitki gazeteleri açıp bakmak lazım. Yine sol 12 Mart'ı sevinçle karşılamış. Yanıldığı için. Zannetmiş ki, o hazırlanan aşağı grup bu harekete hakim oldu. Çünkü düşen de *Demirel*'dir, yani Adalet Partisi, *'Demek ki bu sol bir harekettir'* diye sevinçle karşılamış müdahaleyi. Sonra bakmış ki hadise böyle değil, tersine düşmüş, bu sefer 12 Mart'ın aleyhine muazzam neşriyat yapmış. Ama sonuçta, o 12 Mart döneminden sonra da demokrasi fikri için bir mücadele olmamış. 12 Mart bitmiş, karşılıklı suçlamalar başlamış; yok sen bıraktın da, şapkanı aldın gittin, işte ben karşı çıktım vs...

Demokrasi fikri, demokrasi için savunulmamış, birtakım siyasi gayeler güdülmüş...

Şimdi ilk defa 12 Eylül, bütün siyasi partilere karşı bir hareket olarak meydana çıktığı için, partilere, siyasetçilere, siyasete karşı bir hareket olarak çıktığı için; 12 Eylül sonrasında, serbest tartışma dönemi başladığında, zannediyorum ilk defa, hem sağ, hem sol (bugünkü partilerden bahsetmiyorum ama, bugün parlamentoda olmayan partilerden bahsediyorum) partiler, bir gün parlamentoya girme imkânları doğarsa, açık şekilde demokrasi fikrini, demokrasi için savunacaklardır. Biz şöyle ezildik, böyle ezildik diyerek siyasi avantaj toplamak şeklinde değil, demokrasinin ne kadar önemli olduğunu anlatmak için, zannediyorum geniş kampanyalar açılacaktır. Bugün için bu mümkün değil, ama yarın mümkün olacaktır. Çünkü o zaman da düşünülüyordu ki 27 Mayıs hakkında konuşulamaz, 12 Mart hakkında konuşulamaz... Konuşulmuştur, hem de en acı şekilde konuşulmuştur. 12 Eylül'den sonra da, belirli bir zaman geçince, bütün olaylar tartışılacaktır. Bu hadiseden yıpranan kitleler vardır, bunlar hadiseyi anlatacaklardır. Bence çok değişik bir şekilde, Türk insanına demokrasinin önemini, demokrasi mücadelesinin gerekliliği olarak anlatacaklardır. Bu dönemden kazançlı çıkmadığına halk inandırılacaktır tahmin ediyorum...

"Demirel'le görüştün sabahleyin. Merak ettiğim için soruyorum. O, kendi döneminde, demokrasiye yeterince sahip çıkılmadı gibisine bir değerlendirme yapıyor mu? Yani bundan sonrası için demokrasiye başka türlü sahip çıkılmak gerekir gibisine... Gerçi Demirel'in önemli yaklaşımları vardı; işte 'sokaklar yürümekle aşınmaz' gibi; yani siyasi gösteriye karşı değildi. Ama bunu gerçekten demokrasiye inandığı için mi yapıyordu? Ve şunu da görüyor muydu? İşte çocuklar sokağa dökülüyor, sokak silahı getiriyor, silah müdahaleyi getiriyor ve olaylar aslında Demirel'in de istemediği bir noktaya gidiyor..."

— Bence Süleyman bey, çok değişik bir tarzda bakacaktır. Eğer bir gün politikaya gelirse, elbette ki demokrasinin önemini vurgulayarak hadiseye girecektir tahmin ediyorum. Ve her şeyin başının demokrasi olduğunu söyleye söyleye ilerleyecektir.

Çünkü bana söylediği kadarıyla, daha önceki sohbetlerimizden edindiğim intibaya göre; şimdiye kadar hep memleketin imarıyla, inşasıyla, ekonomik kalkınmasıyla uğraştık, bu demokrasinin önemini yeterince vurgulayamadık görüşünde. Tahmin ediyorum, bundan sonraki mücadelesinde, demokrasinin önemini, hürriyetlerin önemini vurgulayarak hadiseye girecektir. Önceki sohbetlerimizde de zaman zaman söylemiştir ama, bir bayrak gibi hürriyet fikrini, demokrasi fikrini savunmamıştır. Şu anda, zannediyorum düşüncesi dediğim gibi. İlerideki yıllarda bunların önemini vurgulayacak. Onun dediği şu: *'Hürriyet, güvenlik ve refah birarada gider. Yani birine kavuşmak için diğerinden vazgeçmek gerekmez.'* Kardeşim ben senin hürriyetini elinden alıyorum ama, sana ekmek veriyorum. Bu benim kabul edemeyeceğim bir şey. Yahut hürriyetini elinden alıyorum, güvenlik veriyorum. Hayır! Batı, hürriyet, refah ve güvenliği birarada gerçekleştirmiştir. Bu üç unsuru birbirinden ayırmak mümkün değildir fikri, temel bir düşünce olarak, devamlı ifade ettiği bir fikir Süleyman beyin..

"Peki, demokratik bir düzen içinde, çeşitli kesimlerin görüşlerini dile getirmek, çıkarlarını savunmak için oluşan baskı grupları konusunda ne düşünüyorsun? Bunların yararı yok mu? Yasaklanmaları doğru mu?"

— Bence, mesela, *'işsiz kalan gençleri koruma derneği'* diyelim, kurulur da sadece bu amaçla faaliyet gösterirse, yasak olmaması lazım.

Ama eskiden neydi? Amaç başka, faaliyet başka yönde cereyan ediyordu. Şimdi bana göre, diyelim *'işsiz kalan gençleri koruma cemiyeti'*, yahut *'af cemiyetleri'*; eğer kurulursa ve amaçlarıyla faaliyetleri birbiriyle uyum sağlarsa, bugünkü Anayasa'nın çerçevesinde yasaklanmamaları lazım.

Bugünkü sıkıyönetim dönemini söylemiyorum tabii. Sıkıyönetim döneminde, tam olarak ne yasak, ne yasak değil, bunu ayırdetmek çok güç. Ama Türkiye normal düzene kavuşursa, af dernekleri kurulabilir bence, işsizler için dernekler kurulabilir. Veyahut tüketiciyi koruma dernekleri kurulabilir... Tüketici eğitilebilir. Buna mani bir hal görmüyorum ve faydalıdır bu tür baskı grupları.

Yalnız bu tip baskı gruplarının siyasete dönüşmemesi lazım, yani Türkiye'de belirli bir amaç için, o doğrultuda faaliyet göstermesi lazım. Bizde hemen siyasete geçiyordu bu tip baskı grupları. Yine de geçebilir; aslında bunun çizgisini ayırmak çok zor...

"Aslında, tanım olarak baktığın zaman, baskı grubu ister istemez siyasetle uğraşması gereken bir oluşum değil midir? Niye oluşur bir baskı grubu? Siyasi iktidardan kendi çıkarları doğrultusunda birtakım yararlar sağlayabilmek için. O yönde bir baskı icra edebilmek için. Yani ister istemez siyasidir."

— Ama bunlar hiç alâkası olmayan biçimde işliyor. Mesela efendim, Anayasa'nın şu maddesi değişsin diye ortaya çıkıyorlardı. Yahut Türk Ceza Kanunu'nun şu maddesine karşıyız... Efendim Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulsun, kurulmasın... İşçi kuruluşlarıysa sözkonusu kuruluşlar, bu tür istekler dolaylı olarak işçiyle alâkalıdır diyorlardı. Bana göre değildi... Bu tam siyaset yapmaktı. Esasen objektif şekilde baktığın vakit, fevkalâde kolayca anlaşılır, hangisi siyasettir, hangisi değildir.

Çok iyi niyetle hareket etmek lazım burada. Belirli bir iktidar var; o iktidarı yıpratmak için, yok işte işsizlikten cayır cayır yanıyoruz, işte para politikasına hayır, IMF'ye karşıyız falan gibi bir mücadele yapıldığında derhal değişik boyutlar kazanıyor.

Zannediyorum ki, bir derneğin başındaki insanın maksadı, gerçekten derneğinin insanını korumaksa, başarılı olabilir. Yani siyasete bulaşmadan, girmeden, sadece amaçlar çerçevesinde kalarak haklarını savunabilir ve hiç de tepkiyle karşılaşmayabilir. Ama ne yapıyorlar? Bu derneği basamak yaparak siyasette birtakım gayeler, birtakım hedefler arıyorlar; ondan dolayı dernekleri sonuçsuz oluyor...

Mamafih sıkıyönetim kalktıktan sonra bu tip dernekler kurulur, siyasetle de meşgul olurlar yine. Bunları kontrol altına alabilmek çok zor. Dediğin gibi, siyasetle de çok yakın ilişkili... Bir miting biraz kalabalık olsa, gazeteler de haberi biraz büyük verse, onu düzenleyen dernek siyaseti etkileyen bir grup olarak ortaya çıkacak. Özel okullarla ilgili olarak mesela, Fransa'da büyük mitingler düzenlendi... Eh ne oluyor? İktidarı bir manada sarsmış oluyor; işte sana siyaset yapmış oluyor. Bunun ölçüsünü koymak çok zor. Ama onun gerekçesi vardır, ben niçin miting yapıyorum, özel okulu korumak için... Çok yakından ilişkili. Bunu savunabilir ve bundan sonra, bu Anayasa olsa dahi, bence böyle dernekler kurulabilir. Tahmin ediyorum kurulacaktır da...

"Ve kurulması gereklidir..."

— Evet, kurulması gereklidir. Ama dediğim gibi, eskiden yaşadığımız hadiselerdeki gibi değil. Eskiden yüzde yüz kendisiyle alâkası olmadığı halde, tamamen siyaset yapıyordu. Kendisiyle yüzde yüz irtibatı yok... Yani adam, diyelim ki af'la ortaya çıkmıyor. Çok değişik bir konuyla ortaya çıkıyor. Sözgelimi af için kurulmuş bir dernek düşünelim. 141, 142. maddeler, 163. madde kaldırılsın diye kampanya yapıyor. Eh, dolaylı ilişki kurmak mümkün, çünkü fikir suçundan yatanlar da vardır, vs... İlişki kurmak mümkün ama bu, bence dolaylı bir ilişki... Af çıksın! Onu tamamen insanî açıdan sunmak başka, siyasi açıdan sunmak başka. Ve nitekim ne oluyordu sonra? Dernek ikiye bölünüyordu. O kadar siyasete girmiştik ki... Menfaatse müşterek menfaatleri savunmak gerekir. Oysa aynı fikrin bir sağ savunucusu çıkıyordu, bir sol savunucusu oluyordu. Ben buna karşıyım...

ŞİRİN TEKELİ

Nazlı Ilıcak: Demokrasi fikri demokrasi için savunulmamıştır.

Demokrasiyi es geçen içi boş kavramlar

AYDIN KÖYMEN

İlericilik, yurtseverlik Osmanlı'nın son dönemlerinden, ama asıl Cumhuriyet'ten bu yana, Türkiye'nin siyasal hayatında en çok kullanılan kavramlar olmuştur. İttihat ve Terakki, Cumhuriyet Halk Partisi ilerici siyasal örgütlenmelerdir. 27 Mayıs, ilerici ve yurtseverlerin gerçekleştirdiği bir *"devrim"*dir. Hattâ sosyalist hareket bile kendini tanımlarken, ilerici ve yurtsever nitelemelerini diğer nitelemelerin önünde tutmakta sakınca görmemiştir. İş böyle olunca, doğal olarak karşıt siyasal görüşleri tanımlamak için de bir kavrama gereksinim duyulmuş ve *gerici* kavramı türetilmiştir. Buna göre de Hürriyet ve İtilâf, Serbest Fırka, Demokrat Parti, Adalet Partisi gerici siyasal hareketler olarak tanımlanmışlardır. Ancak işin tuhaf tarafı, bu kavramların neleri içerdiği, sınırlarının ne olduğu üzerinde pek durulmamış olmasıdır. Örneğin, ilericilik Cumhuriyet'ten yana olma anlamında mıdır? Sanmıyorum, çünkü *Atatürk*'ün en yakın arkadaşına bizzat kurdurduğu Serbest Fırka'nın, sonraları Demokrat Parti'nin, Adalet Partisi'nin Cumhuriyet'e karşı olduklarını söylemek herhalde pek ciddiye alınamaz. Acaba ilericilik sanayileşmeden, ekonomik kalkınmadan yana olmak anlamında mı kullanılmıştır? Eğer öyleyse, bir *Menderes*'in, bir *Demirel*'in de bu kavram çerçevesinde tanımlanmaması için hiçbir neden yoktur. Yoksa ilericilik, burjuvaziye karşı emekçi sınıflardan yana olma anlamına mı gelmektedir? Böyleyse, sosyalistlerin ilerici diye nitelendirilmelerini anlamak kolaydır. Fakat, bunun yanında, yıllar yılı devlet olanaklarını seferber ederek bir burjuvazi yaratmaya çabalayan İttihat ve Terakki'yi, Cumhuriyet Halk Partisi'ni ilerici olarak kabullenmek bir o kadar zordur. Topyekûn bir düzen değişikliğinden yana olmak mıdır ilericilik? Cevap *"evet"*se, sosyalistler burada da hakediyorlar bu nitelemeyi. Ama İttihat ve Terakki, Cumhuriyet Halk Partisi yine açıkta kalıyorlar. Belki de ilerici-gerici ayrımı, din karşısındaki tutumu belirlemek amacıyla kullanılıyor. O zaman *"niye"* diye takılıyor insanın kafasına. Çünkü bu farklılığı belirlemek için çok daha net kavramlar kullanmak olası.

Ya yurtseverlik?

Görüldüğü gibi toplumsal-siyasal pratik gözönüne alındığında, ilericilik, belirsiz, yetersiz bir kavram olmanın ötesine pek geçmiyor. Buna karşılık yurtseverlik, bizzat kavramı oluşturan kelimelerin netliğinden ötürü, neyin kastedildiğini anlamak açısından biraz daha kolaylık sağlayan bir kavram. Ama Türkiye'de bu kavramın da içerdiğinin çok ötesinde anlamlar yüklenilerek kullanıldığını sanıyorum. Yurtsever, ülkesini herşeyden çok seven, ülkesi için her türlü fedakârlığı göze alan demek herhalde. Ama bunu kabul edince, işler bir hayli karışıyor. *Cemal Gürsel* yurtsever, *Adnan Menderes* vatan haini, Cumhuriyet Halk Partisi yurtsever, Demokrat Parti vatan haini, sosyalistler yurtsever, onların dışındakiler vatan haini... Olacak şey mi? Yurtseverliği ayırıcı bir vasıf olarak kendi tekellerinde görenlerin ve bunu toplumun kendilerini tercih etmesi için bir ön nitelik olarak sunanların dikkatli olmaları gerekir. *Napolyon*'un, *Mussolini*'nin, *Hitler*'in yurtsever olmadıkları iddia edilebilir mi? Yok eğer yurtseverlik, anti-emperyalist olma anlamında kullanılıyorsa, o zaman buna gerek yoktur. Çünkü ortada anti-emperyalist gibi oldukça somut bir kavram varken, bir ikinciyi onun yerine ikame etmeye çalışmak, kafa karıştırmaktan başka bir işe yaramaz.

Buraya kadar söylediklerimin bazı insanların sabırlarını taşırdığını görür gibi oluyorum. Ancak, ilerici-gerici, yurtsever-vatan haini gibi nitelemelerin son derece sübjektif, herkesin herkese karşı herzaman kullanabileceği nitelemeler olduğu bir gerçek. Bunu kavrarsak diyorum, belki toplumsal-siyasal tarihimizi bu kavramlar yardımıyla açıklamaktan vazgeçer ve daha objektif değerlendirmeler yapma olanağına kavuşabiliriz. Eğer, örneğin, bir on yıl sonra yeni bir askerî müdahaleyle karşılaşmak istemiyorsak, Türkiye'de daha özgür, daha demokratik bir ortamın kalıcı bir biçimde yerleşmesine katkıda bulunmak istiyorsak bunu yapmak mecburiyetindeyiz. Türkiye'nin önümüzdeki dönem toplumsal gelişmesi, bu kavramlara tanıdığımız öncelikten vazgeçip vazgeçmememize yakından bağlı.

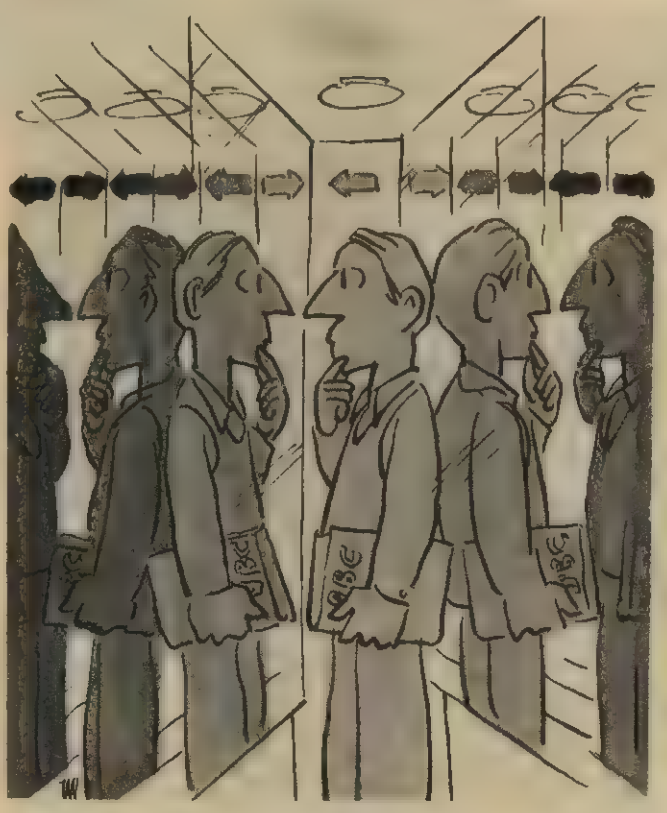

Ortak özellikler

Türkiye'de hangi siyasi hareketler, ilericilik ve yurtseverliği, kendi haklılıklarının, doğruluklarının kanıtı olarak kendilerine yakıştırmışlardır? Giderek hangi siyasî ideolojiler bu kavramlarla tanımlanır olmuşlardır? Jön Türkler, İttihat ve Terakki, Cumhuriyet Halk Partisi, 27 Mayısçılar ve günümüzde SODEP (mi?) Türkiye'de ilerici, yurtsever hareketin halkalarını oluştururlar. 1930'lardaki *Kadro*, 1960 sonrasında *Yön* hareketleri de bazı farklılıklar göstermekle beraber, esas olarak bu genel içinde değerlendirilmelidirler. Buna karşılık, kadroları itibariyle büyük ölçüde ilerici-yurtsever hareket içinden çıkmakla birlikte Demokrat Parti, bu hareketten temelli bir kopmaya tekabül etmektedir. Yukarıda da belirttiğim gibi ilerici-yurtsever kavramları açıklayıcı olmaktan uzak oldukları, sübjektif bir değer ifadesinin ötesine geçemedikleri için, saydığım örgütlenmelerin ideolojilerini ortak özelliklerinden yola çıkarak tanımlamak gerekiyor. Bu ortak özellikler şöyle sıralanabilir:

1- Tüm toplumu denetleyen fakat kendisi toplumun denetimi dışında kalan bir devletin varlığına olan kesin inanç. Kadim ve kerim devlet, devlet ana, devletçilik, devletçi kalkınma yolu, vs.

2- Halk için, halkla beraber ama gerektiğinde -ki bu çok sık gerekir- halka rağmen bir reformculuk anlayışı.

3- Kültürel düzeyde aşırı bir Batıcılık, buna karşın politik ve ekonomik düzeylerde büyük bir batı düşmanlığı.

4- Sınıfsız, imtiyazsız, ortak bir ülkü etrafında örgütlenmiş, tek sesli bir toplum ütopyası.

5- Ekonomik gelişmeyi, sanayileşmeyi toplumsal gelişmenin birinci, belki de tek kriteri olarak gören koyu bir ekonomizm.

6- Her olumsuzluğu, dış güçlerle içerdeki vatan hainlerinin işbirliğine bağlayan, koyu bir *"komplo"* mantığına sahip olma ve buradan giderek içe kapanmayı bile önerme. Türkün Türkden başka dostu yoktur, vs.

7- İçten içe, o yedi düveli titreten, Avrupa'ya boyun eğdiren, güçlü, büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun hasretini çekme.

Şüphesiz, bu ortak ideolojik özellikler, adı geçen örgütlenmelerde daima eşit ağırlıklarla yer almamışlardır. Kimi zaman biri, kimi zaman öteki daha bir ağırlık kazanmış, diğeri ya da diğerleri bir alt motif olarak kalmıştır. Ama tepeden inmecilik, jakobenlik, halkoyuna güvensizlik hakim karakter olarak hepsinde varolagelmiştir. Ne yazık ki, Türkiye'de sosyalist hareket bile zaman zaman ve kimi fraksiyonlarıyla, sıraladığım özelliklerin bazılarını bünyesinde taşımıştır.

İki alıntı

Şimdi, bazılarını kızdırma pahasına da olsa, ilerici ve yurtsever oldukları su götürmez olan, ayrı tarih dönemlerinde etkin olmuş iki politikacı-düşünür'den alıntılar yaparak yazının son sözüne gelmek istiyorum.

1920'den 1950'ye kadar, başbakanlık dahil olmak üzere, Cumhuriyet Halk Partisi içinde görev yapan *Recep Peker*, 1935-1942 yılları arasında üniversitelerde verdiği Devrim Tarihi derslerinde *"Yeryüzünün arılık ve baylık bakımından üstün bir ulusu olan Türkleri..."* diye bir giriş yaptıktan sonra bakın neler söylüyor: *"Hürriyet İnkılabının getirdiği neticelerden birisi de, parlamentarizmdir. Parlamentarizm hürriyet inkılabının getirdiği toplanma ve cemiyet kurmada serbestlik hakkı üzerine birçok siyasal partilerin kuruluşundan doğmuştur... Bu partiler çoğalınca politika işlerini meslek edinmiş birtakım türedi adamlar belirdi ve devletlerin, milletlerin hakları için muayyen prensipleri ileri götürecek bir çalışma yerine, vakit kaybeden gayesiz çarpışan ve birbirini boğazlayan bir didişme başladı... Bu keşmekeş, milletlerin medeni ilerleyişinde, maksada gidişte sürat isteyen bir devirde, idare ve siyasal birliğini bozucu ve hatta körletici fena tesirler yaptı."* (Toplum ve Bilim, Üç Aylık Dergi, Yaz 1983).

Recep Peker'den sonra, 1960'lı yıllarda, bir diğer ilerici-yurtsever *Doğan Avcıoğlu, "Türkiye'miz birkaç yüzyıl önce, yeryüzünün en ileri ülkesiyken, nasıl olmuştur da bugün geri ülkeler arasında sayılmaktadır?"* sorusuna cevap arayarak başladığı *"Türkiye'nin Düzeni"* adlı kitabında, *Recep Peker*'in ruhunu şöyle şadediyor: *"Türkiye'de genel oyun işleyişi, toplumsal yapı dolayısıyle, bekleyen sonuçları vermekten çok uzaktır. Bu yapı, ilerici güçlerin, tutucular koalisyonunun kitle üzerinde kurduğu demirperdeyi aşarak iktidara gelmesini güçleştirmektedir. Bu engel aşılsa bile, dava bitmemektedir... Hele düzen değişikliği iddiası toplumsal güçlerin kudretleri, direnme biçimleri ve bunların nasıl etkisiz kılınacağı yolunda kurnazca bir tahlile ve hazırlığa dayanmıyorsa... Çok çabuk hüsranla sonuçlanmaya mahkûmdur."* (Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969).

Ve düşündürdükleri

Artık şapkamızı önümüze koyup düşünme ve karar verme zamanı gelmiştir. Ne istiyoruz? Daha çok üreten ve daha çok tüketen bir toplum mu olmak istiyoruz? Tek sorunumuz *"çarpık"* kapitalistleşmeden ve *"bağımlı"* gelişmeden kurtulmak mı? Veri koşullarda daha çok üretme ve daha çok tüketme dışında hiçbir toplumsal katılım talebimiz yok mu? Kendimizle, kendi kültürel gelişimimizle, sevgilerimiz, hayal gücümüzün genişliğiyle övünmek, onurlanmak yerine, devletimizin gücü, devletimizin itibarıyla mı onurlanmak, övünmek istiyoruz? Karar vermenin zevkli, heyecanlı ama o ölçüde de sıkıntılı sürecini yaşamak yerine, başkalarının bizim için karar vermelerinin rahatlığını mı yaşamak istiyoruz? Çok sesli bir toplum içinde sesimiz kulağa hoş gelmese de özgürce şarkı söylemek yerine, tek sesli bir koroda sesimizin cılızlığını gizlemek mi istiyoruz? Eğer bütün bu soruları *"evet"* diye cevaplandırıyorsak, Türkiye'deki ilerici-gerici, yurtsever-vatan haini sınıflandırmalarını mutlak, doğru sınıflandırmalar olarak kabul etmek ve karşı tarafa küfürler yağdırarak ilerici-yurtsever safları sıklaştırmaktan başka yapacak birşey yoktur. Bakarsınız, bir sabah doğan güneş bu kez *"bizi"* iktidar yapıvermiş... Ama, eğer bu sorular bile sizi dehşete düşürüyor, ben *"geçinmek"* değil, dolu dolu yaşamak istiyorum, kul değil yurttaş olmak istiyorum diyorsanız, size bugüne kadar sunulmuş ilerici-gerici, yurtsever-vatan haini ikilemlerine boşvererek, demokrasiyi birincil toplumsal gelişme kriteri olarak kabul eden yeni bir platformda yeralmak için acele etmeniz gerekir. □

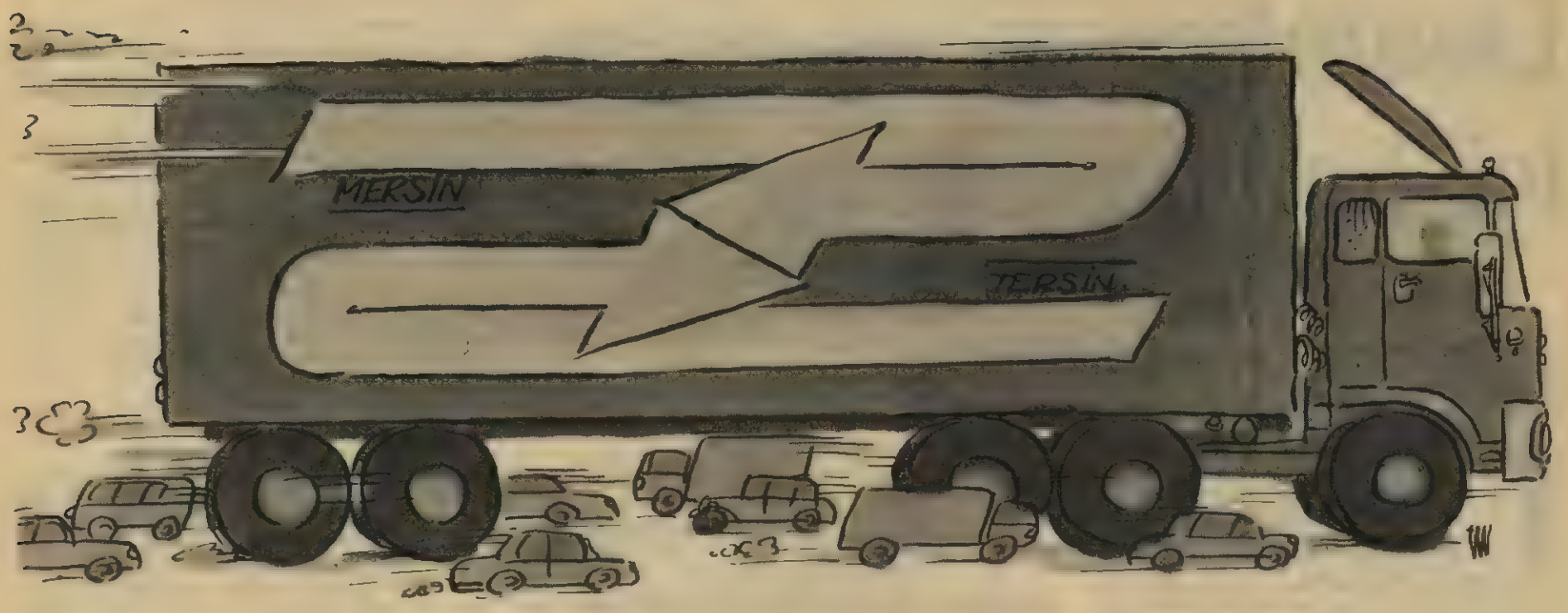

TIR'lı, trans'lı, transit'li bir taşımacılık

SOFU TUĞRUL

TIR denince aklımıza ne gelir?

Sizi bilmem ama, ben önce şehirlerarası yollarda bir heyula gibi adamın üstüne üstüne gelen kamyon kılığındaki yol zebanilerini düşünürüm. Sonra da, bir yol kenarında rastladığım, teneke yığını haline gelmiş fukara bir otomobilin, bu zebanilerden biriyle hafif yollu kucaklaşmış olduğunu...

Ne zaman yola çıkacak olsam korkulu düşümdür TIR'lar... Yetmiş iki buçuk milletin plâkasını taşıyan, bir de önüne arkasına *"long vehicle"* (uzun araç) diye levha asıp, birçok yerde sizin onu sollamanız olanağını ortadan kaldıran ve bazen de bilmem kaç yüz beygir güçlük motorlarına güvenip bizim gariban yollarda hız denemesi yapan TIR'lardan ürkmemek olası mı? TIR'lar ortaya çıkıncaya kadar, tüm yolların *"Ali kıran baş kesen"*i sayılan otobüsler bile, şimdi TIR'ları karşıdan gördükleri zaman, akşam sokağın köşesini dönen babalarını farkettiklerinde suspus olan azgın çocuklara benzediler. Başta E-5 karayolu, tüm yolların hakimi şimdi TIR'lar...

Meğer neymiş de biz bilmezmişiz bu TIR'ları? TIR, yani *"Transport International Routier"*, Türkçesi de uluslararası karayolu taşımacılığı oluyor. TIR filosu tonajı yönünden Avrupa'da ikinci sıradayız. Birinci Bulgaristan... Ama, Bulgaristan'ın kesin tonaj rakamları açıklanmadığı için, bir söylentiye göre, birinci sıradaki ülke Türkiye'ymiş. İster birinci, ister ikinci sırada olalım, karayolu taşımacılığında kulak arkası edilmeyecek bir yerimiz var demek... Sadece yerimiz mi? Türk TIR filosunun, 1983 resmi rakamlarına göre, yurda kazandırdığı döviz tutarı 189 milyon 451 bin 490 dolar. Bu dövizin 173 milyon 317 bin 186 doları Mersin'den girmiş yurda... Ankara'dan 12 milyon 800 bin, İzmir'dense 3 milyon 300 küsur bin dolar... Böylece Mersin'in, transit taşımacılıktaki ağırlığı kendiliğinden ortaya çıkıyor.

★ ★ ★

Mersin'in Uray Caddesi son 10 yılda transit taşımacılığın merkezi haline gelmiş. Çok eski yıllarda, çoğunlukla Beyrut asıllı Hıristiyan Arapların at oynattığı bir ticaret odak yeri olan Uray Caddesi'nde şimdi, *"Falan Transport Ltd."*, *"Filan Nakliyat ve Ticaret A.Ş."*, *"Falanca Uluslararası Nakliyat"* levhalarından geçilmiyor. Mersin Ticaret ve Sanayi Odası'ndan verilen bilgiye göre, transit taşımacılık yapan 452 firma Oda'ya kayıtlı. Yalnız 21.4.1982'de yayınlanan bir yönetmelik önemli kısıtlamalar getirdiği için, yönetmelik koşullarına uyabilen ancak 74 firma bugün için tescilli olarak *"icra-ı ticaret"* edebiliyor görünürde. Yönetmeliğe göre taşımacılık yetki belgesi, (buna C-2 yetki belgesi diyorlar) 200 ton taşıma kapasiteli özmalvarlığı ve ödenmiş 8 milyon TL'lık sermayesi olan gerçek ve tüzel kişilere verilebiliyor.

Ha, bir de başka bir koşul var yönetmelikte: *"T.C. vatandaşı olmak, yüz kızartıcı ve ideolojik bir suçtan ötürü hüküm giymemiş bulunmak."* Yani solculuktan, sağcılıktan ya da bölücülükten hüküm giymişseniz, ömrübillah transit taşımacılık yapamayacak, bu belgeyi alamayacaksınız diyor yönetmelik...

Yönetmelik, yetki belgelerini de tanımlamış. A'dan başlayıp H'ye varan, arada 1,2,3'leri de bulunan yetki belgeleri var. Konumuz sadece C-2 yetki belgesi. Bunun da yönetmelikteki tarifi şöyle: *"Belirli bir zaman tarifesine uymaksızın eşya durumuna göre taşıma yapacaklara verilir."*

Tüm yurtta C-2 belgesine sahip taşımacı sayısı pek fazla sayılmaz. Topu topu 519 firma var. Bu firmaların özmal olarak toplam varlıkları da çekici, yarı-römork ve kamyon olmak üzere, 16 bin dolayında araçtan oluşuyor. Taşıma tonaj kapasitesiyse 187 bin 90 ton... Oysa, Türkiye'nin TIR kapasitesinin 600 bin tonun üzerinde olduğu biliniyor. Bir söylentiye göre de 730 bin ton. *"Peki, resmi tonaj fazlası ne oluyor?"* diye sorduk. *"Tescilli 519 firma bu araçları kiralayarak taşıma kapasitelerini artırıyor"* dediler.

★ ★ ★

Saffet Ulusoy'un Mersin'deki bürosuna, ta Konya, Cihanbeyli'den, o zamanki tanımıyla *"kamyoncu"*, bugünkü ünvanıyla *"transit taşımacı"* olan eski bir arkadaşımla gittik. 8-10 taşımacı toplanmıştı büroda... İçlerinde İskenderun'dan olanlar da vardı. *Saffet* bey İstanbul'daymış. O günlerde, *Uluslararası Nakliyeciler Derneği*'nin genel kurulu toplanıyordu İstanbul'da... Derneğin yıllardır genel başkanı olan *Saffet Ulusoy*'un karşısına bu kez, *Muzaffer Özdağ* grubu *Numan Esin*'i başkan adayı olarak çıkarmış, o da acele gitmiş İstanbul'a.. Zaten ertesi günü de Mersin'deki tüm taşımacılar, kongrede bulunmak için, soluğu İstanbul'da aldılar. Sonra öğrendik, *Saffet* bey yeniden UND'ye başkan seçildi...

Ulusoy deyip de geçemeyiz ayrıca... *Ulusoy*'un uluslararası taşımacılıktaki yerini ve ağırlığını da belirlemek

TIR ve römorku: Bazı transit malları, hem container, hem de yarı römork halde geliyor. Çekicinin yapacağı iş, römorku arkasına bağlamaktan ibaret.

gerek. *"Ulusoy TIR"* ve *"Ulusoy Karadeniz"* diye iki firma var. *Ulusoy TIR*'ın 2560 tonluk taşıma kapasitesini 96 çekici, 114 yarı-römork ve 3 kamyon oluşturuyor. *Ulusoy Karadeniz*'inse kapasitesi 1504 ton. 55 çekici, 55 yarı-römork ve tankerler dahil 20 kamyon da özmalvarlığı. Tüm yurtta, 187 bin tonluk toplam taşıma kapasitesinin, firma başına 360 tonluk bir ortalama getirdiğini düşünürsek, *Ulusoy* firmasının 4000 tonu aşan taşıma kapasitesinin ağırlığını yadsıyamayız kuşkusuz...

Türkiye'de herkes dertli ya, taşımacılar da bir başka dertli. *Saffet Ulusoy*'un bürosunda tatlı tatlı dertleşiyoruz taşımacılarla:

"On yıldır transit taşımacılığı yapıyoruz. Ne bir transit, ne de bir ihracat rejimimiz var. Aslında kısa bir geçmişe sahip bu taşımacılık... Fakat halâ bir transit yasası yok. Bunun eksikliğini, ilgilisi de, yetkilisi de kabul ediyor. Biz de sürekli istiyoruz, sürekli uyarıyoruz ilgilileri. Transit işi başlıbaşına bir olaydır, sorunları çoktur, masa başında verilecek kararlar, çıkarılacak yönetmeliklerle bu iş çözümlenemez, diyoruz. Ama ne fayda? Biz sektör olarak bu yasa çıkarılması işini beceremedik."

Gerçek şu ki, bizdeki bölük pörçük *"mevzuat"*a karşın, ilişkilerimizin çok sıkı olduğu. Örneğin, Irak'ın dört başı mamur bir *"taşımacılık yasası"* var. Onlarınki de çok yeni... 8 Ağustos 1983'te kabul edilen ve Irak Devlet Başkanı *Saddam Hüseyin*'in imzasını taşıyan yasa, yayın tarihinden 6 ay sonra, yani 8 Şubat 1984'te yürürlüğe girmiş. Yasa, kara, deniz, hava ve de nehir taşımcılığında önemli yükümlülükler getirmiş. Yasanın *"mucip sebepler"* bölümünde deniyor ki: *"Bu yasa, kara, nehir, hava ve deniz yoluyla iç ve dış yolcu ve yük taşımacılığını düzenli bir hale koymuş olup, nakliye sözleşmesi yapan tarafların yükümlülük ve sorumluluklarını belirtmiş ve zayıf olan tarafın haklarının korunması amacıyla nakliye sözleşmesine yasal sıfat kazandırmış, halkımızın ve emlakinin ve devlete ait emlakin korunması için belirli hükümler koymuştur.*

Nakliyeciliğin devlet sektörü tarafından yürütülmesi ve yönlendirilmesini bu yasa garanti etmiştir."

Darısı bizim başımıza deyip konumuza dönelim. Bizde ne yapılmış? İthalat yasasının ilgili hükümlerinin yanısıra, 29 Haziran 1980'de *"Karayoluyla uluslararası eşya ve yük taşıma esasları"*nı belirleyen bir kararname çıkarılmış, bir de buna dayanılarak 21 Nisan 1982'de, yukarıda sözü edilen, yönetmelik..

★ ★ ★

Dertleşme sürüyor büroda:

"Ne hikmetse bizde ithalat yasasındaki ilgili hükümler geçerli. Gemiyle gelen ve bizim taşımamız istenen bir mal, sanki ithalat yapılmışçasına işlemlere uğrar. Örneğin, plastik madde gelmiş diyelim. Biz bunu limandan alıp Irak'a götüreceğiz. Hayır efendim!.. Gümrükte bu plastik maddenin 'tahlil'i, gerekli laboratuvar sonucu alınacak. Halbuki bu işlemler, hem zaman kaybına, hem ek bir gidere, hem de asap bozukluğuna neden oluyor. Ayrıca Türk ekonomisine de hiçbir katkısı yok."

Sayın taşımacılar adlarını vermiyorlar nedense...

"Bir başka sorunumuz da tonaj kısıtlaması. 18 tekerlekli, 260 beygir gücünün üstünde (bazan 350 beygir) bir aracın taşıyabileceği en fazla yük 25-26 tonla sınırlanmış. Oysa, diyelim ki bir Kuveyt firmasına ait aynı marka, aynı beygir gücü, aynı tip araç, rahatlıkla 60 ton yükleyebiliyor. Bizde genellikle 10 tonluk araçlar var. Düşünün bir kez, tek şoför, tek araç, tek motor ve 18 teker verine, 6 şoförle 6 araç yola koyulacak, 6 motor çalışacak ve 60 tekerlek dönecek. Neymiş efendim? Yollarımızı korumamız gerekliymiş... Halbuki biz, yurdumuzdaki 70 bin kilometrelik karayolu ağının sadece 1000 kilometrelik bir parkurunu kullanıyoruz. Ya yabancı TIR'lar? Onlar, ikili anlaşmalar gereği, Türkiye'yi bir baştan bir başa, istedikleri tonajla geçiyorlar, hiçbir kısıtlama yok onlara..."

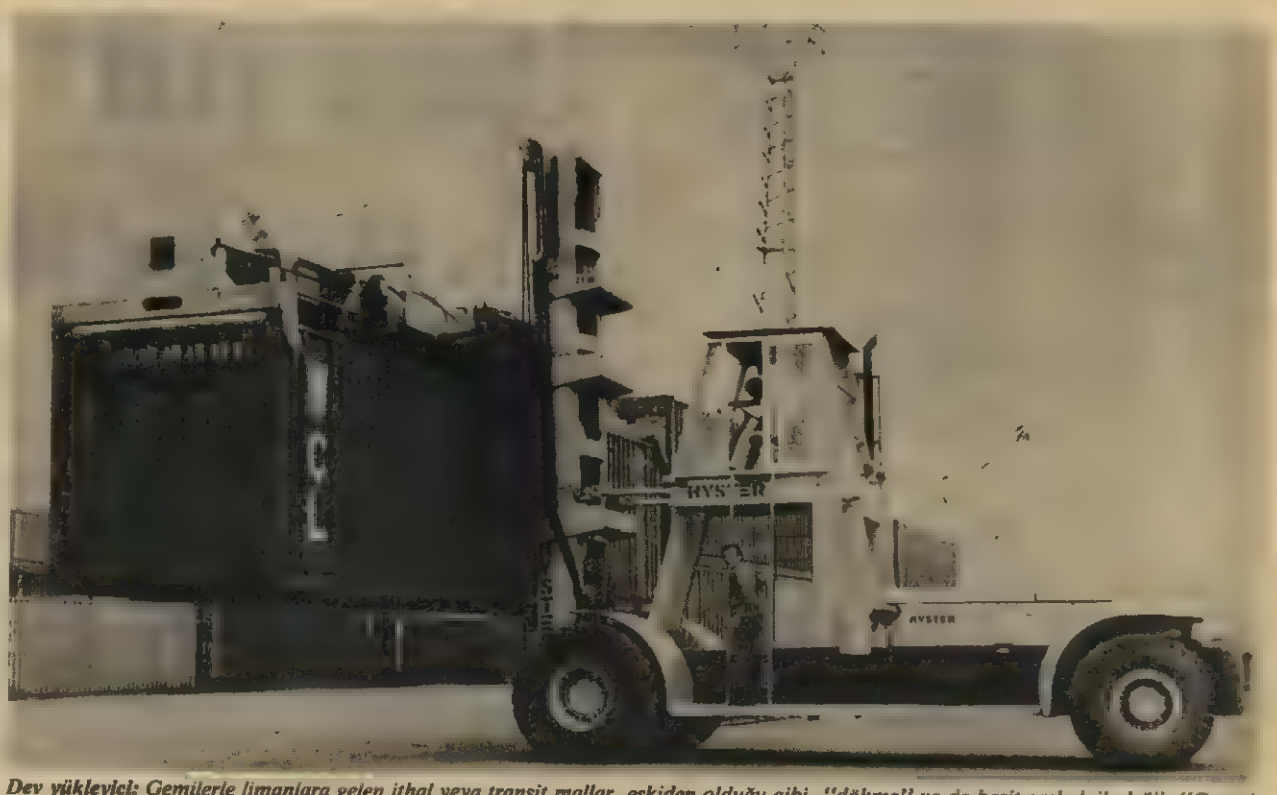

***Dev yükleyici:** Gemilerle limanlara gelen ithal veya transit mallar, eskiden olduğu gibi, "dökme" ya da basit ambalajlı değil. "Container" denilen, 20'şer tonluk, tamamen kapalı, standart bir ambalaj içinde ve blok halinde rıhtıma indiriliyor. Bu bloklar, çekici veya römorkun ölçüsüne göre yapılmış olduğu için, dev bir kaldırıcı v eyükleyici container'ı aracın üstüne oturtuveriyor. Artık mal, taşınmaya hazırdır.*

Burada bir parantez açalım dilerseniz: 23 devletle, çeşitli tarihlerde yapılan ikili anlaşmalar gereğince, bu ülkelere ait TIR'lar yurdumuzdan gelip geçerler, ama bu geçişlerden elde ettiğimiz gelir pek öyle ahım şahım değil. 1983 yılında toplam 11 milyon 131 bin 667 dolar girmiş ülkeye... Bunda en büyük pay, Kapıkule giriş kapısının. 8 milyon 276 bin 362 doları Kapıkule'den giren TIR'lar bırakmış. İpsala gümrük kapısının döviz girdisi 1 milyon 940 bin, Gürbulak'ınsa 915 bin dolar dolayında.

★ ★ ★

Tonaj sınırlaması, dolayısıyla taşıma fiyatlarının artması, liman tarifelerimizin esnek olmayışı, limanlardaki beklemeler, şoförlerin hiçbir mali sorumluluğu yüklenmemesi gibi olumsuz olgular, ufukta bazı kara bulutların belirmesine de yolaçmış. Yavaş yavaş bazı yabancı ihracatçı firmalar Orta veya Uzak Doğu'ya gönderecekleri mallarını, gemi navlunundan biraz fedakârlık yaparak, karayolu taşımacılığının bizden çok daha elverişli ve ucuz olduğu Orta Doğu limanlarına kaydırmaya başlamışlar. Suriye'nin *Lazkiye*, Ürdün'ün *Akabe*, Suudi Arabistan'ın *Damman* ve *Kuveyt* limanları ihracatçı firmalar tarafından seçilir olmuş bugünlerde... Birkaç yıl öncesine kadar Mersin ve İskenderun'un gölgesi bile olamayan bu limanların, kayıtsız ve "adam sende"ci tutumumuz sürdüğü sürece, hızla gelişeceklerine ve ön plana çıkacaklarına kesin gözüyle bakılıyor. O zaman ne olur, koca TIR filomuzun akıbeti ne olur, ilgililer ne biçim bir çabaya düşerler, bilinmez.

Taşımacılığın yetersiz mevzuatında, kanımızca, tek olumlu hüküm var: *Transit olarak gelen malların taşınmasında yabancı bayraklı araçlara izin verilmemesi...* Bu tür taşımacılığı yalnız ve yalnız Türk TIR'ları yapabiliyor. Ama, kendi dışsatım ürünlerimizi, isteyen ülkenin isteyen taşımacısı, gelip Mersin'e, alıp götürüyor. Taşımacılar, bu konuda Türk TIR'larına, hiç değilse, öncelik tanınmasını istiyorlar, savunuyorlar.

Ulusoy'ların bürosunda bunun tartışması yapılırken, İskenderunlu bir taşımacı, anlamlı bir yanıtla, tartışmayı kökünden kesip atıverdi:

"İhracat şimdilerde, mukaddes bir kavram oldu, dokunulmazlığı var. İhraat olsun da nasıl olursa olsun, neye mal olursa olsun diyen zihniyetten haberiniz yok galiba!.."

★ ★ ★

Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri *İbrahim Göktepe*, değişik bir yaklaşımla irdeliyor konuyu:

"Bu sorunlar çözülmezse, 'Ümit burnu yolu' bir gün gelir, keşfedilir. Tüm dünya yeni uğraşlar içinde. Romanya, Tuna nehrini yeni bir kanalla 300 kilometre kısaltıverdi. 8 metre derinliğinde, her tür taşımacılığa elverişli bu yeni kanalla Amsterdam-Karadeniz su yolu 300 kilometre kısaldı. Yakın bir gelecekte, Sovyetlerin Baltık Denizi'ni çeşitli kanallarla Hazar Denizi'ne bağlamaları, bence, aklın almayacağı bir olasılık değil... Neden olmasın? O gün gelince şapkamızı önümüze koyup kara kara düşüneceğimize aklın gerektirdiği tüm önlemleri bugünden almamız yerinde olmaz mı?

Örneğin, yaptıktan sonra yıllar boyu değiştirmeyi düşünmediğimiz, katılaşan liman tarifelerini daha esnek hale getiremez miyiz? Antrepo yetersizliği var, şimdiden önlem alamaz mıyız? Orta Doğu'daki limanların tarifeleriyle bizimkini sürekli izlemek, karşılaştırmak gerek. Bu tarifeleri onlara uydurmak ya da daha düşük tutmak çok mu zor bir iş? Limandaki gereksiz beklemeleri önlemeyi, yükleme-boşaltma işlerini bugünkü halinden en az 2-3 kat hızlandırmayı beceremez miyiz? Bir serbest bölge oluşuyor. Transit taşımacılığı bu olguyla birlikte düşünmek gerek. Bunu gerçekleştirmek için ille de yabancı uzmana mı ihtiyaç var? Transit taşımacılığın gelişmesini, bölge ürünlerinin daha iyi değerlendirilmesiyle bağdaştıran bir yöntem kimsenin aklına gelmez mi?

Biz, geleceğe yönelik önlemlerimizi bugünden alalım da, varsın adamlar 'Ümit Burnu'nu keşfetsinler!.."

★ ★ ★

Bir başka karmaşık konu da, TIR şoförünün beraberinde taşımak zorunda olduğu belgeler... Bu belgeler yüzünden, zaman zaman gerçekten büyük sorunlar çıkıyor sınır kapılarında. Bu belgelerin bir bölümü şoförün kendisine, bir bölümü araca, bir bölümü de taşıdığı mala ait. Deniyor ki, *"Bizde şoförün öğrenim düzeyi belli. Gerçi içlerinde çok titiz, çok dikkatli olanları var ama, yeterli değil. Bazan Habur-Cizre arasındaki 30 kilometre TIR'larla tıkanıp kalıyor. Nedeni de, gümrük girişinde bir iki arabada, bu belgelerle ilgili sorun çıkması."*

***Uray Caddesi:** Transit taşımacılık firmalarının yoğunlaştığı, Mersin'in en eski caddesi ve iş merkezi.*

Merak ettik bu belgeleri... Saptayabildiğimiz kadarıyla şunlar: Ruhsat, çalışma karnesi, triptik karne, taşıt kira sözleşmesi, hamule senedi (buna C.M.R. de diyorlar), pasaport, ehliyet, transit beyannamesi ya da kara manifestosu... En az 8 çeşit belge. Aracın ve taşınan malın türüne ve şoför sayısına göre bu belgelerin sayısı 16-17'yi buluyormus bazan...

★ ★ ★

Söz, dönüp dolaşıp, kazanca, taşıma fiyatlarına, TIR bedellerine gelince, *Saffet Ulusoy*'un bürosu bir anda *"ağlama duvarı"*na dönüşüverdi: *"1982 yılında Mersin - Bağdat taşıma ücreti kilo boşuna 9 liraydı, mazot da 23 lira... Bugün nakliye ücreti 9 lira ama, mazot 100 liranın üstüne çıktı. 1982'de, hatta 83'te, 20 tonluk bir TIR kamyonu Tahran'a 355 bin liraya giderdi. Bugün bu bedel 280 binle 310 bin lira arasında değişiyor. Gene 1982'de Bağdat fiyatı ortalama 220 bin liraydı, bugünse 200 bin... Bu arada mazot 100 lirayı aştı, şoför ücretleri neredeyse iki katına yaklaştı, 55 bin liraya alınan bir çift lastik bugün 170 bin lira. Bir treyler 9-10 milyon liraya alınabiliyordu, bugün 25-30 milyon verdiğinizde adam başını çevirip geçiyor. Hangi birini sayalım? Bu kadar parayı bağlamaya değer mi bu kazanç? Bankaya yatırsak bu parayı, şu kadar faiz alırız. Ama bir kere, 'işimiz bu' demişiz, ayrılamıyoruz bir türlü..."*

Bir de resmi rakamlar var elimizde... Yönetmelik, *"taşıma ücretleri serbest olarak belirlenir"* deyip taşımacıları özgür bırakmış. Onlar da fiyatları gönüllerince belirleyip taşımalarını yapmışlar. 1983 yılının, kazanç yönünden 82'den daha kötü olduğunu öne süren taşımacıların bu savını, resmi rakamlar kanıtlamıyor. Bir kez, kilometrede ton başına 70 kuruşluk bir artış var 83'te. Ayrıca, Asya ve Avrupa ortalama taşıma fiyatları da, konuyu yakından bilenlere göre pek düşük sayılmaz. Şöyle:

1982 yılında ortalama fiyat, beher kilometrede ton başına 8.24 TL. 1983 yılındaysa kilometre/ton fiyatı 8.94 TL. Asya için kilometre/ton ortalama fiyat 7.51 TL. Avrupa için 10.37 TL.

★ ★ ★

Velhasıl, bir acaip kent olmuş Mersin... Her şeyin ölçü birimi teke indirgenmiş: Para... Bunalımlı yılların öncesinde, yıllar önce, Orta Doğu'nun Paris'i dedikleri Beyrut'ta benzer bir durumu gözlemiş ve o zaman çok yadırgamıştım bunu. Bir süredir Mersin'de de yerleşmeye başlayan bu garip para tutkusu, kanımca, Mersin'in tek çirkinliği... Bir kente o kadar para girer, bu para parmakla sayılacak kadar az kişinin elinde toplanır, yatırımcı istenci de (ve belki olanakları da) çok sınırlı olursa, adam parayı nereye, nasıl harcayacağını şaşırır ve de *"Soli"* gibi, *"Babil Sitesi"* gibi lüks, son derece lüks yerleşim merkezlerinin içinde buluverir kendini... Para bolluğu, bir kesimi, eskilerin *"İşba hali"* dedikleri bir doyuma ulaştırırken, bir kesimi de, kente giren bu para akımından olabildiğince en büyük payı koparmaya yöneltir, bu hırsı körükler. Böyle olunca da, mahalle kahvesinden Babil Sitesi'ne, Mezitli'deki portakal bahçesinden kebapçı dükkânına kadar konuşulan, tartışılan, kavga verilen tek konu çıkar ortaya: Para!..

Bunun dışında Mersin gerçekten güzel kenttir, hatta tüm kıyı kentlerimizin en güzeli... Hele, Mersin-Silifke yolu, bir insan ömrünün çok seyrek tanık olabileceği *"en güzel"*lerin başta gelenidir bence...

Tüm yaşamımda yolculuk yaparken, bitmesini istemediğim tek yol olmuştur Mersin-Silifke yolu. Oysa ki, insanoğlu doğal olarak, içgüdüsel bir dürtüyle yolculuğa çıkarken yolun biran önce sona ermesini ve gideceği yere biran önce varmasını ister. Bu istemin aksini, yalnız Mersin-Silifke yolculuğu yaparken duymuşumdur. Çok eski yıllarda, 85 kilometrelik yol 9-10 saatte aşılırken de aynı duyguyla dolmuş, o tarifsiz güzelliği, çocuk kafamda sindire sindire, tek ayrıntıyı bile kaçırmadan yaşamaya çalışmışımdır. *"Neydi o günler..."* diye başlayan bir yazın gösterisi yapmayacağım ama, 85 kilometreyi 45 dakikaya indiren uygarlığa da iki tümceyle sitem etmeden duramayacağım...

Mavinin, lacivertten firuzeye kadar alabildiğine cümbüşünü, bu renk cümbüşünün bazan nazlı, bazan vahşi, bazan uysal, akıl almaz kıvrılışlarla toprağa sokuluşunu, aslında denizin toprakla özlem gideren coşkulu kucaklaşmasını, tümüyle bodur, tıknaz bir bitki örtüsünün denizin rengiyle yarattığı armoniyi, tüm bu doyumsuz güzelliği yaşama, duyma, görme sevincini 45 dakikayla sınırlamak haksızlık değil de, nedir? *"Göz açıp kapayıncaya kadar"* özdeyişiyle tanımlanan, o, çok kısa sürenin, Mersin-Silifke yolunda gerçek ifadesini bulduğu inancındayım ben.. Açık gözünüzü kapadığınız anda, zaten Silifke'desinizdir.

Ama ne gam? Böylesine bir *"madde"* pisliği içinde bu kadarı bile yetiyor insana, bu kadarı bile arındırıyor kişiyi!..□

İşin püf noktası ekonomi mi?

İnsanların karınlarının daha tok ve sırtlarının daha pek olması elbette toplumsal dönüşümün hedeflerinin bir tanesidir. Ama sorun sadece maddi yaşam koşulu seviyesinde konursa, insanların toplumsal bir dönüşüm olmadan da bir ölçüde karınlarını doyurabileceği söylenebilir. Zaten alternatif olmayı, "iktisat politikasına alternatif olmak" olarak anlayan yaklaşımın iktidar olursa "düzeni idare edici" bir yaklaşıma rahatlıkla kayabilmesinin nedenleri arasında bu da yatmaktadır.

AHMET İNSEL

Yeni Gündem'in ilk dört sayısında, alternatif yaklaşım önerileri içeren epey yazı çıktı. Yalnız bunların büyük çoğunluğu, alternatif sorununu iktisat politikaları içine hapsetmeleriyle dikkati çekiyorlar. Örneğin SODEP VE HP'ye yöneltilen ve "Alternatif Üzerine" başlığıyla verilen altı sorunun hepsi iktisat politikalarıyla ilgili. Hatta bu konuda eleştirel bir tavır alan Bilsay Kuruç'un yazısı bile, bir yerde, iktisat alanı dışına açılmakta zorluk çekiyor.

Benim için düşündürücü olan, birkaç yıl önce, Turgut Özal'ın temsil ettiği iktisat politikalarına alternatif iktisat politikaları üretmek için ortaya çıkan bir eğilimin, zaman içinde kendini sadece alternatif olarak sunması oldu.

Yeni Gündem'de bu konu etrafında çıkan yazılar içinde dikkatimi en çok, arkadaşım Seyfettin Gürsel'in "Yaşasın Piyasa" başlıklı kısa yazısı çekti. Yeni bir arayış içinde, somut toplumsal örgütlenme teklifleri getiren ve bunu pek kapalı laflar ardına gizlemeyen bir yazı. Seyfettin Gürsel yazıyı yazarken amacının bir ölçüde kışkırtmak olduğunu söylüyor. "Beyt-ül malın" çıkarlarını savunmayı sol politikayla yıllardır bir tutmuş olanları, "Yaşasın Piyasa" yazısı elbette kışkırtmıştır. Genç bir taşra savcısı heyecanıyla, "eskiden solcu olup da şimdi liberal ekonomiyi savunanlar" dosyasına "kale gibi" bir belge daha ilave etmişlerdir kimi yazarlarımız. "Yaşasın Piyasa" yazısının bu kışkırtıcılığı, Türkiye'de tabu olmuş kimi simgeleri yıkabiliyorsa, bence başarılı bir adım atıyordur.

Ama yazı sadece kışkırtıcı olmak iddiasında değil. Solun mümkün bir alternatif olabilmesi için gerekli olduğunu iddia ettiği bir toplumsal örgütlenme projesini de kaba hatlarıyla sunuyor. Beni de bu projenin dayandığı varsayımlar kışkırttı.

İlk önce Seyfettin Gürsel'in açıkça bahsettiği, benzer tavırlar alan başka yazarların da zımnen kullandıkları piyasa kavramını ele almak gerekiyor. Seyfettin Gürsel yazısında, piyasa ile piyasa ekonomisini isteyerek veya istemeyerek eşanlamlı olarak kullanıyor gibi geldi bana. Halbuki piyasa ve pazar kelimelerini iki ayrı seviyede ele almak gerek. Birincisi, üretici ve aracıların mallarını alıcılara sundukları somut alanlar, yani pazarlar. Bu somut pazarların organizasyonu loncalar denetiminde, devlet denetiminde olabiliyor. Geçmişte bunun anlamlı örnekleri çok. İlkel tabir edilen toplumlarda da bu pazarlar genellikle gelenekler, örneğin "hibe" ve "karşı-hibe" ilişkileri içinde varolabiliyorlar. Veya Seyfettin Gürsel'in yazısında tanımladığı şekilde, özerk üretici ve tüketicilerin karşılıklı ilişkileri çerçevesinde oluşabiliyorlar. Bu sonunculara örnek, kapitalist toplumlarda varolan pazarlar. Dolayısıyla bu somut pazarları sadece ve sadece *özerk* üretici ve tüketicilerin karşılaştıkları alanlar olarak tanımlamak yanlış. Eğer bu tanımda ısrar ediliyorsa, kapitalizm öncesinde özerk olmayan ve çoğunluğu oluşturan mal mübadelesinin somut alanlarına pazardan başka bir ad bulmak gerekir.

Seyfettin Gürsel'in yazısındaki karışıklık da sanırım bir ölçüde buradan kaynaklanıyor. "Piyasa çok sayıda özerk meta üreticisinin ve tüketicisinin karşılıklı ilişkileri çerçevesinde oluşmuş bir kurumdur. *Dolayısıyla*, üretim tarzlarına göre aşkın bir niteliği vardır" diyor. Ben kapitalizm öncesinde, "denizaşırı ticaret" veya "uzun mesafeli ticaret" dışında, o da bir dereceye kadar, özerk pazarlar bilmiyorum. Bu sadece tarihçi tartışması değil. Seyfettin Gürsel yazısında haklı olarak tarihe dayanarak gelecek için perspektif önerileri sunmak çabasında olduğu ölçüde, bu tartışmanın siyasal bir boyut alması kaçınılmaz.

Yazıda tanımlanan piyasa kavramı sanırım kelimenin ikinci anlamı. Yani, soyut, genelliği olan "piyasa". İstanbul piyasası, Avrupa piyasası, tütün piyasası gibi.. Bunların da illâ özerk üretici ve tüketicilerden geçmişte oluştuğunu söylemek yanlış olur.

O zaman geriye "piyasa ekonomisi" kavramı kalıyor. Toplumun bütününe şamil, ekonomi alanı içinde kendi kendine düzenleme mekanizmalarının çalıştığı, siyasal iktidardan görece özerk "piyasa ekonomisi". Bu ise sadece kapitalist topluma özgü bir olgu. Hatta Karl Polanyi'nin, maalesef Türkçeye daha çevrilmemiş "Büyük Dönüşüm" adlı kitabında belirttiği gibi, "pazar ekonomisinin" anavatanı İngiltere'de bile oldukça geç yerleşmiş bir *düzen*.

Dolayısıyla, "piyasa'nın üretim tarzlarına göre aşkın" bir niteliği olması varsayımı, eğer yazıda belirtilen piyasa ekonomisi tanımı kullanılıyorsa, yanlış. Yok eğer, piyasa kavramıyla, özerk olan veya olmayan somut alanlar kastediliyorsa, bunun üretim tarzlarına göre aşkın bir niteliği olduğunu söylemek, insanların her zaman karşılıklı ilişkiler içinde olduklarını bir kez daha tekrarlamaktan başka bir anlam ifade etmiyor.

İkinci nokta, piyasanın, yani piyasa ekonomisinin, eğer servet bölüşümü adaletli olursa, gelir bölüşümünü sağlayacak en uygun mekanizma olduğu hususu. Bu iktisat kuramı açısından doğru. Ne var ki, Seyfettin Gürsel'in amacı iktisat kuramı alternatifi üretmek değil. Kaldı ki bu zaten epeydir varolan bir iktisat kuramı.

Seyfettin Gürsel'in kendisinin de haklı olarak belirttiği gibi, amacı iktidar olabilir bir alternatif hareketin oluşumu üzerine fikir yürütmek. O zaman, biz iktisatçıların iktisat kuramında yaptığımız gibi, hadi modeli döndürmek için servet bölüşümünü adil farz edelim, denemeyeceği açık. Servet bölüşümünde adaletin kıstası nedir sorusunu cevaplandırmak gerekiyor.

Piyasa ekonomisine göre gelir bölüşümünde kıstas iktisadî verimlilikler. Piyasa ekonomisinin dayandığı toplumsal örgütlenme felsefesi olan "metodolojik bireycilik prensibi" içinde, servet bölüşümünü eşit kılmak, bu tür toplumun temel taşı kabul edilen motivasyonu yıkmak demek. Dolayısıyla adil servet bölüşümünü başka bir toplumsal örgütlenme felsefesi içinde pazar ekonomisine eklemlemek gerekiyor.

Bunu bir kenara bırakalım. Yüksek miras vergileri, servet vergileriyle servetin bir azınlık elinde toplanmasını engelledik diyelim. Bunu piyasa modeli içinde yapamayacağımıza göre, piyasa-dışı kıstaslar, piyasa-dışı meşruiyetler gerekiyor. Dolayısıyla, alternatif bir hareketin asıl amacının servet bölüşümünün adaletli olmasını sağ-

lamak olduğunu kabul etsek bile, bunu gerçekleştirmek için piyasa en iyi mekanizma, yeterli mekanizma değil demek ki.

Seyfettin Gürsel'in yazısını sunduğu Alain Minc, piyasanın sol açısından öneminin "sürekli bir dengesizlik salgılaması" olduğunu söylüyor. Bu kapitalizm için yeni olmayan, ama önemli, doğru bir gözlem. Ancak Seyfettin Gürsel ve Alain Minc'in çıkış varsayımları, yani toplumun iktisat değerleri üzerine kurulu oluşu doğruysa, bu dengesizliğin salgılanması için servet ve gelir bölüşümünün adaletsiz olması gerek. "Adaletli" bir bölüşümün, eğer insanlar "iktisadî yaratıklarsa", dengesizlik motivasyonları taşıyacağı şüpheli.

En son olarak Seyfettin Gürsel, üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ile piyasa modelinin birleşmesinin özgürlük ve ekonomik etkenliğin aracı olabileceğini söylüyor. Polonyalı sosyalist iktisatçı Oscar Lange da, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu iddiadaydı. Şu anda Sovyet planlamacılarının en iyi bildikleri konu neo-klasik iktisat modelinin devlet mülkiyeti düzenine uygulanması. Sovyetler Birliği'nde bu sentezin gerçek anlamda uygulanmadığı, hatta hiç uygulanmadığı bir gerçek. Ama en azından alternatif olmak arzusunda olan bir projenin, iktisat söylemi içine hapsolursa, ne tür engeller karşısında yıkılıp gideceğini göstermesi açısından ilginç Kantaroviç-Liberman ekolü örneği.

Piyasa ekonomisi modelinin temelinde bireysel çıkarları olup, bunu tüm toplumsal değerlerden üstün tutan "iktisat bilincinin" taşıyıcısı olduğu varsayılan bireyler var. Çıkarlarını azamileştirmeye çalışan bu bireylerin çatışma alanı pazar. Bilsay Kuruç'un **Yeni Gündem**'in ilk sayısında belirttiği gibi, serbest piyasa adına yapılan uygulamalar, insanların birbirlerinden kopuşu ve izole olmalarıyla sonuçlanmakta.

Bir alternatif proje açısından, piyasa modelinin sorun yaratan cephesi kuşkusuz, piyasanın sivil bir çatışma alanı olması değil. Seyfettin Gürsel, devletlû sınıfının piyasaya şüpheyle bakmasında, devlet denetimi dışında, devlet yasallığı dışında özel bir çatışma alanının varlığını kabul etmemelerinin yattığını söylerken, kanımca çok önemli bir noktayı vurguluyor. Toplumsal dönüşüm açısından, piyasa ekonomisinin özel çatışmayı meşrulaştırıcı niteliği belki en önemli vasfı. Ama sivil bir dinamiğin iç çatışmalarının, hareketliliğinin, vesayeti reddedip, kendine sahip çıkan bir topluma doğru götüreceği düşünülüyorsa, bunu iktisat alanı içine hapsetmek bence yanlış. Bu tür bir toplumsal hareketliliğin kök salacağı alanı piyasa ekonomisi veya piyasa modeli olarak göstermek, sonuç olarak insanlara, ancak çıkarlarını azamileştirmeye uğraşarak toplumsallaştırabilecekleri dar bir ufku alternatif olarak göstermek demek.

Bana göre sorun yaratan, insanların tüm hülya, tahayyül dünyalarını bu çıkar paradigmasına indirgemeyi alternatif olarak sunmak. Eğer insanlar Türkiye'de gerçekten bu tür "iktisadî yaratıklar" ise özel mülkiyet düzeni içinde piyasa modelinin alternatif olarak sunulduğu garip bir ortamda olmazdık. Birkaç yıldan beri, bu tür bir garipliğe verilen cevap, kumanda ekonomisinin Türkiye'de tarihsel bir yapı olduğu gerçeği. Ama piyasa modeline taban tabana zıt bir kumanda ekonomisinin varlığını sadece devletliler kesiminin hükmetme iradesine bağlamak, Cumhuriyet tarihinin salt iktisadî bir despotluk olduğunu ispatlamakla olabilir. O da açıktır ki, yanlıştır. Toplumun, iktisadî dinamiği taşımaya muktedir kesimlerinde varolan "devlet talebini" unutmak, alternatif uygulamalarını beklenmedik ve arzulanmayan alanlara hızla götürebilir.

Yok eğer insanlar bu "iktisadiyet paradigmasına" tıpatıp uygun davranmıyorlar, motivasyonlarını bu benzetme üzerine oturtmuyorlarsa, o zaman toplumsal örgütlenme modelini başka alanlar, başka imajlar üzerine de kurmak gerekir. Türkiye'de ve birçok Üçüncü Dünya ülkesinde, "iktisadî serbestlik" karşısında, Bilsay Kuruç'un dediği gibi, "irrasyonel (akıldışı) araçların devreye girişi", sadece iktisadî politikalardaki hatalardan kaynaklanmamaktadır. Bu "irrasyonelin" toplumu dönüştürme çabaları çerçevesinde dışlanması, gözardı edilmesi, geleneksel seçkinlerimizin "alt kültürü" yasaklamak, ona hayat hakkı vermemek veya onu en azından yok varsaymak çabalarından çok değişik sonuçlar doğurmaz sanırım.

Aslında tartışmanın temel noktası, toplumsal çatışmanın ve hareketliliğin belirleyici alanının iktisat olup olmadığı sorununa gelip dayanmakta. "İşin püf noktası ekonomi" midir? Bunun cevabı ekonomiyi nasıl tanımladığımıza göre değişir. Ekonomiyi teknik birtakım tasarruflar olarak gören mühendis mantığıyla ele alırsak, bir hükümetin maliye ve ekonomi ile ilgili diğer bakanları için "işin püf noktası" ekonomi olabilir. Ama ekonomiyi toplumsal bir olgu, toplumun bütünlüğü ve çeşitliliği içinde ele alınması gereken bir ilişkiler ağı olarak ele alıyorsak, o zaman "işe bir püf noktası" aramak herhalde yanlış olur.

"İşin" ilginç yanı, iktisadın belirleyicilik iddiasını, günümüz Türkiyesi'nde iktidar ilişkilerinin egemen kutbu pekiştiriyor. Türkiye'de "ekonomi politik" okumuş olmanın belli çevrelerce yeterli şüphe unsuru olduğu dönemler geride kaldı. Günümüzde görünür iktidar, söyleminin meşruiyet sınırları içinde yorumlanabilir cephesini, neredeyse salt iktisat alanının belirleyiciliği iddiasına dayandırıyor. İktidarın bu tavrını belirtmek, iktidara benzer bir söylemi olmak her durumda yanlış bir şeydir diyen müzmin muhalif Rıza Bey'in tavrı olarak ele alınmamalı. Söylemek istediğim, sol adına ortaya atılan projelerin, kapitalist toplumsal semboliğin temel taşı olan bir varsayıma bu denli sıkısıkıya sarılmasının üzerinde ciddiyetle düşünülmesi gereken bir konu olduğu. Üstelik bu sembolik, Türkiye toplumunun tarihsel olarak kendini ifade ettiği alanlara yabancıysa, böyle bir soru üzerinde daha da dikkatli bir şekilde düşünülmesi gerekmez mi?

Kanuna, kararnameyle toplum değiştirme geleneği olan Türkiye'de, toplumun iç hareketliliklerinin önü açılarak, toplumsal dönüşüm filizleri atılacaksa, bu toplumun tarihselliğinin bir biçimde eklemlenebileceği alanlar, semboller içinde yapılırsa daha başarılı olur sanırım.

İktisat politikaları seviyesinde kalınarak ancak hükümetlere alternatif olunur. Hatta bunun bile uygulama sınırlarını, Avrupa sosyal demokrat partileri bunalım döneminde iktidara geldiklerinde şaşkınlıkla gördüler. Örneğin, iktidara "iktisadî bunalımı çözmek" iddiasıyla gelen Fransız Sosyalist Partisi, bunalımın gerçek boyutlarıyla haşır neşir olunca, kamuoyunda geri çekilme operasyonu olarak yorumlanan bir siyaset değişikliğini kabullenmek zorunda kaldı. İktidara gelme hareketliliğini, bu iktisadî hedeflerde somutlaştırmak üzerine oturttuğu ölçüde de, "geri çekilme harekâtı" seçmenlerin sol koalisyona olan güvenlerini kırdı.

Daha genel olarak ele alırsak, iktisat politikaları içine hapsedilmiş hedefleri topluma göstererek yaratılabilecek bir hareketliliği, "alternatif" iktidar modellerine yönelik bir toplumsal hareketlilik yaratmaktan dikkatle ayırdetmek gerek. Eğer Marksist anlamda sermaye, toplumsal bir ilişkiyse, "sermaye birikimi modelinin" de, sadece tarım gelirlerinin vergilendirilmesi, faiz hadleri tartışmasının ötesine götürmek gerekir. Aksi takdirde, "insanları daha çok veya daha az mı tasarrufa teşvik edelim, onların tüketim seviyelerini artıralım mı, yoksa azaltalım mı" gibi, kendimize insanlar üzerinde hükmedici bir konum atfeden yaklaşımlar içine hapis oluruz. Bu kendi kıstasları içinde başarılı sonuçlar verse bile, toplumun yaygın kesiminin kararların alınmasına katılma sürecini kendiliğinden dışlayan bir siyasal ilişki düzeni getireceğinden, demokrasi konusunda başarılı olacağı şüphelidir. İnsanların karınlarının daha tok ve sırtlarının daha pek olması elbette toplumsal dönüşümün hedeflerinden bir tanesidir. Ama sorun sadece maddî yaşam koşulu seviyesinde konursa, insanların toplumsal bir dönüşüm olmadan da bir ölçüde karınlarının doyurulabileceği söylenebilir. Zaten alternatif olmayı, "iktisat politikasına alternatif olmak" olarak anlayan yaklaşımın iktidar olursa "düzeni idare edici" bir yaklaşıma rahatlıkla kayabilmesinin nedenleri arasında bu da yatmaktadır.

Piyasa modelinin sembollerini yoğun bir şekilde kullanan Turgut Özal bile, seçim öncesinde topluma iktisat ötesi bir mesajı dolaylı yollardan iletmeye çalışmıyor muydu? İki kez üstüste, ANAP'a yüzde 40'ın üzerinde oy verenlerin ana motivasyonlarının "iş bitirmek", "yeni menfaatler sağlamak" temelinde ifade bulduğunu söylemek, Türkiye toplumunun yarısına yakınının "kapkaççı" olduğunu söylemek demektir. Ve eğer bu doğruysa, Türkiye'de alternatiflerin önce kendilerini sorgulamaları, Türkiye toplumu üzerine oluşturdukları beklentileri gözden geçirmeleri gerekir. Yok eğer seçmenlerin yarısı sadece "köşe dönme" arzularıyla ANAP'a oy vermemişlerdir deniyorsa, ki bence bu daha doğru bir yaklaşımdır, Özal'ın mesajındaki siyasî ve sembolik içerikler daha derin ele alınmalıdır. "Tarihsel olarak mümkün bir sol alternatifin" sanırım bu iktisat tekniği ötesi mesajın çeşitli boyutlarını iyi tespit etmesi, anlaması gerekmektedir.

Özal'ın mesajının genel semboliği liberal ekonomi "alternatifini" savunan sol yaklaşımlarla bir yerde kesişmektedir. Bu da özünde illâ yanlıştır denemez elbette. Sorun, sağ ile solun bir an, bir yerde yanyana gelmesi değil, toplumsal perspektiflerde hedeflerin karışması olsa gerek. Bu durumda, Bilsay Kuruç'un gözlemi ilginç: ekonomide 1980 gündemi "isteyene muhafazakâr ve liberal sıfatını sağladığı gibi, sosyal demokratım diyeni de buyur etmektedir" diyor. Bu gözlemde doğruluk payı vardır deniyorsa, 1980 ekonomi gündeminin ortaya attığı "alternatiflerin" perspektiflerinin kaygan bir zeminde yeraldığı ortaya çıkar.

Toplumsal dönüşüm perspektifinde alternatif olmak elbette iktisadı bütünüyle reddetmek olamaz. İktisat bilgisinin tek başına bir amaç, iktisat *tekniğinin* tek toplumsal gündem haline gelmediği, yani iktisat düzeni ve mekanizmalarının egemen olmadığı yeni toplumsal oluşumlar aramaya bir yöneliştir bu. İktisat politikalarının başka toplumsal hareketliliklerin, başka motivasyonların aracı olmasına yönelmek, iktisat söylemiyle boyutlu bir kopuşu göze almak demektir. İnsanların varlıklarına, toplumsallıklarına yeni bir anlam verdikleri, insan olarak zenginliklerini sadece meta üreticisi ve tüketicisi olmakta görmedikleri bir semboller dünyasının önünü açmaktır sanırım yeni bir düzene yönelişin ilk adımları. Günümüz Türkiyesi'nde böyle bir yönelişin ifade bulabilmesinin önüne dikilen barajlar, iktisat alanından başka yerlerde yükseliyorlar. Hatta bu barajlar, son zamanlarda açık olarak tek meşru muhalefet alanını iktisat içine hapsedecek şekilde inşa edilmişlerdir. Bu sınırlı alanı veri kabul edip, kendini bu alanda alternatif olarak sunmak ve bunu toplumsal dönüşümün olmazsa olmaz, tek yolu olarak göstermek, Avrupa sosyal demokrasilerinin iktidar olunca kaçınılmaz olarak yarattıkları hareketsizliği, düş kırıklığını bir kez daha hazırlamak demektir. Bu barajların yıkılması, "asabiyetini" toplumsal bir hareketlilik haline dönüştüremeyen "alternatiflerin", Türkiye'de, hükümet olsalar bile, iktidar olamayacakları bana vahim bir gerçek olarak gözüküyor. □

Amerika'da ilk defa bir kadın başkan yardımcılığına aday oldu, ilk defa bir zenci başkan adaylığına bu kadar yaklaştı, ve...

Demokrat Parti Konvansiyonu "sıradan bir adamı" seçti...

ŞEBNEM ATİYAS

"Hayal edin. Yepyeni bir değerler sistemi. Öğretmenlerin yaşamlarını kazanmaktan çok yaşamı öğretmeye çabaladıkları, avukatların yargıdan çok adalete inandıkları, doktorların kişisel refahtan çok kamu yararına çalıştıkları, dindarların fırsatçılıktan çok insanların geleceğinden söz ettikleri bir dünya hayal edin."

(Jessie Jackson, Amerikan Demokrat Partisi Kongresi, San Fransisko, 1984)

Işıklar, reklamlar, havai fişekler, konfetiler, gösteriler. Ağlayan, gülen, şarkı söyleyen, danseden, dua eden kalabalık. Tüm media araçları dört gün boyunca Amerikan kamuoyunun dikkatini Demokrat Parti'nin San Fransisko'daki kongresine çekebilmek için en son teknikleri kullanarak ellerinden geleni yaptılar.

San Fransisko, *Carter* döneminin Devlet Başkanı Yardımcılığı'nı yapan *Walter Mondale*'i yeni seçimlerde Demokrat Parti'nin Devlet Başkanı adayı olarak belirleyen Kongre boyunca olağanüstü dört gün yaşadı. Şehir kongre için hazırlandı. Tüm güvenlik güçleri seferber edildi. Polis 12 saatlik vardiyalar halinde çalışacaktı. 35 bin delegenin yanısıra 250 bin gösterici bekleniyordu. Bunlar gruplandırıldı. 100 bin sendika üyesi, 100 bin homoseksüel hakları savunucusu, bin civarında bi-seksüalite savunucusu, 2 bin civarında Halk Kongresi (People's Convention) yanlısı, bir o kadar *Reagan Irkçılığına Karşı Rock* (Rock Against Reagan Racism) yanlısı... 10 kadar *Ku Klux Klan* yanlısı da gösterilere gelmek istediklerini bildirmiş, polis onlara güvenlik temin etmemişti. Caddelerde polis koridorları, barikatlar hazırdı. Karşıterörizm birlikleri, kaçırılma ve rehin alınmalara karşı önlemler, bomba uzmanları gerekli durumlarda hazır bekliyordu. Kongre masrafları 4 ile 5.5 milyon dolar arasındaydı. Yaklaşık 300 bin dolara bir son gece galası düzenlendi.

Kongre 1981'de 125 milyon dolara malolan muhteşem bir salonda yapıldı. *Moscone Merkezi* olarak anılan salonun bazı yerleri radyo ve televizyonlara kiralanmıştı. Amerika'nın başlıca dört haber istasyonu salonda kendilerine tribünler inşa ettiler. Yaklaşık 10 metre yüksekliğinde, 10 metre genişliğindeki bu bloklarda stüdyolar, kameraların platformları ve gözleme odaları vardı. Işık platformları, radyo için hazırlanan özel mekân, yaklaşık 13 bin gazeteci, 5000 delege ve 15 bin misafir için hazırlanan lobi; salonu, hiç kimsenin hiçbir şey göremeyeceği bir hale getirmişti. Herkes birbirine *"Kongreye gidip de yerine oturan ve birşeyler görebileniniz var mı?"* diye soruyordu.

Demokratik yelpaze

Dört gün boyunca işte böyle bir mekânda beyazı, siyahı, işadamı, feministi, yaşlısı, genci, homoseksüeli, biseksüeli, barış yanlısı, Yahudisi, Müslümanı kısacası partinin çatısı altında toplanan tüm grupların temsilcileri aday adaylarını izlediler, tartıştılar, bazen güldüler, bazen ağladılar.

Amerikan tarihinde ilk defa bir kadın bu kongrede başkan yardımcısı adaylığına getirilmiş, bir siyah da ilk defa başkan adaylığına bu denli yaklaşmıştı. Bu Demokrat Parti ve Amerikan kamuoyu açısından bir dönüm noktası mıydı? Nereden böyle bir noktaya gelinmişti?

Geleneksel oy eğrisi incelendiğinde Demokrat Parti'nin geçmişten beri Amerikan orta sınıfının partisi olduğu görülür. Amerikan işçilerinin yüzde 20'sini kapsayan sendikalar da Demokrat Parti'yi destekleyegelmişlerdir.

Mondale adaylığı kesinleştikten sonra kürsüye geldiğinde "Bir hayalim vardı" diye söze başladı: "Belediye Meclisi üyesi olmak. Güney Minesota'da yoksul bir çocuk olarak büyüdüm ve şimdi birdenbire başkanlıkla karşı karşıyayım. Bana emanet ettiğiniz misyona layık olmaya çalışacağım..."

Kimilerince "Minnesotalı Viking" diye adlandırılan Demokrat Parti'nin başkan adayı Walter Mondale...

San Fransisko kongresindeki *"demokratik yelpazeyi"* oluşturan bazı grupların ortaya çıkışlarıysa 1960'lara dayanıyor. 60'lar sonrası Amerikan toplumunun girdiği bunalım döneminde siyah hakları hareketi, feminist hareket, homoseksüel hakları hareketi ve barış hareketi ortaya çıktı ve hızla yükseldi. Bu hız 1970'lerde tamamiyle kesildiğinde, Demokrat Parti şehirlerde kaybetmekte olduğu oyları yeniden kazanabilmek için onlara kucağını açıyordu. Bu süreç 1972'de *McGovern*'ın aday adaylığı sırasında ilk meyvelerini veriyor, 1984'deyse yukarıdaki boyutlara ulaşıyordu.

"Güvercin mi, şahin mi, yoksa uçan bir sincap mı?"

Tüm bunlara rağmen *Mondale*'in seçimiyle, partinin geleneksel yapısının halen egemen olduğu ortaya çıkıyordu. *Mondale* Demokrat Parti'nin tutucu, beyaz bürokrat kanadını temsil ediyor. *"Humphrey'nin oğlu"* diye biliniyor *Mondale* Demokrat Parti içinde.

Hubert Humphrey 1940'larda, o zamanların radikal eğilimli Çiftçi-İşçi Partisi'nin Demokratik Parti'yle birleşip solculardan arındırılmasında önemli rol oynamış bir politikacı. *Mondale, Humphrey*'nin Minneapolis belediye başkanlığı kampanyasında çalışmaya başlayarak siyasi sahneye giriyor. Bu kampanyada *Humphrey*'nin en temel sloganlarından biri Demokratik Çiftçi İşçi Partisi'ni solculardan arındırmak olmuştu. *"Demokratik Çiftçi-İşçi Partisi'ni hiçbir şekilde Kremlin'den yönetilen bir siyasi felsefeye bırakmayacağız. Çünkü halk bunu istemiyor. Ayrıca bu felsefe tamamiyle tehlikelidir"* diyordu *Humphrey* başkanlık kampanyasında. *Mondale* bu kampanyada *Humphrey*'nin gözdesi haline geldikten sonra, onun 1948'de senato seçimleri kampanyasında görev aldı. Kısa bir süre sonra Washington'a gitti. Gençlik örgütleri içinde çalışmaya başladı. Bu sırada gençlik örgütlerinde sol aktif olarak yeraldığından, antikomünist gençliğin sesi olan *Ulusal Öğrenci Birliği*'nin kuruluşunda çalıştı. Bu kuruluş daha sonra CİA'nın bir kolu haline gelecektir. Bir süre hukuk okuyan *Mondale*, 1960'da Minnesota Başsavcılığı'na atandı. Sonra iki kez daha başsavcılık yaptı.

Humphrey, Johnson'un Devlet Başkanlığı döneminde başkan yardımcılığı yapıyordu. *Mondale, Humphrey* nedeniyle yönetimin tüm kararlarını destekliyordu. Bunlardan biri Vietnam Savaşı'nın sürdürülmesiydi. *Mondale, Nixon*'un başkanlığına değin Vietnam Savaşı'nı destekledi. *"Tüm kariyerimin en kötü hatası savaş konusunda o kadar uzun süre susmam oldu. Minnesota'da bazı insanlar beni halâ affetmediler. Haksız olduklarını da söyleyemem"* diyor bugün.

O dönemde *Humphrey*'e karşı sürdürdüğü kararsızlık kendisi hakkında söylenen *"Sen güvercin misin, şahin mi, yoksa uçan bir sincap mı?"* tekerlemesiyle eleştirilmişti.

Ve bugün başkan adaylığı kesinleşip San Fransisko'da kongre kürsüsüne çıktığında *"Bir hayalim vardı. Belediye meclisi üyesi olmak. Güney Minnesota'da yoksul bir çocuk olarak büyüdüm ve şimdi birdenbire başkanlıkla karşı karşıyayım. Bana emanet ettiğiniz misyona layık olmaya çalışacağım"* diyordu *Mondale*...

Mondale'in Kongre'nin tüm gruplarından desteği garantileyerek işin içinden kazasız belasız çıkması küçümsenmeyecek bir başarı. Kongre'deki birliği sağlanıncaya değin o ve grubu, siyahların, feministlerin, genç profesyonellerin, hispaniklerin ve Yahudilerin ayrı ayrı siyasi tehditleriyle karşı karşıyaydılar. Örneğin *NOW* (Ulusal Kadın Organizasyonu - Amerika'nın en geniş feminist kitle örgütü) başkan yardımcısının kadın adaylardan biri olmaması halinde seçimlerde *Mondale*'i desteklemeyeceğini açıklamıştı. Bu taleplerinden hiç taviz vermediler ve sonuçta kazandılar da.

İlk düğümün çözülüşü: Ferraro

Başkan Yardımcısı adaylığı listesinde ilk sıradaki isim New York Eyalet Valisi *Cuomo*'ydu. Başarılı bir politikacı olan Vali, Demokrat Parti'nin geniş kitlesinin saygısını kazanmıştı, ama *Mondale*'in bu konudaki tüm girişimlerine olumsuz cevap verdi. Onun ardından siyahların lideri *Jackson* ve *Yuppy*'lerin lideri *Hart* vardı. *Jackson* bu dönemde fanatik Müslüman lideri *Farrakkan*'la olan ilişkisi nedeniyle, başta Yahudiler olmak üzere hemen herkesçe eleştirilmekteydi. *Hart*'sa *Mondale*'e karşı çok saldırgan bir tavır içinde görünüyordu. Bu noktada bir kadının seçimi, hem *Mondale*'in deyimiyle *"heyecan verici"* olacaktı, hem de bu çelişkilerin uzlaşma noktasını bulacaktı. Böylece iki isim kalmıştı. New York'un Queens bölgesi temsilcisi *Geraldine Ferraro* ve San Fransisko Belediye Başkanı *Feinstein*. New York'un siyasi önemini de gözönünde bulunduran *Mondale, Geraldine Ferraro*'yu başkan yardımcılığı adaylığına seçti. *Ferraro*'nun seçilişi herkesçe olumlu karşılandı. Yalnız Cumhuriyetçileri huzursuz etti. Bu rahatsızlık *Ferraro*'nun keskin bir feminist olmasından değil, aksine *"tam bir Amerikalı"* olmasından kaynaklanıyor. Nitekim *Ferraro* kadın oluşuyla Demokrat Parti'nin ilericiliğinin sembolü olurken, iyi bir anne ve güvenilir bir dindar oluşuyla tutucuların da onayını alıyordu.

Tüm alışılagelmişliklere meydan okuyarak *Mondale*'in karşısına çıkan siyah vaiz *Jessie Jackson*'un hemen hemen her söylediği, her yaptığı ertesi gün gazetelerde, televizyonlarda haber oluyordu. Küba ve Suriye gezisi, tutukluların salıverilmesi için yaptığı girişimler, *Reagan* başta olmak üzere herkesçe uzun süre tartışıldı. Ardından Müslümanların siyah anti-semitik fanatik lideri *Louis Farrakkan*'la olan ilişkisi tepkileri çekti. *Jackson* bir konuşmasında New York için *"Hymie Town"* (türkçeleştirmek gerekirse Salamon diyarı) deyimini kullanınca, tüm Yahudi lobisi ayağa kalktı. Böyle bir siyasi hata yapmak *Jackson*'a pahalıya maloldu. Özellikle *Mondale*'le yaptığı pazarlıklarda... *Jackson* özellikle dört temel noktada *Mondale* ve grubunun siyasi çizgisine karşıydı. Birincisi parti ön seçim kurallarının değiştirilmesiydi. Kurallara göre ön seçimlerde, adaylar yüzde 50'yi sağlayamazlarsa, en çok oy almış iki aday başkanlık seçimlerine katılma hakkı kazanıyordu. *Jackson* bu sistemle siyahların kazanma hakkına hiçbir zaman sahip olamayacaklarını savunmaktaydı. Bazı siyah liderler bu noktada *Mondale*'i desteklediler. Örneğin ABD'nin BM eski temsilcisi *Andrew Young* bunlardan biriydi. İkinci olarak nükleer silahların ilk kullanımını önleyecek bir yasa taslağının partinin birinci hedefleri arasına katılmasını istiyordu. Üçüncü nokta, *"Affirmative Action"* olarak tanımladığı, istihdam ve eğitimde eşitlik kotalarının tanınması ve ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik programların yürürlüğe sokulmasıydı. Nihayet dördüncüsü de askeri harcamaların azaltılmasıydı...

Jackson Demokrat Parti'deki siyah tabanı dışında, *'Gökkuşağı Koalisyonu'* adını verdiği bir siyasi hareket oluşturmaya çalıştı. Bu hareket tüm baskı gören toplum katmanlarını; siyahları, kızılderilileri, hispanikleri, Yahudileri, homoseksüelleri ve büyük ölçüde oy vermeyi reddedenleri kapsayacaktı. Ama yaptığı hatayla bu hareketin temel bir ilkesini kendisi çiğnemişti. *Mondale*'in ve partinin de baskısı sonucu *Farrakkan*'ın hiçbir siyasi demecine katılmadığını, Yahudilere kesinlikle karşı olmadığını açıkladıysa da, Amerikan Yahudi kongresinin kendisini ve Demokrat Parti yapısını eleştiren bir açıklama yapmasını engelleyemedi.

Bu anlaşmazlıklar nedeniyle Kongre'de *Jackson*'un yapacağı konuş.na Demokrat Parti'nin birliğinin yeniden sağlanması açısından büyük bir önem kazanıyordu. *Jackson*'un Kongre'de konuşacağı gece herkes bu sorunun cevabını öğrenebilmek için televizyonunun başına geçti ve zenci aday adayının vaaz niteliğindeki birlik çağrısını dinledi. *Jackson* konuşmasıyla kendini affettirmiş, salondakileri ağlatmıştı. Konuşma sonunda herkesin elele tutuşup hep birlikte *"Tanrı sıradan insanları kullanır"* şarkısını söylemesi birliği simgeliyordu. Ertesi gün *New York Times* konuşmayı *"Tüm Amerika katedrale dönmüştü"* şeklinde yorumladı.

Jackson bu konuşmasıyla, iki farklı kişiliğin yarattığı çelişkiyi de en azından kısa dönemde çözmüş oluyordu: Çünkü o bir yandan Demokratik Parti dışında oluşan bir toplumsal koalisyon hareketinin önderi, bir yandan da parti içi oyunun kurallarına uyması, dolayısıyla ön-

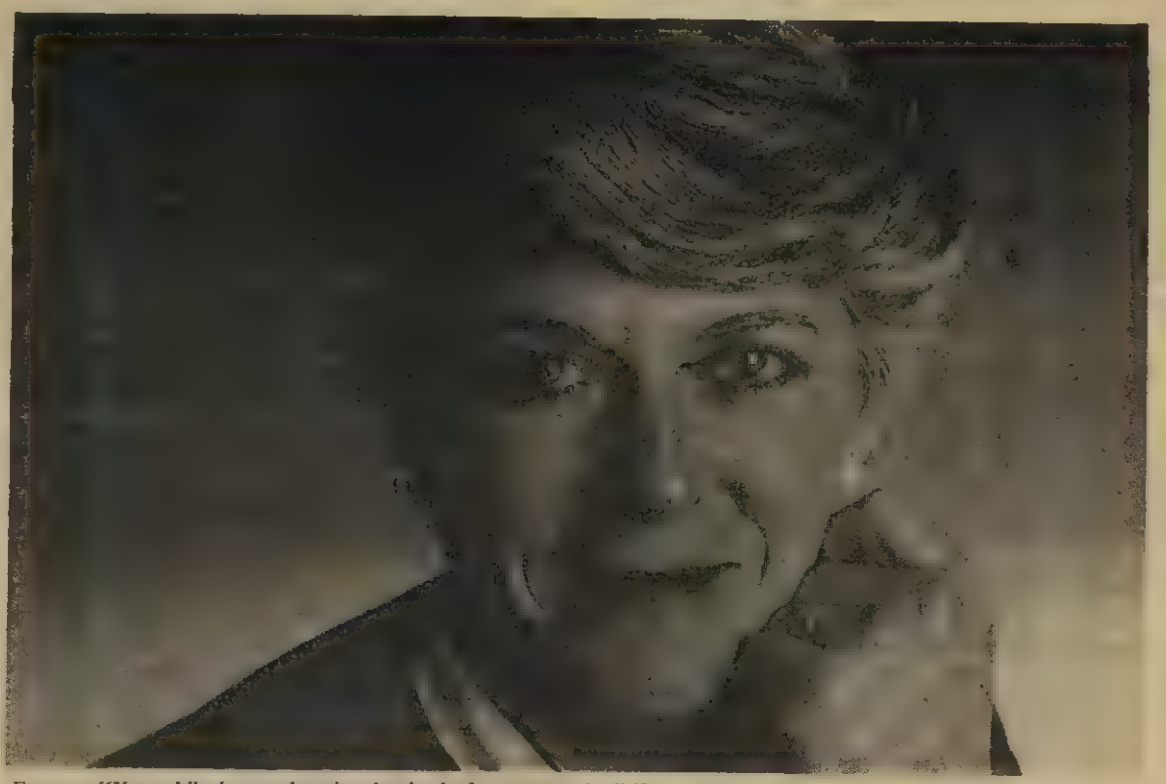

Ferraro: "Yetenekli olmasaydım, benden bu kadar sözetmezlerdi."

Ferraro kimdir?

1935 New York doğumlu olan *Geraldine Ferraro*, İtalyan kökenli bir ailenin kızı. 8 yaşında babasını kaybeden *Ferraro*'nun çocukluğu New York'un en yoksul bölgelerinden olan Bronx'da geçti. Kolejden sonra hukuk eğitimi yapmak üzere Fordham Üniversitesi'ne yazıldı. *"Kadın-erkek arasındaki ayrımı ilk farketmeye başladığım sıralardı. Koskoca hukuk sınıfında benden başka bir kadın daha vardı, üstelik beni yalnızca bir erkeğin hakettiği yeri zapteden biri olarak gören profesörle birlikte."* diyerek özetliyor üniversite yıllarını. 1960'da hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra dördüncü kuşak İtalyan asıllı *John Zaccaro*'yla evlendi. İkisi kız biri erkek, üç çocuğu var.

1976'da ilk resmi işini, kuzeni *Nikolas Ferraro*'nun 'torpili'yle buldu. Queens'in Bölge Savcılığı'nda Savcı Yardımcılığı yapmaya başladı. Kısa bir süre sonra da bu büronun başına seçildi. 1978'de dışardan milletvekili adayı olarak seçimlere katıldı. Ön seçimleri kazandı. Mali zorluklar nedeniyle ikincisini kaybetti. *"Eğer dışardan adaylığımı koymasaydım da partinin içinden aday olmaya çabalasaydım, bunu hiçbir zaman başaramazdım"* diyor. New York şehrinin Kamu Hizmetleri ve Ulaşım Komitesi'nde görev aldı. Bütçe Komitesi'nde de çalıştı.

Ferraro'nun siyasi görüşleri şöyle:

- Nükleer silahların sınırlandırılmasından yana, MX füzelerine karşı.
- Orta Amerika'ya askeri yardımın kesilmesinden ve ekonomik yardımın sürdürülmesinden yana.
- Fakirlerin, kadın ve çocukların refahlarını artırmaya yönelik bir bütçe planlamasından yana.
- Kişisel olarak Katolik olduğu için kürtaja karşı, ama bu konuda insanlara karar verme hürriyetinin tanınmasını istiyor.
- Kadın hakları hareketinin öncelikle üzerinde durması gereken meseleyi, yoksulluğun kadınlaştırılması olayına karşı verilmesi gereken mücadele olarak görüyor. □

Bayan Mondale ile Bay "Ferraro" (gerçek adıyla John Zaccaro) Demokrat Parti kongresinde sohbet ederken...

derliğini aldığı kitleleri ve siyah delegeleri frenlemesi gereken bir politikacı... *Jackson*'un başkan adaylığını kazanamayacağı kendisi dahil herkesçe bilinen bir gerçekti. *"Kazanıp kaybetmek değil, sorunlarımızı gündeme getirmek önemliydi. Bu savaşı sürdürebilme platformuna gelmemiz önemliydi, şimdi devam etmeliyiz"* diyordu. Bir yandan birlik çağrısı yaparken, bir yandan kabul edilmeyen taleplerini yineledi. Dış politika, kamu hakları ve kongrede başka kimsenin lafını etmeye cesaret edemediği homoseksüel hakları konusundaki radikal yaklaşımını sürdürdü.

Jackson, partinin ortak amacı *Reagan*'ın yenilmesi için yaptığı birlik çağrısı karşılığında, *Mondale*'e ancak taleplerinden birini kısmî olarak kabul ettirebilmişti. O da *"Affirmative Action"*'du. Ama kotalar somutlandırılmadı. Askeri harcamaların düşürülmesi talebiyse *Mondale*'in programında *"artış hızının azaltılması"* olarak yeralıyordu. Bu da bir diğer taviz olarak kabul edilebilir.

"Atari" Demokratlar

Mondale'in diğer rakibi, genç ve dinamik Amerika'nın temsilcisi *Gary Hart*, bilim-kurgu filmlerini hatırlatan elektronik bir müzik ve ışık oyunları eşliğinde kürsüye gelişiyle adeta yüklendiği misyonu simgelemek istiyordu. *Hart*, Kansaslı tutucu bir ailenin çocuğu. Teoloji ve felsefe dalında eğitim uzmanlığı sertifikası aldıktan sonra hukuk okudu. Demokrat Parti kampanyalarına *Kennedy*'nin adaylığı sırasında aktif bir biçimde katılan *Hart*, ilk senatörlük yarışınaysa 1974'de girdi.

Hart'ın ana destekçileri *Yuppy*'ler diye anılıyor. *Yuppy*, İngilizce *"genç, kentli, profesyonel"* kelimelerinin baş harflerinden oluşuyor. Bunlar 1970'lerden itibaren bir sosyal katman olarak ortaya çıktılar. 25-45 yaş arası genellikle üniversite mezunu, serbest meslek ve iş dünyasında yönetici olarak çalışan ve yüksek maaş alan *"yeni bir orta sınıfı"* oluşturuyorlar. Bu katmanın siyasi temsilcileri, parti içindeki —*Hart*'ın da mensubu olduğu— Neoliberaller.

Hart'ın kampanya döneminde ortaya attığı sorunlardan biri özel çıkarlar sorunuydu. Amerikan Sendikalar Birliği Başkanı *Lane Kirkland*'ın *Mondale*'i desteklediğini açıklamasından itibaren *Hart, Mondale*'i *"özel çıkar gruplarını"* temsil etmekle suçladı. Özel çıkar grupları teması Amerikan siyasi söylemi içinde öteden beri süregelmekte. Ancak eskiden özellikle büyük firmaları eleştirmek için kullanılan bu kavram, bu seçim kampanyası sırasında işçi sendikalarına yönelik olarak da kullanıldı, sendikalara karşı tutumun ve retoriğin ifadesi haline geldi. *Yuppyler* ve *Neoliberaller*, sendikaların istihdamı korumak üzere zarar eden sanayi dallarına devlet yardımı istemelerini ve korumacı önlemler talep etmelerini eleştirerek, böylesi politikaların son tahlilde tüketicilerin zararına olduğunu, *"özel çıkarların"*, *"genel/kamu çıkarlarından daha öncelikli olmaması"* gerektiğini söylüyorlar. *Neoliberaller*, genel olarak devlet müdahale ve düzenlemelerine karşı, serbest piyasacı tutumlarını böylesi bir mantıkla haklılaştırıyorlar.

Bu tartışma, bir yerde, kitle tüketimine dayalı, devlet, büyük firmalar ve sendikalar arasındaki *"New Deal"*cı ortaklığın 1970'lerde çatırdamaya başlamasına paralel olarak gelişti. *Hart*'ın *Kennedy*'i, *"Roosevelt'in New Deal'ından geleceğe bir köprü"* olarak görmesi, kendine *Kennedy*'lerin devamı havasını vermesi ve konuşmalarında *"yeni, değişim ve gelecek"* kelimelerini sık sık tekrarlaması da bu yüzden.

Hart dış politikada liberallerin, iç politikadaysa tutucuların savunageldiği görüşleri biraraya getirerek yeni bir bileşim ortaya attı. Nitekim gündeme getirdiği diğer bir sorun da Cumhurbaşkanı'nın askeri yetkisine ilişkindi. *Mondale*'in platforma kattığı bu öneriye göre, Demokrat bir Cumhurbaşkanı *"amaçları belli olmayan"* veya *"kabul edilemeyecek maliyetlere veya akıl dışı düzeyde askeri güç kullanımına yolaçabilecek tek yanlı askeri eylemler"*de bulunmayacak.

Bu süreçte olay çıkaran diğer bir grup da hispaniklerdi. Hispanik delegeler *Mondale*'i ilk seçimde boykot etmekle tehdit ettiler. Konu, kabul edilen yeni bir göçmen kanunuydu. Kanun büyük sayıda yabancı (özellikle Latin Amerikalı) tarım işçisinin ABD'ye girip hasat işçiliği yapmasına izin veriyordu. Hem sendikalar, hem hispanikler (ki bunların büyük kısmı güneyde tarım işçisi olarak çalışıyor) bu kanunun Amerikalı işçilerin işlerini elinden aldığını savunuyorlardı. Nitekim *Mondale* de bu kanuna karşı çıkacağı garantisini verdi.

Nereye doğru?

Bu açılıma rağmen, Kongre'den çıkan platformda Demokrat Parti'nin geçmiş platformlarına göre bile birtakım geri adımlar atılmış olduğu görülüyor. Her ne kadar, silahlanmanın sınırlandırılması, kürtaj, nükleer enerji tehlikelerinin önlenmesi ve Orta Amerika konularına yeni platformda eskiye göre daha geniş yer verilmişse de, bazı önemli noktalarda, özellikle refah devleti anlayışında, değişiklik oldu. Örneğin 1976'da *Carter*'ın adaylığını üstlendiği platformda varolan refah devleti anlayışına karşın, şimdikinde bu kavramdan sözedilmiyor. 1976'da parti, *"devletçe finanse edilen gelirlerin korunmasına yönelik bir sistem"* önerirken, 1984'de gelir transferi başlığında sadece *"bütünlüklü, insancıl ve onurlu"* bir yardımdan söz ediliyor. 1976'da *"düşük ve orta gelirlilere konut sağlamak için doğrudan devlet subvansiyonu ve düşük faizli kredi"* teminatı verilirken, bugün devlet yardımıyla yapılmış mevcut konutları işletmek ve özel inşaat sektörüne daha fazla para sağlamaktan sözediliyor. 1976'da vergi gelirleriyle finanse edilen genel ve zorunlu ulusal sağlık sigortası vadedilirken, 1984'de sağlık hizmetlerinde maliyeti düşürmenin, ulusal sağlık sigortasının etkinliğini artırmanın önemli bir yolu olduğu söyleniyor. Kısacası lafların dışında yoksul ve işsizlere yönelik somut bir program yok...

Geçmişten beri *"fikirlerin partisi"* olarak bilinen Demokrat Parti'nin Kasım'daki ulusal seçimlerde bu yeni yapısıyla ne ölçüde şanslı olduğunu şimdiden kestirmek zor. Bu bir ölçüde oy vermeyenlerin devreye sokulmasına bağlı. 1980'de oy verebilecek kitlenin yalnızca yüzde 52.6'sı oy kullanmış ve yüzde 27'yle Cumhuriyetçiler kazanmıştı. Bu durumda *Jackson* ve *Hart*'ın Demokrat Parti için yapacakları önem kazanıyor. Ayrıca *Mondale*'in TV'deki 'karşı karşıya' tartışmalarda üstünlük sağlayabilmesi gerekiyor... □

1984 Demokrat Kongre platformu

a) Bütçe Açığı: *"Savunma harcamalarını yeniden ele alacağız. Yeterli ve adil bir vergi sistemi yaratacağız. Bakımın kalitesini düşürmeden hızla artan sağlık hizmetleri maliyetini düşüreceğiz."*

b) Enflasyon, Ekonomi: *"Rekabetçi piyasalar fiyatlardaki ani artışları birkaç büyük firmanın egemenliğindeki piyasalardan daha kolay önleyeceğinden bunların oluşturulmasına çalışacağız." "Emek, sermaye ve yönetim arasında üretkenliği artırmaya yönelik bir işbirliği sağlamak için sınai stratejiler geliştireceğiz."*

c) İş ve Eğitim: *"Mesleki eğitimin daha kolay iş bulmaya yönlendirilmesi için özel sektörle elele çalışmalıyız."*

d) Kadın Hakları: *"Demokrat Parti, doğurma özgürlüğünü temel bir insan hakkı olarak tanır. Dolayısıyla hükümetin Amerikalıların üreme kararlarına müdahale etmesine karşıdır."*

e) Dış Politika: *"Demokrat bir Cumhurbaşkanı, dış politikanın otomatik bir biçimde askerileşmesine son verecektir."*

f) Orta Doğu: *"Amerika'nın dış politikasındaki temel öncelikler İsrail'in güvenliği ve Orta Doğu'da barışın sağlanmasıdır."* □

"Tanrı benimle henüz hesabını bitirmedi"

Jackson'un parti kongresindeki konuşmasından:

"...Bu akşam burada Tanrı'ya olan bağlılığımız, memleketimize olan içten saygımız ve sevgimizle, ulusumuzu daha insani, eşitlikçi, barışçıl bir çizgide yönlendirilebileceğine inandığımız tek umudumuz Demokrat Parti'den devraldığımız mirasla toplandık.

Biz dört dörtlük bir parti değiliz, dört dörtlük insanlar da değiliz. Misyonumuz açları beslemek, çıplakları giydirmek, evsizleri evlendirmek, okumayazma bilmeyenleri okutmak, işsizlere iş bulmak,insan yarışını nükleer yarışa yeğlemektir.

Şimdi bir vicdan, halâs, genişleme, büyüme ve birlik çağrısı vardır. Liderlik bu çağrıyı dikkate almalıdır, çünkü misyonumuzu başarmanın tek yolu budur. Zaman tarafsızdır ve hiçbir şeyi değiştirmez. Cesaret ve insiyatifle ancak önderler birşeyleri değiştirebilirler. ...Her şeyin bir zamanı, yeri vardır. Ekimin ve hasatın, rekabetin ve birliğin. Sizden bu yeni çizgiye oy vermenizi istiyorum, yeni partiye ve bu ulusa oy vermenizi, vicdanınıza oy vermenizi istiyorum.

...İyi zamanlarımda iyi işler yaptımsa, birilerine yararlı oldumsa, biraz ışığınıza ışık katabildimse, ümidinizi zenginleştirebildimse ne mutlu. (...) Kötü zamanlarımdaysa ortamı, lezzeti ve tonu iyi ayarlayamadım, bazılarınızı kırdım ve üzdümse, korkuttumsa, eğer üzümümün kuruduğu, neşe çanımın tınısını kaybettiği durumlar olduysa beni affedin. Onları kafama yorun, kalbime değil. Kafam faniliğiyle sınırlı, kalbimse insana olan aşkıyla sınırsızdır. Ben dört dörtlük bir hizmetkâr değilim. Ben kusurlulara karşı elimden geleni yapmaya çalışan bir kulum. Sabırlı olursanız, geliştikçe daha çok hizmet ederim. Tanrı benimle henüz hesabını bitirmedi.

Bayrağımız her ne kadar kırmızı beyaz ve maviyse de ulusumuz bir gökkuşağına benzer. Kırmızı, sarı, kahverengi, siyah ve beyaz. Hepimiz de Tanrı'nın sevgili kullarıyız. Amerika yekpare bir battaniye değil, bir yorgan. Boy boy, renk renk parçadan meydana gelmiş. Beyaz, hispanik, Arap, Yahudi, kadın, yerli Amerikalı, küçük çiftçi, iş adamı, çevreci, barış hareketçisi, genci, yaşlısı, lesbiyanı, homoseksüeli ve sakatı bu yorganı oluşturan parçalar.

...Yönetim, gençliğin üçte birini nükleer savaşta ölmek üzere gözden çıkarmış bir yönetimdir. (...) Artık vakit gelmiştir. Inancımızı, ümidimizi, rüyamızı gerçekleştirmeliyiz. Vakit gelmişti. Hiçbir mezar vücutlarımızı saklayamaz. Vakit gelmiştir. Hiçbir yalan daha fazla yaşayamaz. Vakit gelmiştir." □

İsrail çözümsüz sorunlarını koalisyon hükümetleriyle yaşayacak

JÜLİDE ERGÜDER

İsrailli 2.6 milyon kayıtlı seçmenin, 23 Temmuz'da oylarını kullanmaları öncesinde, *Jerusalem Post*'un yayınladığı son kamuoyu yoklamasının sonuçları, İşçi Partisi'nin 48, Likud Koalisyonu'nunsa 41 sandalye kazanacağını —yani, iki önde gelen partiden hiçbirinin çoğunluk için elzem 61 sandalyeye ulaşamayacağını— gösteriyordu. Seçim neticesiyse, İşçi Partisi 45, Likud 43 sandalye şeklinde gerçekleşti. 1981'deki son seçimde, Likud'un 48, İşçi Partisi'nin 47 sandalye kazandığı gözönüne alınırsa (kampanyanın ilk günlerine kıyasla Likud, İşçi Partisi'yle arasındaki büyük farkı bir ölçüde kapatmış olmakla birlikte) üç yıl öncesine göre, Likud'un bir hayli gerilediğini söylemek mümkün.

Siyasi gözlemciler, 1948'den bu yana olageldiği üzere, yeni bir koalisyon hükümetinin kurulmasıyla ilgili pazarlıklar sürerken, yaklaşık bir aylık süreyle Likud Koalisyonu'nun ülkeyi tam yetkiyle yönetmeye devam edeceğini belirtiyorlar. Seçim gününe kadar sert politikasından taviz vermeyen *Şamir*'in son dakikada Batı Şeria'da 3 yerleşim merkezi daha kurulmasıyla ilgili planı onayladığına bakılırsa, bir iktidar değişikliği olsa bile, bu değişikliğin semeresini görebilmek için daha bir müddet beklemek gerekecek.

İsrail seçimlerinde günümüze kadar hiçbir partinin tek başına iktidar olabilecek çoğunluğa erişememesi, seçim sisteminde değişiklik önerilerine ağırlık kazandırdı. İsrail'de yüzde 1 olan seçim barajı küçük partilerin parlamentoda (Knesset) temsil edilmesine imkân veriyor ve oyları bölüyor. Bu yıl (1951'den beri ilk defa) 26 partinin katıldığı seçimlerde 13 küçük parti parlamentoya girmeye muvaffak oldu. Yine bu yıl, eskiye kıyasla, dinci partilerin ağırlıklarını artırdığı gözlemlenmekteydi. Dinci kesimlerin 5 ayrı parti halinde örgütlenmeleri (ve toplam 10 sandalye kazanmaları) oyların bölünmesini sağlayan bir ikinci etken oldu. Dolayısıyla, çözüm bekleyen meselelerin hakkından gelebilecek bir hükümet arayışı, seçim barajının yükseltilmesini savunanların giderek artmasına yolaçıyor.

Koalisyonun kuruluşu, henüz hangi partiyi destekleyeceğini açıklamamış olan küçük partilerin tutumlarıyla yakından ilgili. İşçi Partisi'ni Şinui ve Yurttaş Hakları Hareketi (toplam 53 sandalye); Likud'uysa, Tehiya, Şas, Moraşa ve Agudat (toplam 51 sandalye) destekliyor. Komünist Parti (Moskova yanlısı ve 4 sandalyesi var), İsrailli Araplar'ın Partisi (Filistin Devleti'nin kurulmasını savunuyor) ve "Barış İçin İlerici Liste" (2 sandalye) hiçbir partiyi desteklemeyeceklerini önceden açıklamışlardı. Siyasi gözlemciler küçük partilerin desteğiyle güçlü bir koalisyonun kurulamaması halinde, *"milli birlik hükümeti"* kurulmasının gündeme gelebileceğine işaret ediyorlar. Biz herhalükârda İşçi Partisi ağırlıklı bir koalisyonun kurulacağını varsayarak, İsrail'in belli başlı üç sorununun (Lübnan işgali, Batı Şeria ve iktisadî buhran) halli için, *Perez*'in neler öngördüğüne bir göz atalım.

Şimon Perez

Lübnan'ı işgalin bedeli

"Lübnan'ın parçalanması için artık çok geç. Bu, altı ay evvel mümkün olabilirdi ama şimdi değil. Kuvvetlerimizi Lübnan'dan olabildiğince çabuk geri çekmeyi hedeflemeliyiz. Ancak, bizimle görüşmeye yanaşacak yerli Şiiler ve Hristiyanlarla gayriresmi anlaşmalar yoluyla, ülkenin güneyinde bir etki alanı yarattıktan sonra. Suriye'nin baskısından nisbi olarak kurtarılmış bir Güney Lübnan, ülkenin öbür bölgelerindeki Hristiyanlar için bir cennet olacaktır. Ordumuz, bu güvenlik yapısını devriyeler vasıtasıyla ve hava emniyetini Suriye'ye karşı koruyarak oluşturabilir. Suriye'ye gelince... 1970'lerde gayet iyi işleyen "kırmızı hatlar" sistemine dönmemiz lazım. Lübnan'da, Suriye Ordusu'nun İsrail'le bir savaşı göze almaksızın ötesine geçemeyeceği noktaları açıkça belirtmemiz gerekiyor. Bu, İşçi Partisi'nin seçimi kaybettiği 1977 senesine kadar uyguladığı sistemdi ve pekalâ da yürüdü. Suriyeliler neyi kastettiğimizi anladılar ve riayet ettiler."
Newsweek, **20 Şubat 1984. İsrail İşçi Partisi lideri Şimon Perez'le yapılan bir mülâkattan.**

Perez yukarıda zikredilen görüşmede, İsrail'in Lübnan'dan biran önce çekilmesini savunurken, gerekçe olarak, Lübnan Anayasası'nın devlet başkanının bir Maruni olacağı hükmünün artık pek bir geçerliliği kalmayacağını, çünkü Lübnan'ın artık Müslümanlar tarafından idare edileceğini ve ülkenin giderek Suriye'nin yörüngesine gireceğini belirtmekteydi. İsrail seçimlerinin sonuçları üzerine bir yazıda ilk sırayı *Perez*'in Lübnan politikasına ilişkin görüşlerine vermek, belki de garip görünebilir. Ne var ki, Likud cephesini beklenmedik ölçüde itibar kaybına uğrattıran, ülkeye maddi ve manevi çok pahalıya malolan Lübnan işgaliydi. Ekonominin iflas eşiğinde oluşu gündelik hayatı doğrudan etkilemekle birlikte, Lübnan'daki çözümsüzlük ve değerlendirme hataları, İsrail halkının katıksız barış değilse bile, *istikrar* arayışını şiddetlendiriyordu. *Perez*, aynı görüşmede erken genel seçim isteyeceklerini açıklamış ve bu isteğini kısa sürede gerçekleştirmişti.

Begin ve halefi *Şamir*'in aksine, İsrail askerlerini acilen *"yuva"*ya döndürmeyi tasarlayan *Perez*'in sözleri, ilk ağızda, barış yanlısı gözüküyor. Fakat, Güney Lübnan'da oluşturmayı tasarladığı *"etki alanı"*na yüklediği işlev, İsrail'in kuruluşunun ilk yıllarından itibaren Lübnan için beslediği emellerden pek de uzağa düşmüyor. *David ben Gurion*'un, Lübnanlı Hristiyanları kullanarak ülkeyi parçalama ve arada —belki bir süre sonra ilhak edilecek— bir tampon bölge oluşturma tasarıları, 1982'ye kadar çeşitli bahanelerle tazelenen baskınlar ve saldırılarla taksit taksit yürütülmüş ve son savaşta da, kalıcı olduğu bir müddet sonra açığa çıkan, bir işgale dönüşmüştü. Dolayısıyla, Likud'un *"zamansız"* bir geri çekilmeye muhalefetine karşılık *Perez*'in teklif ettiği, otuz yıl önceki tasarılarda yeralan *"ara şerit"*in oluşturulmasından ibaret görülüyor. Dahası, Lübnan'da asıl mağlup tarafın Batılılar değil, yerli Hristiyanlar olduğunu öne süren *Perez*, Falanjistlerin uzun vadede kendilerine bir toprak parçası koparmaya gayret edeceklerini, dolayısıyla Falanjistlere yardım edilmesi gerektiğini belirtiyor. Bu da, bir zamanlar *Saad Haddad*'la kurulan senaryonun bir tekrarı değil mi? Kırmızı hatlara gelince. Hassas dengelerin, sırasında, birkaç ay veya birkaç haftada altüst olabildiği Orta Doğu'da, taa 1977'de işlediği düşünülen bir sistemin yeniden denenmesi ne derece makul bulunabilir? Özetle, *Perez*'in, İsrail askerlerini evlerine döndürüp zayiatı ve askeri harcamaları azaltma hedefinin dışında, Lübnan'da kalıcı bir barış öngörmediğini söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

Lübnan'ın iktisadi önemi

İsrail'in, günün birinde tamamiyle veya kısmen çekilse bile, Lübnan'la her durumda ilgilenmesini gerekli kılacak bir başka unsur da, ülkenin iktisadi önemi. İsrail'in sınai malları açısından ülkenin taşıdığı iktisadi ağırlık. Kuruluş yıllarından itibaren İsrail'in Arap pazarlarına sızmaya çabaladığı bilinir. 1967 Savaşı ertesinde, İsrail'in ticaretinde Batı Şeria ve Lübnan büyük önem taşımaya başlamıştı. 1975-76'daki iç savaştan sonraysa, Falanjistlerin askeri açıdan İsrail'e bağımlılıklarının artışı, *Saad Haddad*'ın yönettiği şeridin ortaya çıkışıyla birlikte, İsrail mallarının serbest dolaşımına imkân vermişti. 1982'nin Temmuz-Aralık ayları arasında, İsrail'den işgal altındaki Güney Lübnan'a akan malların değeri 60 milyon doları bulmuştu; bu rakamın 1983'te 100 milyona çıkması kimseyi şaşırtmayacaktı. Bu noktada yapılacak hesabı, işgalin gündelik 1 milyon dolara ulaşan faturasıyla İsrail ürünlerinin serbest dolaşımının getirdiği kâr arasındaki fark etkileyecektir.

Perez'in cidden barışı arzuladığını farzetsek bile, Lübnan'da kurulacak düzende veri kabul ettiği bazı unsurları ihtiyatla karşılamamak imkânsız. Lübnan'ı bundan böyle Müslümanların idare edeceğini kestirmeden söyleyebilir miyiz? Güneyde gitgide yoğunluk kazanan ve hiç de Suriye'den etkilenir gibi görünmeyen mukavemet veriyken, ülkenin bütününün Suriye yörüngesine gireceğine de kesin gözüyle bakılabilir mi? Ayrıca, Hristiyanlar belki ama, Güney Lübnan'daki Şiiler'in İsrail yönetimiyle müzakereye yanaşacağını beklemek de biraz iyimser bir yaklaşım. Bütün bunlara ek olarak, Suriye'nin Lübnan'daki çözümsüzlüğü, netice itibariyle kendi ta-

leplerine —Golan Tepeleri'ni geri almak— elverişli şartlar yaratmadan nihayete erdirecek herhangi bir hâl yolunu sabote edeceği de unutulmamalı. İsrail'le Lübnan'ın güney sınırının güvenliği konusunda uyuşması, eğer Suriye'yi dışarıda bırakacak hükümler içerirse, Suriye'nin Golan Tepeleri'nin iadesi konusunda hiçbir pazarlık kozu kalmayacak demektir. *Hafız Esat*'ın böyle bir anlaşmanın yürürlüğe konulmasını herhalükârda engelleyeceği, *Emin Cemayel*'in 17 Mayıs Anlaşması'nı tek taraflı olarak feshetmesiyle açıkça görüldü.

Batı Şeria sorunu

"1967 hudutlarına dönemeyiz. Coğrafi nedenlerle değil, bağımsızlığımızı korumak için."
***Newsweek*, 18 Nisan 1977. Dönemin İsrail Savunma Bakanı Şimon Perez'in verdiği bir demeçten.**

İzak Şamir, *"İsrail'de hemen hiç kimsenin ele geçirdiğimiz toprakları geri vermek istediğini sanmıyorum"* derken, pek de haksız değil. Batı Şeria konusunda, şartların olgunlaştığı bir anda, görüşmelere gidileceğini *Şamir* inkâr etmiyor. *Perez* de etmiyor. *Perez*'in karşı çıktığı, Batı Şeria'da Arap nüfusun yoğun olduğu yerlerde yeni yerleşim birimleri kurulmasında ısrar edilmesi ve bu işin akıl almaz ölçülerde pahalıya çıkması. Son yedi senede toplam 3.5 milyar dolar harcandığı halde, topu topu 15 bin Yahudinin Batı Şeria'da yerleştirilebilmesi *Perez*'e hayli mantıksız görünüyor gibi. *"Ürdün Opsiyonu"*'nun mucidi olan *Perez*'in teklifi, bir yandan nüfusun tenha olduğu kesimlerde yeni yerleşim birimleri kurulurken, Ürdün'le müzakerelere başlamak. Bu müzakerelerin illa *Camp David* çerçevesi dahilinde yapılmasında ısrar etmeyen *Perez*, FKÖ'yü muhatap almayıp, Filistinlilerin Ürdün delegasyonu içinde temsilini şart koşuyor.

Yaklaşık 1.5 milyon Arabın, kendi arzuları hilâfına, İsrail içinde eritilmesinin ülkenin geleceği açısından çok tehlikeli olacağını ve İsrail'in kişiliğini bozacağını belirten *Perez*, şimdiki işgal sınırında ufak tefek tadilat yapılabileceğini de (açık seçik öneriler öne sürmeden) imâ ediyor.

İsrailliler ve Filistinliler

Kudüs'ün doğu kesiminde bulunan Filistin haber ajansının geçen Nisan ayı sonlarında yaptığı bir kamuoyu araştırması, Ürdün yanlısı ve ılımlı önde gelen Filistinlilerin, seçimleri İşçi Partisi'nin kazanmasını istediklerini ortaya koymuştu. Bahsi geçen ılımlı grup, Likud'la İşçi Partisi arasında, her şeye rağmen, bir fark bulunduğunu; *Perez*'in zaferinin barışa giden yolu kolaylaştıracağını, ancak İşçi Partisi'nin BM'in işgal altındaki toprakların tahliyesini öngören 242 no.lu kararını nasıl bir çerçeve içinde yorumladığını açıkça bilmek gerektiğini; ve

İzak Şamir

Başbakan İzak Şamir, seçim kampanyası sırasında Tel-Aviv dolaylarında taraftarlarıyla.

İşçi Partisi lideri Şimon Perez Ramat Gan'da kadınların düzenlediği bir mitingte.

İşçi Partililerin Likud Koalisyonu'ndaki fanatiklere kıyasla, müzakere ve uzlaşmaya daha yatkın olduklarını ifade etmekteydiler. Nitekim, FKÖ yetkililerinin İşçi Partisi'nin kazanması için çaba harcanması yolunda çağrıda bulunduğu bildirildi. Seçimlerin ertesi günü Kuveyt'te bir açıklama yapan FKÖ lideri *Arafat*'sa, Likud'la İşçi Partisi arasında bir fark görmediğini söyleyerek, her iki partinin de Araplar için aynı Siyonist ve yayılmacı siyaseti temsil ettiğini belirtti.

Batı Şeria'da yerleşen Yahudiler, büyük müşkülatla gelip yerleştikleri toprakların günün birinde ellerinden gideceği fikrini hiç sevimli bulmuyorlar. Büyük çoğunluğu, Arapların da derhal bölgeden atılması veya kısıtlı haklara sahip yabancı bir halk olarak yaşamayı kabullenmelerini istiyorlar. ABD'deki rahat hayatlarını bırakıp Tevrat'ın saf ilkeleri uyarınca yeni bir yaşantıya başlamak üzere Batı Şeria'ya (yahut, Tevrat'taki ismi ile *Judea* ve *Samaria*) gelenlerin sayısı da giderek artıyor. İsrail'in her yerinin kutsal olduğunu, ancak katıksız bir Musevi hayatı yaşayabilmek, Yahudiliğin özünü solumak için mutlaka Batı Şeria'da yaşamak gerektiğini savunan bu insanlar, bölgenin müzakereler yoluyla Ürdün'e geri verilmesini, daha doğrusu bu toprakların aslında Arapların olduğu gerçeğini, nasıl karşılıyorlar acaba?

Bunaltıcı bir ekonomi

"Durum öylesine dehşet verici ki, iyimser olmak mecburiyetindeyim."
Simon Perez'in *International Herald Tribune*'e demecinden. 30 Haziran-1 Temmuz 1984.

Son zamanlarda İsrail ekonomisi üzerine yayınlanan tüm yazılarda, bütçe açığı ve dış borç miktarlarının (fert başına düşen dış borç oranıyla birlikte) yüksekliği, ortalama yüzde 330 (son 6 ayda yüzde 400'e varan) enflasyon oranından sözetmek adet oldu. Çok kısa aralıklarla kapsamlı savaşları finanse etmek zorunda kalan ve muazzam miktarlarda silah satın alan bir ekonominin güçlüklerle yüzyüze gelmesi doğal.

Uzmanlar, İsrail'in toplam 22.6 milyar dolarlık dış borcunun çok az bir kısmının yanlış planlama ve kötü yönetimden kaynaklandığını öne sürüyorlar. Çünkü İsrail'in dış borç miktarı 1970'de 2.6 milyar dolarken, 1973'teki *Yom Kippur* Savaşı ertesinde 5.1 milyar dolara ve Likud'un iktidara geldiği 1977'de de 11.1 milyar dolara ulaştı. Mısır'la barış, Sina'yla birlikte Alma'daki petrol kuyularının da iadesini gerektirdiğinden, İsrail'e pahalıya oturdu. Ancak, *Camp David Barışı*'nı hep büyük bir siyasi zafer olarak sunan Likud, 1978'de petrol ihtiyacının dörtte birini Alma'dan karşılar ve petrol ithalatına topu topu 775 milyon dolar öderken, 1979'dan sonra petrole ödenen yıllık 2 milyar doları (ki, toplam ihracat gelirinin yüzde 20'sini eritiyordu) sineye çekmek mecburiyetinde kaldı.

Likud 1977'de devlet harcamalarına 5 milyar dolarlık bir ek yaptı. Bunun 1 milyar doları eski maliye Bakanı *Yoram Aridor*'un ek harcamalarından, 1 milyar doları 1982 Lübnan Savaşı'ndan ve 3 milyar doları da Batı Şeria'da kurulan yeni yerleşim merkezlerindeki harcamalardan kaynaklanmaktaydı. Buna karşılık, 1948-1973 arasında yüzde 10 olan kalkınma hızı, 1982-83 döneminde yüzde 2'ye düştü.

Siyasi meselelerdeki anlaşmazlığa rağmen, Likud ve İşçi Partisi, iktisadi buhranın çözümünde, ihracatın teşviki, ithalatın kısılması ve hükümet harcamalarının sürdürülmesinden yana. *Perez*, ulusal önceliklerin değiştirilmesini, sendikalarla sanayi kesimi arasında bir toplumsal uzlaşma sağlanmasını savunuyor. Enflasyonun geri çekilebilmesi için de, hayat seviyesinin üretimdeki artışı aşmamasını sağlayacaklarını, tasarrufları sanayi, tarım ve turizme sevketmeye çalışacaklarını ve böylece yatırımları hareketlendirebileceklerini belirtiyor. Hülasa, İsrail'in iktisadi krizi öylesine büyük boyutlara ulaşmış bulunuyor ki, *Perez*'in neden ısrarla *"iyimser"* olmaya çabaladığını anlamak kolaylaşıyor.

İsrail'in İşçi Partili müstakbel maliye bakanı, meseleyi daha muzip bir ifadeyle dile getiriyor: *"Formül apaçık ortada. Mesele planda değil. Bakanın bu planı uygulamaya koyacak gücü olup olmadığında. Likud'un 4 maliye bakanı yedi yılda 8 farklı mali plan uyguladı ve bu bakanların hiçbiri bahis konusu planı uygulayacak yetenekte değildi."* □

Ekrem Akurgal'la Türk kültürü üzerine

Türklük vasfını fazlaca işlemek bana tehlikeli görünür

"Anadolu Türklerinin tarihinin ve kültürünün hangi noktadan başlatılacağı sorusu öteden beri bir tartışma konusu olmuştur. Yakın ve canlı tarihimizi kimisi Osmanlı devletinin kuruluşundan, kimisi Malazgirt'ten başlatır (ya da daha eskiden). Kimisi de Anadolu uygarlıklarını temel alır. Sizce bugün Anadolu Türklerinin kültürel çerçevesi nasıl çizilmelidir?"

— Bir ulus tarifinden yola çıkmak gerekir. Liselerde okutulan bir Milli Güvenlik dersi kitabı elime geçti. Orada şöyle bir tarif var, bir millet tarifi: Geçmişte birarada yaşamış, bugün birarada yaşayan, gelecekte de birarada yaşamaya kararlı (bu sonuncusunun ölçüsünü bilmiyorum), ortak dil, kültür ve tarih birliği bulunan insan topluluğu. Aslında fena bir tarif değil. Hiç olmazsa en önemli unsurları ihtiva ediyor. Bence buna *Atatürk*'ün anlayışı içinde mekân birliğini de eklemek gerekir. Onun söylediği Misak-ı Milli'ydi. Bir karış eksik ya da fazla, nitekim tadilata da uğradı. Ama dünyanın herhangi bir yerinde değiliz, buradayız.

Yani öz itibarıyla Anadolu bizim mekânımız. Dile gelince, dil kendi başına yeterli unsur değil. Belçika'da *Vallonlarla Flamanlar* var, İsviçre'de üç dil konuşuluyor, ama pekalâ bir milli birlik var. Eskiden bizde de bu karışıklık daha fazlaydı. *Atatürk*'ün kabinesindeki vekiller arasında evinde Türkçe'den gayrı dil konuşan yedi sekiz kişi vardı: *Boşnakça, Yunanca, Bulgarca, Lazca* v.b. Ama zamanla bir dil birliğine gittik.

Kültür ve tarih birliği deyince, bundan ne anlayacağız? Geçen gün bir gazetede okudum, Anadolu yüzde 98 Türk'tür, diyor. İzin versinler, bunu söyleyen delikanlı ya da beyin şeceresini araştırayım. Türk dışında herhangi bir şey çıkabilir, bunda da hiç günah olmaz. *Mete Han*'ın torunu olamaz ama. Hiç olmaz demiyorum, aramızda *Mete Han*'ın torunu olabilecek tek tük kişiler çıkabilir, ama olsa olsa yüzde otuzu bulur böyleleri. Sözgelişi hangi padişahın karısı Türk'tü? Hangi sanatkâr Türk kanından geliyordu? Bir sanatkârın başka milletten geldiği söylenirse kızıyoruz da, *Köprülü*'ye ya da *Sokullu*'ya *Boşnak* asıllı dediğimizde kızmıyoruz. Sonra bakıyorsunuz, adam kültürden bahsederken *Fatih*'i anıyor. Hangi ülkeye gittiğiniz zaman size hükümdardan kültür adamı olarak bahsederler de bir musikişinastan, bir şairden, bir filozoftan bahsetmezler? Bizde bu kavramlar çok karışık.

Anadolu *Hititler*'e kadar, yani ikibin yıllarına kadar, bizim *Hatti* dediğimiz bir milletin oturduğu yerdi. Bu ülkeye bin sekiz yüz yıl *Hatti* memleketi denilmiştir. M.Ö. 2500'den 700'lere kadar. *Hititler* bu sıralarda geldiler. Onların asıl adı *Nesi* idi, ama *Hatti* etkisinde kaldıkları için onların adlarını bile benimsediler; *Hitit* adı böyle çıktı ortaya. Demek ki Anadolu'da önce *Hattiler* vardı ve bunlar buradan hiçbir yere gitmedi. Sonra bir Hint-Avrupa istilası başladı ki *Hititler* de bunun bir kolu olarak Anadolu'ya geldiler. İspanya, İtalya, Yunanistan, İran ve Hindistan'a çeşitli Hint-Avrupa kolları yerleşti. İşte bu dönemde Anadolu da bir ölçüde Hint-Avrupalılaşır; bir ölçüde, çünkü gelen *Hititler* istilacı bir kavimdir. Osmanlıların gelişi gibi onlar da geldikleri yerin kültüründen etkilenirler. Ardından, gene Balkanlar üstünden *Frikyalılar, Lidyalı, Karyalı* kavimler geliyor. En son Hint-Avrupa kavmi *Galatlar*. İşte bu Hint-Avrupa akınından sonra bir de *Türklerin* gelişi var. Bu arada, çok eskiden beri, *Urartu* ve *Hurriler* de bulunmuş. İkisinin de dilleri Türkçeyi andırır şekilde aglutinan (köke eklenen takılarla oluşan kelime yapısına sahip). Tabiî arada bir de Roma çağı yaşanıyor. Şimdi düşünün, bugün ne *Hatti*, ne *Hitit*, ne *Frikyalı*, ne *Lidyalı*, ne de *Romalı* var burada. Oysa bunların hepsi burada yaşamış, burada ölmüş. Biz bunları kesmemişiz, herhangi bir yere hicret etmediklerini de biliyoruz. O halde ne olmuş bunlara, nereye gitmişler? Burada kaldıklarına göre biz onlarla birleştik. Şu söyleyeceğim bir paradoks gibi görünüyor, ama değil: Onlar tam anlamıyla bizim atalarımız olmuyorlar, buna karşılık biz onların çocuklarıyız. Size bugün Çorum, Yozgat civarında adamlar göstereyim, tıpkı *Frik* kazılarındaki kabartmalara benzerler. Geniş yüzlü insanlar. Kafatası öyle kolay değişmiyor, bakıyorsunuz aynı kafatası tipi bugün de var.

"Biz bütün Anadolu'nun en eski medeniyetlerinin mirasçısıyız Ancak bunların mirascısı olabiliriz. Asıl bunu inkâr edersek kendimizi kaybederiz. Kendimizi 1071'den başlatırsak, kendi bastığımız dalı keseriz, kendi geçmişimizi başkalarına teslim etmiş oluruz."

1071 tarihinde Anadolu'da beş milyon, bilemediniz on milyon insan yaşıyordu. Fakir bir çağ olduğuna göre, diyelim beş altı milyon. *Türkler* de bir-iki milyon kişi geldilerse, harita kendiliğinden ortaya çıkıyor. Bunu söylemekten korkmamalıyız. Bunun bize hiçbir zararı yok. *Türklüğü* de ihmal etmemek için şunu söylerim: Bugün *Türk* kültürünün esas unsuru *Türk*'tür. *Türkler* Arap, Akdeniz ve Anadolu etkileri altında kalmışlardır, ama erimemişlerdir. Sözgelişi *Uygurlardan* gelen minyatür sanatındaki çekik gözlü insanlar hep böyle kalmıştır. Minyatürün yanısıra halıcılık, çinicilik gibi kendilerine özgü sanatlarıyla gelmiştir *Türkler* ve bunları devam ettirmişlerdir. Hatta başka ülkelerde kalan *Türkler* erimişlerdir de, biz buradakiler erimemişizdir.

Benzer bir örnek *Macarlar*. Akraba dil grubundan olduğumuz için söylüyorum. *Bartok* Avrupa müziği etkisinde çalışır, ama *Macar*'dır. Avrupa'nın göbeğine gelmiş, dinini değiştirmiş, her bakımdan başka bir dünyaya girmiş. Ama *Macarlığını* sonuna kadar yaşatır. Bu bakımdan bizim de Avrupa kültürünü, hayat tarzını, teknolojisini benimsememiz bizim kimliğimizi elimizden almaz. Tersine, *"Biz Türk'üz"* deyip bu *Türklük* vasfını fazlaca işlemek bana tehlikeli görünür. Nedir bu diye sorduğunuzda vereceği bir cevap da yok. *Sinan*'ın adını anmayıp *Fatih*'ten, *Kanuni*'den dem vuranlar var. Ama aslolan kültürdür, politik güç değil. Aslında *Türklüğü* çok katı biçimde savunanlarla da bizler oturup beş altı saat konuşabilsek, anlaşırız gibi geliyor, ikna ederiz onları. Çünkü ortada vakıalar var.

Atatürk bazı şeyleri bilmiyordu

"Türk kültürünün ırk temeline bağlı kalınarak açıklanamayacağını söylüyorsunuz. Peki, Anadolu uygarlıklarının sürekliliği yeterli mi, bizim bugünkü kültürel bağlamımızı tanımlamakta?"

— Bakın, *Atatürk* bu Anadolu medeniyetleri fikrini benimsemişti. Yalnız *Atatürk* bazı şeyleri bilmiyordu ve bilmesine imkân yoktu. Mesela *Sümerce*'de bazı kelimeleri Türkçe'ye benzetti. *Hititlerin Türk* asıllı olabileceğini düşündü. Bu sırada yanında kim vardı? Bu işlerin uzmanı kimse yoktu, vali vardı, doktor vardı, olup olacak aydınlar bunlardı. Bir iki tarihçi vardı ama ya *Ahmet Refik* gibi genel tarihçiydiler, ya da *Köprülü* gibi *Osmanlı* uzmanıydılar (onlar zaten bu işten hoşlanmamıştır). Geri kalan birkaç bilim adamı evet dediler. On dokuzuncu asırdan kalma kitaplar getirtildi. *Sümerlerin, Hititlerin Türklüğünü* araştırmaya başladılar. Şimdi biliyoruz ki bu doğru değildir, bu kavimler *Türk* değildir. Öte yandan, sözünü ettiğim *Hattiler* dünyanın başka hiçbir yerinde yaşamamış bir halktır. Dilleri de kendine has bir dildir.

Biz *Atatürk*'ün asıl amacına bakalım. O sıralarda *Mussolini* çıkmış, Akdeniz'e *"Mare Nostrum"* (Bizim Denizimiz) demişti. *Roma* yoluyla Anadolu'nun geçmişine sahip çıkmak istemişti. Yunanlıların *"Megalo İdea"*'sı da malûm. Böylece olay politikleşti. *Atatürk* bu şah oyununa bir şah oyunuyla cevap verdi. Yani, biz bu eski uy-

garlıklara sahip çıkmazsak, başkaları sahip çıkmaya hazır.

Benim *Türk* aydınına anlatmak istediğim bir şey var: Dünyada hiçbir kültür, hiçbir sanat, gökten zembille inmemiştir. Mesela *Yunan* sanatının M.Ö. sekizinci, yedinci yüzyıllarda yüzde yetmişi, sekseni *Fenikeli, Hitit* ya da *Urartu*'dur diye yazmıştım ben. Ama *Yunanlılar* bana kızmadılar. Çünkü iki boyutlu Doğu sanatını *Yunanlıların* üç boyutlu yaptığını da söyledim. Onun da hakkını verdim. Şimdi *Yunanlılar* da bir *Finike, Hitit* etkisi buldular mı hemen bunu kaydediyorlar. Bunu zül saymıyorlar. Çünkü hiçbir sanat kendinden önceki ya da çevresindeki sanatın etkisinde kalmamış olamaz.

"Çevreye karşı bu kadar kayıtsız kalabilmesi için insanların kör, sağır olmaları gerek herhalde. Yani insanî bir yetersizlik ima ediyor, olaya böyle bakmak."

— Gayet tabii. Bugün dünyada böyle yerler, kültürler var. Başka etkilerden uzak kaldıkları için geri kalmışlar. Bakın *Japonlar* için de vaktiyle *Hitler "yaratıcı değil taklitçi"* demişti. Gerçekten *Japonlar* önce taklitle başladılar, ama her şeyi yeniden işleyerek şimdi yaratıcı da oldular.

"Bugün ne Hatti, ne Hitit, ne Frikyalı, ne Lidyalı, ne de Romalı var burada. Oysa bunların hepsi burada yaşamış, burada ölmüş, Bir bunları kesmemişiz, herhangi bir yere hicret etmediklerini de biliyoruz. O halde ne olmuş bunlara, nereye gitmişler? Burada kaldıklarına göre biz onlarla birleştik. Onlar tam anlamıyla bizim atalarımız olmuyorlar, buna karşılık biz onların çocuklarıyız."

Kültürel devamlılık iki türlüdür

"Son bir şey sorayım. Bu kültür olayına daha çok seçkinler düzeyinde baktık. Siz bir arkeolog olarak çeşitli kazılarda bulunduğunuz ve ayrıca Anadolu'da halkın çevrelerindeki kalıntılarla ilişkisini gözlemlediniz. Bu düzeyde bir kültürel sürekliliğe herhalde rastlamadınız."

— Hayır. Orada böyle bir şey sözkonusu değil. Ama kültürel devamlılık iki türlüdür. Seçkin düzeyinden başka bir de folklorik devamlılık var. Bunu kitaplarımda da yazdım. Mesela *Karagöz*'ün ışkırlağı *Hititlerden* kalmadır. Mimaride geniş cepheli bir ev tarzı vardır ki —ortasında iki sütun bulunan— bütün Anadolu'yu gezin, her yerde görürsünüz. Bu da *Hititlerden* kalmadır. *Mevlevi külahı* böyledir. Kağnı bile bugüne kadar *Hititlerden* gelir. *Hititlerin* ispitli tekerlekleri vardı, hatta *Kadeş* savaşında bunları tank gibi kullandılar *Mısır*'a karşı. İçinde üç kişi oluyordu, ikisi silahlı, bir sürücü. Hafif bir koşu arabası. Buna rağmen tanrıların arabaları kağnı biçimindeydi.

Biz *Türkiye Türkleriyiz* ve bütün Anadolu'nun en eski medeniyetlerinin mirasçısıyız. Ancak biz bunların mirasçısı olabiliriz. Asıl bunu inkâr edersek kendimizi kaybederiz. Kendimizi 1071'den başlatırsak, kendi bastığımız dalı keseriz, kendi geçmişimizi başkalarına teslim etmiş oluruz. *Hitit Kursu*'nu kaldırmaya çalışan belediye meclisi üyelerine hitap etmek isterim. Onlar bu halkın bu geçmişe yabancı olduğunu söyleyeceklerdir. Türkiye'nin günlük hayatına karışmıştır artık *Hitit* sembolleri, bunların bir kısmı aydınlar tarafından da konmuş olsa, halkın benimsedikleri de var. Bakıyorsunuz *"Hitit Restoran"* bile var. Türkiye'de halk da sevmiş, benimsemiştir *Hitit* uygarlığını.

MURAT BELGE

Müziğimizin "kökeni" peşinde bir uç görüşten bir başkasına

BÜLENT AKSOY

Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Korosu bu yazki İstanbul Festivali'nde verdiği konserlerde iddialı bir programla dinleyici karşısına çıktı. Konserlerin programı üç bölümden oluşuyordu: İlkçağ Anadolu toplumlarının musikisinden üç ezginin sunulduğu İslamlık öncesi dönem; İslamlık sonrası eserler; armonize edilmiş klasik eserler. Bu programın dinleyiciye söylemek istediği şey şu olabilirdi: Osmanlı musikisinin kökleri Anadolu'da, Anadolu uygarlıklarındadır. Bunu, koronun şefi *A.Mahmut Abra*'nın program kitapçığında yeralan *"Anadolu Uygarlıkları Müziği"* başlıklı yazısından daha açık biçimde anlayabiliyoruz: *"...Oysa Anadolu uygarlığı müziği birçoğumuz için ne denli soyut, hatta yabancı bir kavram! Ancak Hititlerden Lidyalılara, Friglere, Perslerden İyonyalılara, İran ve Anadolu Selçuklularına ve nihayet Osmanlılar ve genç Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar uzanan kültürel etkileşim ve oluşum süreci sonucu meydana gelmiş olan Anadolu uygarlığı, diğer alanların yanısıra müzik alanında da binlerce yıllık bir yaratıcı eylemin sağladığı bir birikime sahiptir elbette ki... İlahiden ayine, semahtan semaya, koşmadan ağıta dek Anadolu insanının yaşantısının biçimlediği tüm müzikal formlarda bu birikimin izlerini bulmak mümkün."*(1) Konserin başındaki sözlü açıklamada da, *"ilkçağlardan günümüze açılan yelpaze içinde"* bir Anadolu müziği oluştuğu görüşü tekrarlanırken, konuyla ilgili çalışmalarının derinleştirildiği belirtildi, bu arada, açıklamanın bir yerinde, yanılmıyorsam, mehterin de Anadolu kökenli olduğu ima edildi.

İşin yadırgatıcı yanı, musiki teorisi ve tarihi alanında tartışılmamış, araştırmayla desteklenmemiş, Türkiye'de şimdiye kadar savunucusu olmamış, yeni bir görüşün bir konser programı içinde alelacele ortaya atılmasıydı. *Grek* çağı öncesi ve sonrası Anadolu'sundan günümüze ulaşan musiki örneklerinin sayıca yok denecek kadar az oluşu önemsenmemişti. Anadolu'nun *Grek* musikisi içindeki payını bilecek durumda olmadığımız gibi, o çağda, daha sonraki dönemlere damgasını vuracak ölçüde güçlü bir musiki yaratıldığını kanıtlayacak belgelerden de yoksunduk.

"Anadolu müziği" görüşü, gerçekten savunulacaksa, kültürümüzün kökeni konusunda geçmişte ileri sürülmüş birtakım tek yönlü görüşlerin musikiye uyarlanması sakıncasını doğuracaktır. Ben hem bu açıdan, hem de Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kolu'nun şimdiye kadar ciddi çalışmalar yaptığını gözönünde tutarak, dolayısıyla, konserin ilk bölümündeki parçaların sırf şıklık olsun diye dinletilmediğine inanarak, bu konuyu açmak, daha geniş bir çerçeve içinde, aynı zamanda bir kültür sorunu olarak da ele almak istiyorum.

İki yaklaşım

Bugüne kadar, *"ulusal kültür"* kavramının değerlendirilmesinde, daha çok, iki tutum karşı karşıya gelmiştir. Birinci yaklaşıma göre, ister Anadolu'da ister Orta Asya'da olsun, ister İslamlık öncesi ister sonrası olsun, ulusal kültür yalnızca *Türklerin* kültürüdür; ikincisine göreyse, ulusal kültür *Anadolu toplumlarının* ürünüdür, Türk kültürünün Anadolu dışındaki kaynaklarını tanımak önemli değildir; Türk sanatıyla kültürünün geçmişle ilişkisini aydınlatmak bakımından, her iki yaklaşım da tek başına yetersiz kalmıştır.

Bilindiği gibi, Anadolu uygarlıklarının niteliği konusunda Cumhuriyet Türkiyesi'nde ileri sürülen görüşlerin kaynağı 1930'ların *"Türk Tarih Tezi"* kapsamı içindedir. 1071'e kadar Anadolu'da Müslüman olmayan Türklerin yaşadığını, bu halk kültürünün de *"büyük Türk kültürü"*nün Anadolu'daki uzantısı olduğunu ileri süren bu tez, Batı'ya yönelik bir kültür siyasetinin uygulamaya konulmasıyla birlikte terkedildi. 1950'lerde, Anadolu halkının ırk kökeni konusundaki mizahî görüş bir yana bırakılarak, eski tezin Anadolu kültürüyle ilgili yönü çok farklı bir düzeyde yorumlandı.

Böylece, ulusal kültüre temel olmak üzere *"Anadolu uygarlığı"* tezi ortaya atıldı. Ne var ki, Cumhuriyet dönemine özgü kültür yaklaşımlarının birçoğunda olduğu gibi bu yaklaşımda da *"laik"* bir kültür oluşturmak üzere, pozitivist bir tutumla, *"dinî"* ögeler *"ulusal"* ögelerden ayrılıyordu. *Sabahattin Eyüboğlu, Halikarnas Balıkçısı, Azra Erhat* gibi yazarlar, tezlerini *"Anadolu uygarlığı"* sözüyle dile getirdikleri halde, Anadolu'da en son devletleri kurmuş olan Selçuklularla Osmanlıların kültürlerini büyük ölçüde reddetmişler, bunun sonucu olarak da, bir yandan doğrudan doğruya ilkçağ Anadolu kültürlerine yönelmişler, bir yandan da Selçuklu, Osmanlı kültürlerinin kimi temsilcilerini *"laikleştirerek"* önerdikleri modele kazandırmaya çalışmışlardır. Onların reddettiği Osmanlı musikisi, şimdi Boğaziçi Üniversitesi Türk Müziği Kolu'nun çalışmalarıyla, tezin kapsamına dahil edilmiş gibidir.

Bu çelişki yanında, tezin asıl zayıf yanı, Anadolu kültürleri arasındaki yapı ayrılıkları görmezlikten gelinerek, hepsinin *"Anadolu hümanizması"* diye tanımlanan bir bileşim içinde eritilmesiydi. Öyle ki, modelin çerçevesi dışında bırakılması gereken *Yunus Emre* ya da *Mevlana* gibi mistik şairler dinî/tasavvufî yönlerinden yalıtılarak ilkçağda *Homeros*'la, günümüzdeyse sözgelişi bir *Orhan Veli* ya da *Yaşar Kemal*'le aynı kültürün içinde buluşturulabiliyordu.

Geçen yaz Avrupa Konseyi'nce düzenlenen *"Anadolu Medeniyetleri Sergisi"*'nde bu modelin sözkonusu çelişkisi giderilmeye çalışıldı; Anadolu kültürleri başlangıcından Selçuklu, Osmanlı dönemine kadar genişleyen bir süreç içinde ele alındı. Sergi dolayısıyla yazılan yazılar, kitaplar, ansiklopedilerde de Anadolu uygarlıklarının gelişimi daha tutarlı bir çerçeve içinde değerlendirilmeye çalışıldı. Ancak, Anadolu kültürlerinin yapıca birbirlerinin devamı oldukları yolundaki görüşün toptancı yaklaşımından bütünüyle uzaklaşılamadı. Kültürler arasındaki benzerliklerin hemen yanıbaşında benzemezlikleri, her kültürün kendi özgül niteliklerini de belirlemeye yönelik çalışmalarla bu sorun aydınlatılabilir. Toplumların birbirlerinden neler aldıkları kadar, alınan şeylerin nasıl bir yapı içine yerleştirildiği de önemlidir. Çünkü her toplum başka toplumlardan aldığı kültür ürünlerini kendi yapısı içinde yorumlar. Öte yandan, Anadolu'ya göç eden toplumlar geldikleri yerlerin kültür ürünleriyle geleneklerinin de taşı-

yıcısı olmuşlardır. Anadolu'ya daha önce gelen toplumların daha sonra gelenleri etkilediği varsayımı sanatın her dalı, kültürün her düzeyi için geçerli olmamıştır; Anadolu'nun binlerce yıllık tarihinde, kimi zaman bunun tersi gerçekleşmiş, kimi zaman da Anadolu'dan herhangi bir biçimde etkilenmeyen bağımsız kültürler ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan, bazı alanlarda Anadolu halkının kültür ortaklığından sözedilebildiği gibi, başka bazı alanlarda, gene aynı halkın ürünü olan, birbirinden farklı, üstüste yığılmış kültür tabakalarından da sözedilebilir. Bütün bu kültürlerin Anadolu insanında eriyerek, köklerine sonuna kadar sadık bir sentezе ulaştığını ileri sürmek demek, Anadolu insanının değişmez bir özü, doğası bulunduğunu söylemekten farksızdır.

Musikideki evrim nasıl gerçekleşti?

Bu görüş, bugüne kadarki çerçevesi genişletilmiş olarak, toptancı bir önyargıyla, yani *"madem ki Anadolu kültürleri birbirlerinin devamıdır, öyleyse Osmanlı musikisi de oradan kaynaklanmış olmalıdır"* önyargısıyla musikiye uyarlanıyor. Geçen yazki sergide, *"Anadolu Medeniyetleri"*nin süreklilik çizgisi, daha çok mimarlık, heykeltıraşlık, küçük sanat kolları (minor arts) ve yaşama biçimi düzeyinde gösterilmeye çalışılmıştı. Oysa bu alanların çoğunda fiziksel çevrenin belirleyici bir önemi vardır. Örneğin, *Grek* çağı Anadolusu'nda, bir Ege kasabasındaki bir *Zeus* tapınağı fiziksel çevre ilişkileri açısından Anadolu insanının dünyasında önemli bir yer tutmuştur, diyebiliriz; ama resim sanatında durum farklı; Osmanlı minyatürü herhalde *Bizans* fresklerini değil, sözgelişi, *Herat*'lı minyatürcülerin eserlerini çağrıştırır. Acaba musikideki evrim nasıl olmuştur? Bir başka deyişle, *Grek* (ve Anadolu) musikisi Türk musikisini nasıl etkilemiş olabilir?

Grek (ve Anadolu) musikisi Türk musikisini nasıl etkilemiş olabilir... Doğu'da bu sanata verilen "musiki" adının Grekçeden geldiği düşünülürse, Doğu musikisinde Grek çağının, bu arada, Anadolu'nun da payı olabileceğini öne sürebiliriz... Ama buradan birşeyden emin olmamız şarttır: Türk musikisini gerçekten yerli kökenli mi kılıyoruz, yoksa Anadolu üzerinden Grek musikisine, oradan da, Doğu kökenli diye bilinen bir sanatı Batı'ya bağlayarak ona daha saygıdeğer olduğuna inanılan bir geçmiş mi arıyoruz?

Grek musiki teorileri, 9. yüzyılın ortalarından itibaren Doğu'ya aktarılmaya başlamıştır. Ancak lir, erganun, çift flüt gibi Yunan kökenli sazların çok eski zamanlardan beri bazı Doğu ülkelerinde de kullanıldığını biliyoruz. Doğu'da bu sanata verilen *"musiki"* adının Grekçeden geldiği düşünülürse, Doğu musikisinde *Grek* çağının, bu arada, Anadolu'nun da payı olabileceğini ileri sürebiliriz. Ne var ki bu etkinin özde değil, teori düzeyinde kaldığına kesin gözüyle bakılabilir, çünkü sistemleşmiş geleneklerin kendi ezgi yapılarından kopabileceklerine inanmak zordur. Doğu'nun bazıları Türk asıllı olan bilginlerinin yaptıkları şey, *Greklerin* geliştirdiği teoriler ışığında musikinin teknik/teorik sorunlarını yeniden değerlendirmekti. *Grek* teorilerinin aktarılması, Doğu'da musiki bilimine olan ilgiyi artırmış, bu alanda *Grek* teorisyenlerinin düzeyini aşan, ciddi eserler yazılmasını sağlamıştır. Biz musikimizin geleneğini ancak İslamlık sonrası gelişimi içinde, o çağın kültür dilleri olan Farsça ve Arapça olarak yazılmış *"edvar"*lardan edindiğimiz bilgilere göre tanıyabiliyoruz. Burada bir şeyi açıkça belirtmek gerekir: *Farabî, Safiyüddin, Abdülkadir* vb. gibi teorisyenlerin *"edvar"*larını yazdıkları dönemde *Grek* musikisi çoktan ölmüştü. Onların çalışmaları Doğu musikisinde yeni bir geleneğin sistemleştirilmesi yolunu açtı. İşte bu yeni sentez, İstanbul'da gerçekleştirilecek olan *Osmanlı sentezidir*. Bu sentezin içinde *Grek* (ve Anadolu) musikisinin varlığını keşfetmek üzere en az bin yıl daha geriye uzanmak, sanırım, olgun bir bileşimi, en cılız bileşenlerine kadar ayrıştırdıktan sonra, bunlardan kendimizce —kültürel seçmelerimize göre— en önemli olanıyla açıklamak gibi bir çabadır. Aynı işlem, o yapıda görmek istediğimiz başka ögeler için de uygulanabilir.

Bir karşılaştırma

Grek musikisiyle *Türk* musikisi arasında herhangi bir yakınlık bulunup bulunmadığı sorununun en geniş biçimde tartışıldığı eser *Hüseyin Sadettin Arel*'in *Türk Musikisi Kimindir?* adlı araştırmasıdır. Başlangıç noktası bilinmeyen, çok uzak bir geçmişten yola çıkarak bugüne değil de, bugünden yola çıkarak geçmişe doğru geriye uzanan bir bakış açısıyla konuyu inceleyen *Arel*, Doğu musikisinin en gelişmiş ve incelmiş bir biçimi olarak bize ulaşan Türk musikisinin ses sistemiyle *Grek* musikisininkini karşılaştırır. Anadolu'nun payının *Grek* musikisinin yapısı içinde eridiğini kabul etmek zorunda olduğumuz için, *Arel*'in bulduğu özellikleri Anadolu için de geçerli saymak zorundayız; Anadolu'nun bir musikisi varsa, biz bunu *Grek* musikisinden büsbütün ayrı bir şey sayamayız.

Arel'in bütünüyle teknik düzeyde yaptığı karşılaştırmanın sonuçlarını burada olduğu gibi tekrarlamak gereksiz, teknik terimleri elden geldiğince ayıklayarak, sadece birkaçını belirtmekle yetinelim:

1. *Grek* musikisinde çeyrek sesler vardır, oysa Türk musikisinde çeyrek ses hiçbir zaman kullanılmamıştır, 2. Her iki musikinin makamları birbirine tekabül etmez, 3. Makamların seyri tizden peste doğrudur; oysa bizde birçok makam, tersine, çıkıcıdır, 4. *Grek* musikisinde her makamın diyatonik, kromatik, anarmonik üç cinsi vardı, besteciler istedikleri ezgiyi bu üç cinse sokabiliyorlardı, bizde böyle bir bölünme olmamıştır, 5. Bu musikide dizinin sekiz sesinden dördü oynak, değişkendir, oysa Türk musikisinde dizilerin kullanımında sıkı kurallar vardır, ses kaydırılırsa ya falso olur ya da makam değişir, 6. Bizde her makamın değişmez bir durağı vardır; *Grek* teorisyenleri duraktan sözetmezler, o halde durağa önem veren ve vermeyen iki ayrı anlayış sözkonusudur, 7. İki tetrakortun ya *bitişik* ya da *ayrık* biçimde birleştirilmesi, birleştirilen tetrakortların arasına da mutlaka bir tanini (tam) aralık konulması bizim musikinin sistemine hiç benzemez; makam dizilerimizi zorla iki tetrakorta bölmeye kalksak da başaramayız. (2).

Sadece bazı sonuçlarını buraya aldığım bu karşılaştırma, birbirine yabancı iki ayrı sistemle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Müzikologlar, Grek musikisinin ana makamları olan *Doristi, Frigisti, Lidisti* dizilerini Batı'nın majörüyle minörüne benzetirler. Bu benzerliğin bir açıklamasını *İlhan Mimaroğlu*'nun *Musiki Tarihi* adlı kitabında buluyoruz: *"Grek musikisinin, Batı'nın sanat musikisinin ses düzenini etkileyen en önemli öğesi, ses dizileri olmuştur. Telli çalgıların, kitara ve lirin seslerinin uyumlanmasıyla ilintili olarak belirmiş olan bu ses dizileri, Dorya, Lidya, Frigya vs. gibi Grek ülkesinin türlü bölgelerinin adlarını almıştı. Bu diziler Bizans musikisinin aracılığıyla Hıristiyan musikisine ulaşmış, böylece ortaçağlarda Grek dizileri üzerine yapılan kuramsal çalışmalarla kilise dizeleri (yahut 'makamları') çıkmış, sonra da bugün bile kullanılmakta olan majör ve minör diziler kesinleşmiştir. Bununla birlikte, eski Yunan'da ses dizeleri, pest sesten tize doğru değil, yukardan aşağı sıralanırdı."* (3). Bundan çıkacak sonuç, bu musikinin ancak ses sistemi bakımından Batı musikisini, gene bir Anadolu uygarlığı olan Bizans yoluyla, bir ölçüde, etkilemiş olduğu yönündedir.

Geçmişte klasik Türk musikisini karalamak isteyenler, onun İran, Arap, eski Yunan, Bizans kökenli olduğunu iddia etmişlerdi. Anlaşılan şimdi, iyiniyetle ileri sürülmüş, tam tersi bir görüşle karşı karşıyayız: bu musikinin kökeni yerlidir, bu topraklarda, Anadolu'dadır. Ama burada bir şeyden emin olmamız şarttır: Türk musikisini gerçekten yerli kökenli mi kılıyoruz, yoksa Anadolu üzerinden *Grek* musikisine, oradan da, Doğu kökenli diye bilinen bir sanatı Batı'ya bağlayarak ona daha saygıdeğer olduğuna inanılan bir geçmiş mi arıyoruz?

Köken sorunu, bu arada Anadolu musikisinin ne tür bir evrim sonucu Osmanlı - Türk musikisine doğru geliştiği sorunu, doğrudan doğruya etnomüzikoloji alanında tartışıldığı sürece, bunun akademik bir anlamı olabilir. Ama bu tür çalışmalar önyargısız yürütülürse saygı görür. Bir geleneğe, diyelim ki Türk musikisine kadim bir kök bulmak ve yetersizliği bilinen belli ulusal kültür modellerini geçerli göstermek amacına yönelikse, yakın geçmiş, son beşyüz yıllık birikim gözardı ediliyor demektir. Bir süredir gözlemlenen, kayıp Orta-Asya musikisine ya da İslamlık öncesi Türk musikisiyle ilgili çalışmalar için de aynı şey sözkonusudur. Çünkü her iki eğilim de, günümüze ulaşan bir musiki geleneğini çözümleyerek onun geçmişle olan ilişkisini nesnel bir tutumla araştırmaktan çok, kayıp bir musikiden, bir mitostan bugüne ulaşma çabasında birleşirler.

Türk musikisine köken aramak bir bakıma çok yararsız bir çabadır. Aslında, aranan kökene erişmekle çok derin bir gerçeği keşfetmiş olmayacağız. Böyle bir keşifle, bu musikinin tarihini aydınlatma yolunda pek bir şey kazanılmayacaktır. Hem, Türk musikisinin Batılı bir kökene dayandırılması, "müzik devrimi" (?!) ve "evrensel müzik" (?!) yanlısı, pek "Batılı" aydınlarımızı da memnun etmeyecektir. Ben de onlardan biri olsaydım, "Anadolu uygarlığı gibi bir dağ, doğura doğura sonunda 'alaturka musiki' gibi bir fare doğurmuş" derdim!.. □

(1) Aynı yazı *Sanat Olayı* dergisinde de yayımlanmıştır, bkz. sayı: 26, Temmuz 1984.

(2) Hüseyin Sadettin Arel, *Türk Musikisi Kimindir?* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 150 ff., 1969.

(3) İlhan Mimaroğlu, *Musiki Tarihi*, Varlık Yayınları, s. 20, 1970.

• Grek musikisinin yapısı konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. *The Pelican History of Music*, Vol. 1, s. 92-104, ed. Alec Robertson ile Denis Stevens, Penguin Books, 1978.

İslâm'da reforma gerek yok

SAİT KIZILIRMAK

Osmanlı'nın çöküşünden sonra kurulan *"millî devlet"*lerde, aydınlar genellikle laik aydın, Müslüman aydın ikileminde kaldılar. Laik aydın, Batı değerleriyle yetişen, kendine ve halkına, öz kültürüne yabancılaşmış bir tipti. Sürekli olarak *"iktidar"*da kalan bu tip aydınlar, ülkelerine hiçbir fayda sağlayamadılar.

İslam dünyasındaysa, modern çağda ortaya çıkan aydın kimliği, çok değişikti. Bir yandan resmi kurumlarda okuyan Müslüman aydınlar, diğer yandan, kendi kültür değerlerini yeniden kurmak zorunda kaldılar. Yönetimlerin demokratik-laik olması, dini yapının da değişmesine yolaçmıştı.

1923'den önce, din adamları bir anlamda *"emir sahipleri"*yken, bu tarihten sonra birer *"kamu görevlisi"* oldular.

Münevver kavramının tutmayışı, belki de, bir dünyanın yokoluşuyla birlikte yokoluşu, elbette ki, Batılı kavramları öne çıkaracaktı. Aydın, entelektüel kavramlarının, toplumu sürükleyen okumuşyazmış kişilerin tanımlanmasında kullanılmaya başlanması, Batılılaşmanın bir sonucudur. Dikkat edilirse, İslam dünyasında kullanılan temel ölçüt, aydın-halk ikilemi değil, sizden olan emir sahipleri —biat edenler— şeklindedir. O zaman aydın kavramının ortaya çıkışının, demokrasi ve laiklikle paralel olduğunu söyleyebiliriz.

Bu noktada, *"ulema"*nın kimliğini araştırmak kalıyor. Ulemanın özellikleri şunlardır: Allah'a, Resulü'ne ve Müslümanlardan olan emir sahiplerine itaat edilir. Ulema, emir sahipleridir. Ulema, peygamberlerin varisleridir. Ulema, cemaati yönlendiren kişidir.

Batı-Doğu ikileminde aydınların özelliklerinin başında *"her şeyi"* okumaları, fakat *"Kur'an"*ı okumamaları gelir. Aydınların bir hastalığı da, *"dergi"* çevresinde toplanmaktır. Yayınlanan dergiler, birer okul halinde düşünülerek, halka *"fikir"* aktarılmasında, aydınların eylemi olmuşlardır. Bir düşünürün dediği gibi, *"Dergisiz aydın, oyuncağı elinden alınmış çocuğa benzer."*

1923'den sonra, İslam dünyasındaki demokratikleşme, ümmetin emir sahiplerinin de, kimliklerini değiştirdi: Ya aydın kimliğine doğru geçildi, bazıları kurumsal ünvanlar aldılar; yahut da, kamu görevlisi oldular. Muhalefet edenlerse, yayın yoluyla düşüncelerini cemaate aktarmayı denediler veya tarikat statüsünde çalışmayı yeğlediler. Emir sahipleri, İslam ülkelerinde yer değiştirerek, *"yönetici sınıflar"* haline geldi.

Zaman zaman ortaya atılan reform, içtihad gibi yıkıcı propagandalar, cemaati yanlış yönlere götürme amacını taşıyordu. Dinde reform, düzeltme kesinlikle mümkün olmadığına göre, *"yeni bir müçtehid"* beklemek fikri, bir bakıma cemaati, demokratik-laik ilkelerle kuşatan bir din anlayışını hakim kılmak gayesine yönelikti. Ümmet, dini sorunlarını, zaten resmi ulemadan veya muhalefetteki ulemadan sorup öğreniyordu.

İslam dünyasında, muhalefetteki ulemanın çalışmaları da iki yönde gelişti: Bir taraftan *"nakilci"*lik devam ederken, diğer taraftan nakilcilerin mezhep dışı hareket etmeleriyle eleştirdikleri bir tarafta, *"Kur'an ve Sünnete Dönüş"* adıyle, kaynakları *"yeniden okuma"* faaliyeti başlıyordu. Bu okuma faaliyetleri, ortaya ilginç kitap başlıkları çıkaracaktı: İslam'da ekonomi, İslam'da sosyal adalet, İslam'da ideoloji, İslam açısından enflasyon, İslam'da sosyalizm, İslam'ın çağdaş görünümü, İslam toplumbilimi vs...vs...

Bugün İslam dünyasında ulema, aydınlar, din adamları, gençlik, dinde söz sahibi olacak ve cemaati yönlendirecek *"emir sahipleri"* kavramının önemini kavradıkları oranda, İslâm dünyasındaki aydın kavramı, ortadan kalkacaktır. Klasik anlamdaki *"avam"* mantığının, çağdaş iletişim kanallarıyla silinmesi, *"ulûl-emr"*in gündemde silik kalmasına yolaçmamalıdır. Ne yazık ki, başlı başına bu sorunu inceleyen bir çalışma, henüz yapılmamıştır. □

"Kalıcı"yı seçmek herkesin harcı değil

ENİS BATUR

Türk okuruna değerli kitaplar sunmuş bir kültür kuruluşu, *"Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları"*, geçen ay *"Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri"* başlıklı bir kitap yayımladı. *Orhan Ural* imzasını taşıyan bu oylumlu kitapla ilgili tanıtma duyurularında, *"son 10 yılın gelişmelerinin"* de ele alındığı vurgulanıyordu; kitabın ilk sayfalarında da *"1923-83"* alt başlığına rastlanıyordu nitekim. Dış görünüşe bakılacak olursa, şüphesiz örneklere de yer veren, bir inceleme olmalıydı kitap; arka kapağındaysa *"seçki özelliği de taşıdığı"* söyleniyor ve şöyle nitelendiriliyordu: "Kitap bütünüyle Cumhuriyet dönemi Türk şiir sanatını öğrenmek, tanımak, şiirlerden örnek almak isteyenler için tam bir başvuru yapıtı".

Ne yazık ki, *"Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri"*ni ne tarafından tutsak bir tuhaflıkla karşılaşıyoruz: Bir kez, *"seçki özelliği de"* taşıyan bir inceleme kitabı değil bu, düpedüz ve yalnızca bir seçki. İki sayfalık bir sunu yazısının ve *"İçindekiler"*'' dizininin dışında, ürünleri aktarılan şairlerin herbiri için ortalama birer sayfalık *"tanıtıcı"* not yer alıyor kitapta, hepsi bu. Ama asıl tuhaflık kitabın içine girince başlıyor. Orhan Ural, 39 şairimizden ürünler aktararak oluşturmuş seçkisini. Bir seçkiyi onu oluşturan kişilerin sayısıyla değil, onların seçimindeki *ölçüt*'le değerlendirebiliriz şüphesiz ki. Okur, seçkinin *"sunu"* yazısında bu ölçütü arıyor hemen ve onu bulunca da, doğrusu ya, şaşırmadan edemiyor: *"Kitapta bulunmayan ozanların 'ya ben, ya biz' diye durakladıklarını görür gibiyim. XXI. yüzyıla kaç ozan kalacak sorusunu da düşünmek gerekli! Yahya Kemal, Nâzım Hikmet, Diranas, Tarancı, Orhan Veli, Necatigil yarınlara kalma hakkını yapıtlarıyla sağlamışlardır. Yaşayanlardan da XXI. yüzyıla adını yazdıracak ozan sayısı 9-10'u zor aşacaktır!"* diyor *Ural*.

'Yazar', sanıyorum *"kitapta bulunmayan ozanlar"*ın neden orada bulunmadıklarını, *"kalıcı"* olmayışlarıyla açıklıyor. Ama *"kalıcı"* olanların, neden kalıcı olduklarını açıklamadan, yalnızca *"kalıcıdırlar"* demekle bir ölçüt koyulamaz ortaya. *"Sunu"* yazısındaki bulanıklık, belirsizlik yalnızca ölçütle ilgili değil, *Ural*'ın *"seçim"*lerine de yansıyor. *Aşık Veysel*'e elbette bir itirazım yok; ama neden *Asaf Halet Çelebi*'ye, *Ercümend Behzad*'a *Şükûfe Nihal*'e yer verilmemiş, hiçbir görünür neden yok ortada. İlki neden "kalıcı" olmuş, belli değil; diğerleri neden *"kalıcı"* olamamışlar, o da belli değil. *İlhan Geçer*'e de bir itirazım yok tabiî; ama, *"Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri"* başlığı altında yayımlanan bir kitapta *Can Yücel, Sezai Karakoç, Ece Ayhan, Gülten Akın* hangi gerekçelerle dışta bırakılmıştır, merak ediyorum. *Cahit Irgat, Celal Sılay, Ömer Faruk Toprak, Hasan İzzettin Dinamo, Arif Nihat Asya* hangi gerekçelerle? Neden *Hilmi Yavuz* kalıcı da, *Ülkü Tamer* ya da *Ahmet Oktay* değil? *"Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri 1923-83"* gibi genel, kapsayıcı, iddialı bir başlıkla yayımlanan bir seçkide, bu ölçüt bulanıklığına ışık tutacak hiçbir cümle yokken, tersine *"kalıcı"* olup-olmamak gibi tehlikeli ve öznelliğe dayanıksız bir ölçüt olanca belirsizliğiyle öne sürülürken, *"kalıcı"*yı seçmenin herkesin harcı olmadığını söylemek gerek.

Ölçü bulanıklığı

Orhan Ural, hiç değilse seçtiği şairleri neden seçtiğini, onların Türk şiirindeki ayırıcı özelliklerinin ne olduğunu *"tanıtma notları"*nda vurgulayabilse. Vurgulayamıyor: Çünkü *Tahsin Saraç*'ın varlığını açıklayabilmesi için, *Cen-*

Gerici Defoe'nun maceraları

De Yayınevi'nin Türk kültür hayatına katkıları *Düşün (Bizim Belde Toplum Sanat)* adlı dergide de sürüyor. Derginin Temmuz sayısında *Refik Zerengil, "Birey, Toplum ve Kültürel Yozlaşma"* başlıklı yazısında, roman türünün atalarından *Robinson Crusoe* ve yazarı *Daniel Defoe* üstüne yeni ve ilginç "tahlil"ler geliştirmiş. Yazının tümü bir yana, yalnız *Defoe*'yla ilgili bölümü eleştirmek için nasıl bir yöntem ve üslup kullanılması gerektiğini saptamak bile başlıbaşına bir sorun. Ama bu sorun yüzünden okurlarımızı *Zerengil*'in "süper" tahlilinden mahrum bırakmak istemedik ve yazının sözkonusu bölümünü aşağıya aldık.

"Yeryüzünde toplum halinde varolmayan tek bir birey yoktur. O kadar yoktur ki, edebi anlatımlarda, imgelerde bile böyle bir şey sözkonusu değildir. Örneğin, edebiyatta bu bağlamda en bilinen örnek olan Robinson dahi toplumsuz değildir. (...) O ıssız adadaki ıssız Robinson bile ancak topluluk halinde vardır: adada günlerden bir cuma gününde tek bir yerliye rastlamış ve ona Cuma adını vererek, yerliyi kendi uşağı yapmıştır. (...) O romandaki bile, sosyo-ekonomik formasyon somutundaki toplumdur; şöyle ki, Defoe, savunduğu gerici ve egemenlikçi burjuva dünya görüşünü (...) iki kişilik bir toplum biçiminde romanda sembolleştirmiştir. Bu iki kişiden birini efendi, diğerini uşak yapıp kendi toplumunu yansıtmıştır: Toplumsal planda burjuvalar ile işçileri, uluslararası planda ise sömürgeci emperyalistler ile mazlum ulusları birinciler lehine kutsayıp mutlaklaştırmak istemiştir. Şu halde romandaki her iki bireyi ve ikisinden oluşan toplumu belirleyen somut öz, *kapitalist ilişkiler olmuştur*. Bu örnekle ilgili bir noktayı daha anımsatalım: Defoe'nun fiktif anlatımı, gerçek bir olaydan esinlenmiştir. Okyanusta ıssız bir adaya düşmüş ve uzun yıllar tek başına (Cuma'sız) o adada yaşayagelmiş bir kişi, daha sonra tesadüfen kurtarılmıştır. Ne ki, ıssız adaya düşmeden önce toplum içinde doğup yetişmiş, toplumla belirlenmiş bu insan, (...) bulunduğunda hayvansılaşmış, yarı-hayvan durumuna gelmişmiş. Bu olaydan esinlenen gerici Defoe ise, ıssız adadaki adamın öyküsünü, kendi ideolojisi doğrultusunda çarpıtmış, ıssız adadaki insanın yanına bir işçi vererek, kapitalizmi çizmiştir."

Cuma'yı yemeye kalkan koskoca yamyam kabilesi, acaba "lumpen-proletarya"yı temsil ettiği düşüncesiyle mi bu "sosyolojik" tahlil kapsamına alınmamış, merak konusudur tabii.

Yazı konusunda ciddi birşeyler söylemek gerekirse, *Zerengil*'in büyük değer verdiğini belirttiği "bilimsel öğreti"nin edebiyat eleştirmenlerinin Defoe'yu nasıl değerlendirdiklerinden bihaber olduğunu ya da bu konuda okuduklarını hiç mi hiç anlamadığını belirtmeden geçemeyeceğiz. —N.B.

giz Bektaş'ın ya da *Sabri Altınel*'in yokluğunu açıklayabilmesi gerekiyor. Vurgulayamıyor: Çünkü Türk şiirinin, birbirleriyle etkileşim zinciri içinde bulunmayan, herbiri gökten zembille inmiş şairler tarafından, öylesine, kendiliğinden oluşmuş bir toplum olduğunu sanıyor.

Ölçü bulanıklığının, hatta yokluğunun seçkideki bir başka örneği: 1923 öncesi doğmuş ve ürün vermiş *Yahya Kemal* ve *Ahmet Haşim* gibi şairlere yer veriyor *Ural*; *Mehmet Akif Ersoy, Abdülhak Hamid Tarhan, Mehmet Emin Yurdakul, Rıza Tevfik* gibi şairlere neden yer vermediğini açıklamasını nasıl beklemeyiz?

Yazar, şairleri tanıtırken, kitabın başlığıyla çelişen yorumlar geliştiriyor, hem de kısacık tanıtma notlarının içinde: *Ilhan Berk*'ten söz ederken, *"Kül"*deki bitki ve hayvanları konu edinen düzyazı şiirleri için *"şiir adı altındaki (!) düzyazıları da bir değer taşımıyordu"* diyebiliyor. *Metin Eloğlu*'nun kimi şiirleri için de *"içerikleri ancak ozanın açıklayacağı gizle örülü, kapalı şiirlerdi"* yazgısını öne sürebiliyor. Bu tür yorumları *temellendirmeden* bir seçkinin tanıtma notlarına serpiştirmek doğru bir tavır sayılamaz bence: Bu *"yargı"* lar, ancak kapsamlı eleştirel çalışmaların eşliğinde sunulabilecek; seçki türü elden geldiğince *"mesafeli"* ve nesnel kalınması gereken kitaplarda kullanılmasından sakınılmasında yarar olan yaklaşımlardır.

Orhan Ural'ın dikkatsizlikleri (sözgelimi: *Hasan Hüseyin*'in 1984'te öldüğünü yazıyor da, *Oktay Rifat*'ın tek romanı olduğunun neden doğru olup olmadığını araştırmıyor?), Türkçe yanlışlıkları *("Yaşamının son dönemlerinde yazdığı şiirleri, yurt özlemine ilişkin duyarlıkların en özlü damıtılmış örnekleridir")* fazla önemsenmeyebilir belki; ama *"lûgat parçalama"* konusunda hazırlanacak herhangi bir seçki için enfes örneklerle kitabını doldurmuş olduğu da yadsınamaz: *"Çiçek Pasajı satıcılarının bağırgan şımarıklığını, ezik çekingenliğini dile getiren" Necatigil* için *"köklü bir kültür birikiminin etkisiyle en eski, en yeni sözcükleri titiz seçmenlerin imbiğinden süzerek şiirine indirdi"* demesini, bu anlatımı *"sözcükleri bu denli araştıran bir ozan"* tamlamasıyla bütünlemesini kutlanmaya değer, *"kalıcı"* bir üslûp başarısı saymamak elde mi?

Aynı yayınlardan, bir zamanlar, son derece tutarlı, özgün bir seçki çıkmıştı: *Ümit Yaşar*'ın hazırlamış olduğu, *"Şairlerin Seçtikleri"* adlı bu güzelim seçkiyi yeniden basmak varken, *"Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri"* başlığına hiç yakışmayan bu tutarsız çalışmayı, üstelik son 10 yılın gelişmelerini içermediği halde içerdiğini de ileri sürerek okura sunmak, hem Türk şairine, hem de şiir okuruna saygısızlık etmektir bence. Eleştirimde hoşgörülü olmadığım ortada; hoşgörülü olunması için düzmece nedenler de aramamalıyız ille de, hele böyle durumlarda: Türk şiirinin gelişiminde önemli rol oynamış pek çok şairi doğru dürüst bir gerekçe göstermeden dışta bırakan bir seçkiyi *"Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri 1923-83"* başlığı altında piyasaya sürerken yazar ve yayıncı bu hoşgörüyü hakedecek bir tutum gösterebilmiş midir? □

Baudelaire'ın "Correspondances" şiiri üstüne

Burun görmek içindir gözse koklamak

NEDİM GÜRSEL

Baudelaire'in ünlü sonesi *"Correspondances"*i *Sabahattin Eyuboğlu* haklı olarak *"Çoklukta Birlik"* başlığıyla çevirmiş dilimize. Çoklukta birlik Platoncu felsefeden kaynaklanan bir kavramdır. *İsmail Tunalı* bu kavramı, bir başka deyişle *"unitas in multitudine"*yi, estetik anlamda uyumun temeli olarak değerlendiriyor. Sanıyorum *Baudelaire* için de aynı şey sözkonusu. Ne var ki *Baudelaire* bir düşünür ya da estetik uzmanı gibi değil, bir şair gibi; yani her şeyden önce sezgisiyle yaklaşıyor bu kavrama. *Platon*'un mağara eğretilemesinden bu yana, algılanabilinir gerçeklikle sezinlenebilinir gerçekliğin ilişkisi doğaötesel düşünceye, giderek tek tanrılı dinlerde, özellikle de İslamda mutlak aşkınlık, yani Tanrının Birliği ilkesine yolaçmıştır.

Baudelaire, algılanabilir evrenle algılayamadığımız evren arasındaki ilişkiyi dengeli bir uyum olarak sezmeye çağırıyor bizi. Bu çağrıda, dinsel anlamda gizemci bir tavırdan çok, duyumların alışılmadık düzeni gizli, bence. Romantizme bağlı kalmakla birlikte bu akıma ilk başkaldıran, hatta romantizmden nefret eden bir şairdir *Baudelaire*. Yazın tarihçileri onu simgecilik akımının öncüsü olarak görürler. Eğer simgecilik *"evrenin, görüntülerin ötesinde bir anlamı olduğundan evrende her şeyin duyarlı olduğunu bilen şairin bu görüntüleri aşmak, gerçeğe ulaşmak istemesi"*nden kaynaklanıyorsa, simgeci şair için maddesel evrenle tinsel evren arasındaki uyumun derinliğini kavramaya yönelmek ve böylece doğadaki simgeleri çözümleyerek maddenin içsel ve gizli varlığına ulaşmak gerekiyorsa, *Baudelaire*'in *"Correspondances"* şiiri gerçekten de simgeci bir şiirdir. Hatta, simgeci akımın ilkelerini ortaya koyan bir bildiri metni gibi bile okunabilir. *"Correspondances"*, doğayı sezgi gücüyle algılayan bireyin şiiridir çünkü. Birey, daha doğrusu şair, duyumları alışılmadık bir düzende kullanarak evrenin gizini ortaya koymak ister.

"Renkler, sesler, kokular karışır birbirine" dizesi *Rimbaud*'nun *"Voyelles-Ünlüler"* şiirini haber verir bir bakıma. *"Correspondances"* yazılmasaydı, *Rimbaud "Ünlü harflerin rengini buldum! A kara, E ak, İ kırmızı, O mavi, U yeşil"* diye uçarı bir çocuk sevinciyle övünemezdi. Evet A karadır, E ak, İ kırmızı, O mavi, U ise yeşil. Burun görmek içindir.

Gözse koklamak. Gözümüzle duyar, kulağımızla görebiliriz. *Baudelaire R. Wagner ve Tannhäuser* adlı kitabında da apaçık dile getirmişti bu durumu: *"Seslerin renkleri, renklerinse ezgileri çağrıştırmaması şaşırtıcı olurdu asıl. Tanrının evreni bölünmez bir bütün olarak yaratmasından bu yana, nesneler arasında karşılıklı bir benzeşim olagelmiştir."*

Bu yazdıklarım bilinen, her hangi bir başvuru kitabından öğrenilebilecek bilgiler. Galatasaray Lisesi son sınıftayken, Fransız Yazını kitabımızda *Baudelaire* bölümü *"Correspondances"* şiiriyle başlıyordu. Halâ belleğimdedir. *"Sembol ormanları içinden geçer insan"* dizesini bir yere not etmiş, varlığımızı çevreleyen simgeleri çözümledikçe evrenin kendini ele vereceğine kanaat getirmiştim. Bugün, kabullendiğim bir ilke gibi değil, anlayıp değerlendirmeye çabaladığım bir inceleme nesnesi gibi bakıyorum bu dizeye. Ve *"sembol ormanları"* içinden geçen insanın serüveni beni eskisi kadar ilgilendirmiyor. Doğrusu şiirin iç yapısından, sözcük ve uyakların oluşturduğu ses uyumundan, ne bileyim örneğin *"obua"* sözcüğünün Türkçedeki aykırılığından, daha çok etkileniyorum. Bir de kokulardan tabi. Hem koku adlarından, hem bu adların belleğimde uyandırdıkları çağrışımlardan. *"Misk"*, *"amber"*, *"aselbent"*, *"buhur"* sözcüklerine binip deniz aşırı yolculuklara çıkıyorum.

Baudelaire'in şiirinde kokuların çok önemli bir yeri vardır. Koku, *Baudelaire*'in temel izleklerinden birisi, kösnünün kırbacını yemiş şairin özlemlerini pekiştiren duyumların başlıcasıdır. *Baudelaire*'in erotik dünyasının temelini oluşturur koku. *"Keskin kokular vardır"* diye başlar bir şiiri. Ve Doğunun ya da ıssız bir evin genzi yakan kokularını anlatır. Bir başka şiirindeyse sevdiği kadına şöyle seslenir: *"Kokundur büyülü iklimlere çeken beni."*

Claude Zilberberg, Greimasçı anlambilim kuramından yola çıkarak incelediği *Baudelaire*'in şiirlerinde kokunun önemini araştırıyor.

Ne var ki, şairin özgün şiir dünyasını kavrayamadan, bilimsel olmak kaygısıyla cebirsel formüller, geometrik biçimlerle temellendiriyor araştırmasını. *Jean-Paul Sartre* da, dilimize de çevrilen *Baudelaire* adlı kitabında, *Zilberberg*'in tam karşıtı bir yaklaşımla, şiirsel metinlerden hiç söz etmeyerek, *Baudelaire*'in nasıl kendi varoluşunu kendisinin çizdiğini, aslında bir seçim yapmış olduğunu ve bu seçimin yalnızlığı, çöküşü, acı ve özlemi kaçınılmaz kıldığını tanıtlamıştı.

Bu yazıyı yazmak için *"Correspondances"* şiirini yeniden okuduğumda, bilgiyle kuşanmış, dizgesel yaklaşımların yetersizliğini daha iyi anladım. Her şiirsel metin gibi bu şiir de göstergebilim yöntemleriyle irdelenebilir elbet.

Roman Jacobson'un *Baudelaire*'in bir başka şiiri -*"Kediler"*- üzerine yaptığı incelemesinden çok şey öğrendiğimi, bu incelemeyi okuduktan sonra *Baudelaire*'in şiirlerine başka gözle baktığımı yadsımıyorum. *"Correspondances"* yazın tarihi açısından da bir dönemeç sayılabilir. Simgeci akımın öncüsü, dünya şiirini değiştiren *Rimbaud*'nun habercisi olarak da değerlendirilebilir. Ama şu an, *"kokular da vardır azgın, zengin, gürül gürül"* dizesinin bende uyandırdığı çağrışım her şeyden, *"Correspondances"* üzerine tüm bildiklerimden daha önemli görünüyor bana. Doğuda körler baharat kokularına göre yollarını bulurlardı çünkü. *"Yort Savul!"* buyruğu onlar için geçerli değildi.

Baudelaire'se yaşamı boyunca özlemini çektiği, düşlediği uzak ülkeleri göremeden, kırk altı yaşında kahrolarak öldü. Felçli ve baharat kokularından uzakta. □

ÇOKLUKTA BİRLİK

Charles BAUDELAIRE

Bir tapınaktır doğa, sütunları canlı;
Anlaşılmaz sözler duyulur zaman zaman.
Sembol ormanları içinden geçer insan,
Tanıdık bakışlar süzer gibidir sizi.

Bir derin, bir karanlık birlik içinde,
Aydınlık kadar sonsuz, gece kadar geniş,
Uzaktan söyleşen uzun yankılar gibi,
Renkler, sesler, kokular karışır birbirine.

Kokular vardır çocuk tenlerinden taze,
Obua sesinden tatlı, çayır gibi yeşil;
Kokular da vardır azgın, zengin, gürül gürül.
İnsana sonsuz şeylerin tadını veren,
Misk, amber, asselbent, buhur gibi kokular,
Duyuları, düşünceyi alıp götüren.

Türkçesi: S.Eyüboğlu

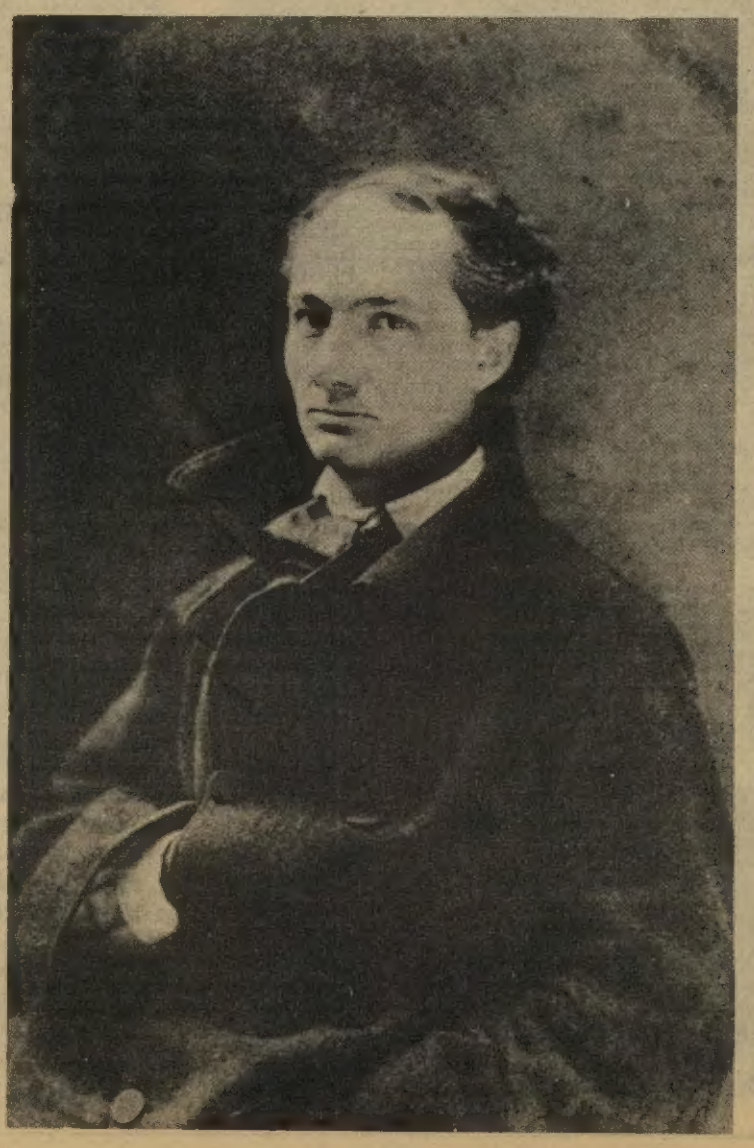

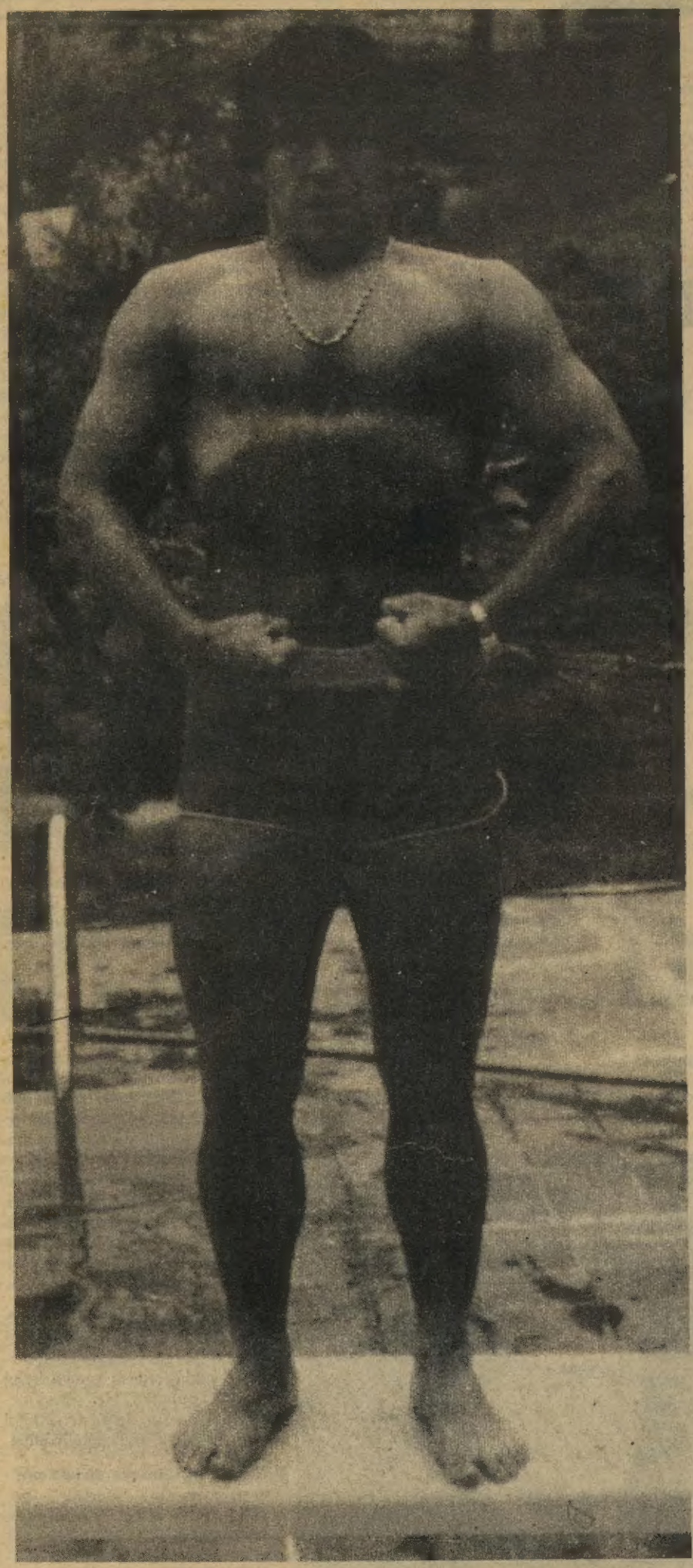

ORO Dİ NAPOLİ

"Diego yalnız değilsin, Napoli seni seviyor". Diego Armando Maradona "kutsal" Napoli toprağına ayak bastığında, *"Maradona, Napoli'nin altını"* yazılı tişortlar giymiş binlerce kişi böyle bağırıyordu. Komünist partisini daha geçen yıl birinci parti yapmış olan Napolili seçmenler *Berlinguer*'in yasını çok uzun süre tutmadılar. Karşılama töreni, gizini ancak Napolililerin bildikleri bir karnavala dönüştü. Kahvelerde *Maradona*'nın tangosu çalarken, havaalanını ünlü futbolcunun kalacağı otele bağlayan yolların kaldırımlarını her yaştan ve cinsiyetten Napolililer doldurdular. Napoli'nin dar sokaklarında çamaşır asan kadınlar gün boyu onu konuştular. Şehir radyosu ve fısıltı gazetesi adım adım *Maradona*'yı izledi. *"Berlinguer öldü"* yazılı ve yeni yeni sararmaya başlamış, bütün şehri kaplayan afişlerin üzerine kısa sürede, Napoli klübünün başkanının imzasını taşıyan *"Deguito, Napoli seni seviyor"* yazılı afişler yapıştırıldı. Ertesi gün bir avuç dolusu para karşılığında *Maradona*'yı birkaç dakika görebilmek için 70.000 kişi Napoli Stadı'nı doldurdu.

Arjantinli futbolcuya *"hak ettiği"* kabulü göstermekte adeta tüm Napoli görüş birliği içindeydi. Tabii Mafya da... *"Nueva Familia"*'nın babası, hapishane hücresinden gönderdiği kısa ve özlü bir mesajla gereken uyarıyı yapmıştı: *"Maradona'yı iyi karşılamak gerekir."*

Nereden kaynaklanıyor bu coşku? Arjantin halkının yarısının İtalyan göçmenlerin soyundan geldiği, bu göçmenlerin hatırı sayılır bir kısmının da Napoli kökenli olmasının Napolililerin kolektif belleklerinde bıraktığı izlerin payı var kuşkusuz. Ama bu coşku daha çok İtalya'nın en borçlu şehri olan, en çok işsizi ve fahişeyi barındıran, en büyük yasadışı alana sahip Napoli'nin, çöküşten barok nitelikte karnaval çıkarma geleneğinin bir ürünü olsa gerekir.

Damarlarında İtalyan kanının oranı pek yüksek olmasa da, *Maradona* bu mizansene katılmaya gönüllüydü. Barselona ve Napoli kulüplerinin yöneticilerinin yaptığı transfer pazarlığını heyecanla izleyen Napolililere ünlü futbolcunun yolladığı ilk mesaj, *"Umarım tanrı Napoli'yi ve Maradona'yı unutmaz"* oldu. Napoli'ye ayak basar basmaz da, öz annesinin kollarına atılıyormuşçasına Napoli'ye bağlandığını ilan etti.

Maradona ve şürekâsı

İspanya'dan kurtulmakta bunca acele etmesinde İspanyol futbolunun şiddet dozuna ayak uyduramayışının payı olsa da, *"milyonlar valsi"*'nin nağmeleri de kulağına oldukça hoş geliyor olmalıydı *Maradona*'nın. Evet, *Maradona* Napoli klübüne biraz tuzluya oturdu: Barselona 1982'de, Boca Juniors'dan bizim paramızla 2 milyara satın aldığı *Maradona*'yı, yaklaşık 3.5 milyara Napoli'ye sattı. Bu arada *Maradona* da kontratını tazeleme fırsatını buldu: Aylık maaş 20 milyon, transferden yarım milyar pay ve Napoli'nin oynayacağı tüm dostluk maçlarının hasılatının yüzde 15'i. Böylece *Maradona*, hem daha görmeden aşık olduğu Napoli'ye yerleşiyor, hem de başdöndürücü servetinde hatırı sayılır bir artış sağlamış oluyor. Gerçekten de başdöndürücü bir servet: Yarısı Arjantin'de gayrımenkule, diğer yarısı da İsviçre'de sermaye piyasasına yatırılmış olan bu servetin yıllık geliri 4.5 milyon dolar olarak tahmin ediliyor.

Dünyada çok az kula nasip olan bir servet bu kuşkusuz. Ama *Maradona*'nın bakmak zorunda olduğu insan sayısı düşünülünce, doğrusu çok da abartmalı değil! Evet, bundan 23 yıl önce Buenos Aires'in yoksul bir kenar mahallesinde, dul bir anneden dünyaya gelen *Maradona*, tam 24 kişilik bir aileye sahip: Başta La Mamma olmak üzere 10 kardeş, yeterli sayıda kuzen, nişanlı Claudia, koruma muhafızı, berber ve topal *Jorge Cyzterzpiller*; *Maradona*'nın işbitiren meneceri.

Ne yazık ki bu arada Napolililerin sevinç ve mutluluklarına gölge düşüren bir olay oldu. Hem bu kadar insanı konforlu bir biçimde barındıracak, hem de *Maradona* için gerekli olan güvenli ve huzurlu ortamı sağlayacak bir *"palaccio"*, Napoli şehrinde tüm çabalara rağmen bir türlü bulunamadı. *"Sevgili Diego"* ister istemez körfezdeki adalardan birinde ikamet edecek.

Napoli şimdiden lig maçlarının heyecanını yaşamaya başladı. Özellikle Juventus-Napoli maçının, futbol-kitle ilişkisinin zaman zaman yolaçtığı isteri niteliğindeki olaylardan birine neden olacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Öyle ya, *Maradona, "Benim gerçek ve tek rakibim Platini'dir"* dedikten sonra...